

TAMPEREEN YLIOPISTO

Marko Hyvönen

Puolittaista politiikkaa ja erinomaista eristäytymistä

The Manchester Guardianin ja The Daily Expressin uutisointi myöntyväisyyspolitiikasta vuosina
1938–1939

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2014

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

HYVÖNEN MARKO: Puolittaista politiikkaa ja erinomaista eristäytymistä: The Manchester Guardianin ja The Daily Expressin uutisointi myöntyväisyyspolitiikasta vuosina 1938–1939

Pro gradu -tutkielma, 121 s. + liitteitä 1 s.

Historia

Huhtikuu 2014

Euroopassa kuohui 1930-luvun lopulla. Diktatuurit, Saksan ja Italian johdolla, ravistelivat Euroopan valtatasapainoa. Iso-Britannia, pääministeri Neville Chamberlainin komennuksessa, vastasi näihin ravisteluihin myöntyväisyyspolitiikalla. Myöntyväisyyspolitiikka muodostui Ison-Britannian ulkopoliittiseksi linjaksi vuosina 1938–1939, jolloin Eurooppa oli ajautumassa kohti toista maailmansotaa. Poliittiseksi taistelutantereeksi näinä vuosina muodostui Tšekkoslovakian valtio, jonka kohtaloon myöntyväisyyspolitiikka vahvasti vaikutti. Tänä aikana myös lehdistö eli kukoistuskauttaan. Sanomalehdet saavuttivat Isossa-Britanniassa enemmän ihmisiä kuin missään muualla maailmassa.

Tutkimus käsittelee myöntyväisyyspolitiikkaa ja Tšekkoslovakiaa lehdistön silmin, alkaen vuoden 1938 maaliskuusta ja päättyen vuoden 1939 huhtikuuhun. Alkuperäislähdeaineistona toimii kaksi sanomalehteä: *The Manchester Guardian* ja *The Daily Express*, joista toinen edustaa vasemmisto-liberaalia ajattelua ja toinen konservatiivista ajatusmaailmaa. Työn metodina toimii vertaileva sisällönanalyysi ja tutkimuskysymyksenä on selvittää, miten paljon Ison-Britannian lehdistöllä oli liikkumavaraa, kun se keskusteli myöntyväisyyspolitiikasta? Tutkimus etenee kronologisesti muodostaen lehtien pääkirjoituksista temaattisia kokonaisuuksia. Tarkastelemalla näin muodostuneita teemoja luodaan kokonaiskuva lehtien linjasta koskien myöntyväisyyspolitiikkaa ja Tšekkoslovakian tapahtumia vuosina 1938–1939 sekä siitä, miten myöntyväisyyspolitiikasta ja Tšekkoslovakiasta pystyttiin keskustelemaan lehdistössä.

Tutkimuksessa pystyttiin löytämään lehdille selvästi havaittavissa olevat linjat myöntyväisyyspolitiikasta. Lehtien hyvin erilaiset linjat osoittavat, että lehdillä oli liikkumavaraa keskusteltaessa myöntyväisyyspolitiikasta. Se miten brittilehdet siitä uutisoivat riippui täysin siitä, miten myöntyväisyyspolitiikka asettui niiden omaan ajatusmaailmaan ja tavoitteisiin.

"Early in life I had noticed that no event is ever correctly reported in a newspaper"

- George Orwell -

SISÄLLYSLUETTELO

I. JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuskysymys ja aineiston rajausta.....	2
1.2 Aikaisempi tutkimus.....	4
1.3 Metodista	7
1.4 Myöntyväisyyspolitiikasta ja Tšekkoslovakian kriisistä	8
II. HISTORIALLINEN TAUSTA	9
2.1 Tarina tähän asti.....	9
2.2 The Manchester Guardian	11
2.3 The Daily Express	12
III. TŠEKKOSLOVAKIASTA TULEE ISON-BRITANNIAN ONGELMA	14
3.1 Itävallan jälkipyykki	14
3.2 Brittihallitus ulkopoliittista linjaa etsimässä.....	19
3.3 Karlsbadin kahdeksan kohtaa	26
IV. BRITTIHALLITUS HAVAHTUU	33
4.1 Toukokuun kriisi	33
4.2 Leijonia ja Lampaita	42
4.3 Runciman-tehtävä.....	47
V. CHAMBERLAININ SUUNNITELMA Z.....	59
5.1 Chamberlainin ratkaisu	59
5.2 Münchenin konferenssi	73
VI. RAUHA MEIDÄN AIKANAMME?	83
6.1 Rauhaista välinäytös.....	83
6.2 Uusi vuosi, vanhat kujeet	93
6.3 Myöntyväisyyspolitiikan loppu.....	98
VII. PUOLITTAISTA POLITIIKKA JA ERINOMAISTA ERISTÄYTYMISTÄ	111
LÄHDELUETTELO	119
LIITTEET	122

I. Johdanto

Ensimmäinen maailmansota jätti syvät arvet Eurooppaan. Sodan päätteeksi solmittu Versailles'n rauhansopimus syvensi näitä arpia, etenkin Saksassa. Jäljet tiedostettiin myös Isossa-Britanniassa, ja näin sai alkunsa niin sanottu myöntyväisyyspolitiikka. Roger Scruton kuvaa myöntyväisyyspolitiikkaa teoksessaan *Dictionary of Political Thought* (2007) seuraavasti:

Policies aiming to remove by common agreement the grievances generated by the peace settlement of 1919 – especially those felt in Germany [...] Appeasement involves concessions in response to explicit or implied threats; it acts to the detriment of a power that doesn't threaten, and to the benefit of a state which makes non-negotiable demands.¹

Myöntyväisyyspolitiikka on käsitteenä mitä ongelmallisinkin, ja yllä oleva määritelmä on paremmasta päästä.² Määritelmä johtaa juurensa 1930-luvun lopulle, jolloin Euroopan poliittisella kentällä kuohui. Diktatuurit Saksan ja Italian johdolla ravistelivat Euroopan valtasapainoa ja Iso-Britannia, pääministerinään Neville Chamberlain, vastasi näihin ravisteluihin nimenomaan myöntyväisyyspolitiikalla.

Versailles'n rauhansopimus synnytti myös Tšekkoslovakian valtion, joka näkökulmasta riippuen oli yksi rauhansopimuksen onnistuneimmista kohdista tai sen suurin katastrofi.³ Tšekkoslovakiaan liitettiin rauhansopimuksessa osa hajonneesta Itävalta-Unkarista eli niin sanotut sudeettialueet, joiden asukkaat olivat pääsääntöisesti saksankielisiä. Tämä sudeettialue muodostui Euroopan valtapolitiikan taistelukentäksi vuonna 1938, kun Saksan valtakunnankansleri Adolf Hitler yritti yhdistää kaikki saksalaiset saman lipun alle. Tšekkoslovakian kriisi ja myöntyväisyyspolitiikka saavuttivat lakipisteensä syyskuussa 1938, kun kriisi huipentui Münchenin konferenssiin, jossa Tšekkoslovakia menetti sudeettialueet Saksalle. Kriisi tuli päätökseensä keväällä 1939, Saksan armeijan marssittua Prahaan.

Näinä kuohunnan vuosina ennen toista maailmansotaa, myös lehdistö eli kulta-aikaansa Isossa-Britanniassa. Sanomalehdet saavuttivat Isossa-Britanniassa ennätysmäärän ihmisiä, enemmän kuin

¹ Scruton 2007. s. 32.

² Käsitteen tarkempi problematisointi luvussa 1.4.

³ Gannon 1971, s. 11.

missään muualla maailmassa. Aikana, jolloin radio oli vasta nousemassa suosioon uutisten välittäjänä ja televisio oli vielä kaukana tulevaisuudessa, sanomalehti oli suurimmalle osalle ihmisistä ainoa tiedonlähde maailmasta.⁴

Tutkimukseni tarkoituksena on yhdistää nämä kolme asiaa eli sanomalehdistö, myöntyväisyyspolitiikka ja Tšekkoslovakia. Tutkimus tarkastelee myöntyväisyyspolitiikkaa ja Tšekkoslovakiaa lehdistön silmin vuoden, alkaen 1938 maaliskuusta ja päättyen vuoden 1939 huhtikuuhun. Sen sijaan, että loisin laajan katsauksen useaan lehteen, aion keskittyä kahteen sanomalehteen, *The Manchester Guardianiin*⁵ ja *The Daily Expressiin*, jotta voin tutkia Tšekkoslovakian kriisiä koko sen keston ajalta.

1.1 Tutkimuskysymys ja aineiston raja

Tutkimus siis käsittelee myöntyväisyyspolitiikkaa ja Tšekkoslovakiaa lehdistön silmin. Näin muodostuu tutkimuskysymys: miten paljon Ison-Britannian lehdistöllä oli liikkumavaraa, kun se keskusteli myöntyväisyyspolitiikasta? Tutkimuskysymyksen muodostumiseen vaikuttavat useat seikat. Esimerkiksi myöntyväisyyspolitiikkaa on tutkittu laajalti, joten minun täytyy löytää siihen oma näkökulmani. Sanomalehdistön näkemykset myöntyväisyyspolitiikasta ovat kuitenkin suhteellisen vähän tutkittuja, joten sanomalehtien käyttö lähdemateriaalina on tutkimukselleni antoisaa.

Lisäksi haluan selvittää, mitä mieltä lehdet olivat myöntyväisyyspolitiikasta eli lehtien linjan siitä. Perustuen Alan Fosterin artikkeliin *The Times and Appeasement: The Second Phase* (1981) sanomalehdistöllä oli oma äänensä ja linjansa myöntyväisyyspolitiikasta. Tutkimukseni yksi lähtökohta on siis tutkia onko myös *The Manchester Guardianilla* ja *The Daily Expressillä* omat linjansa myöntyväisyyspolitiikasta ja millainen mahdollinen löytyvä linja on? Lisäksi haluan tutkia, minkälaista politiikkaa lehdet olisivat halunneet brittihallituksen harjoittavan?

Tšekkoslovakian kriisi luo kontekstin, jonka kautta myöntyväisyyspolitiikkaa on mahdollista tarkastella ja ilman varsinaista kontekstia myöntyväisyyspolitiikan tarkastelu jäisi irralliseksi. Lehdistön keskustelun liikkumavara sekä lehtien linjan löytyminen myöntyväisyyspolitiikasta on suorasti yhteydessä Tšekkoslovakian uutisointiin, sillä Tšekkoslovakia oli

⁴ Gannon 1971, s. 1

⁵ Viitataan useimmiten *The Manchester Guardianiin* (TMG) lyhyemmin vain *Guardianina*.

myöntyväisyyspolitiikkaan liittyvän keskustelun keskipisteenä tutkimukseni aikarajauksen sisällä. Myöntyväisyyspolitiikka Tšekkoslovakiassa höystettynä luo lisäkysymyksen tutkimukselleni: Miten *Guardian* ja *The Daily Express* näkivät myöntyväisyyspolitiikan vaikuttaneen Tšekkoslovakian kohtaloon? Kokonaisuudessaan tutkimustehtäväni on siis kolmitasoinen. Ensisijaisesti tutkin lehdistön liikkumavaraa myöntyväisyyspolitiikasta. Tähän suoraan kytköksissä on lehdistön linja myöntyväisyyspolitiikasta ja sen selvittäminen onkin toissijainen tutkimustehtävä. Kolmanneksi haluan selvittää vaikuttiko myöntyväisyyspolitiikka lehdistön mielestä Tšekkoslovakian kohtaloon.

Tutkimustani tulee rajata, jotta se voi olla toimiva. Aikarajauksena toimii noin vuoden pituinen ajanjakso alkaen maaliskuusta 1938 ja päättyen vuoden 1939 huhtikuun alkuun. Aikarajaus alkaa Itävallan miehityksestä ja päättyy Prahan miehityksen jälkipuintiin. En kuitenkaan käsittele suoraan itse Itävallan liittämistä Saksaan, vain ainoastaan mitä se merkitsi Tšekkoslovakialle ja myöntyväisyyspolitiikalle. Ottamalla vuoden mittaisen ajanjakson uskon saavani hyvän kuvan uutisoinnin kehityksestä lehtien sivuilla. Rajauksia täytyy tehdä myös käsiteltävien artikkelien kohdalla. Käsitellen tutkimusaineistonani pääsääntöisesti pääkirjoituksia⁶, koska niiden avulla minun on mahdollista parhaiten selvittää lehtien "linjaa" myöntyväisyyspolitiikasta. Pääkirjoitukset ovat paras mahdollinen artikkelityyppi brittisanomalehdissä, koska uutisartikkelit etenkin 1930-luvulla, esittelivät uutiset melko neutraalisti ja pääkirjoitukset taas esittivät enemmän sanomalehtien subjektiivisia mielipiteitä.⁷

Pääkirjoituksen tukena käytän myös ajoittain muita kirjoituksia, *Guardianin* osalta pääsääntöisesti diplomaattisen kirjeenvaihtajan kirjoittamia artikkeleita, koska ne käsittelevät paljon tutkimukseni aiheita. Käsiteltävät artikkelit olen valinnut, jos ne koskevat Tšekkoslovakian kriisiä tai myöntyväisyyspolitiikkaa tai parhaassa tapauksessa molempia. Kuitenkin valittujen artikkelien täytyy olla jollain tavalla yhteydessä aiheisiini, eli en sisällytä varsinaiseen tutkimukseeni esimerkiksi Espanjan sisällissotaa ja myöntyväisyyspolitiikkaa käsitteleviä artikkeleja, ellei niitä pysty yhdistämään jollain tavalla Tšekkoslovakian tilanteeseen.

The Manchester *Guardian* muodostui lähdeaineistoksi useasta syystä. Vaikka *Guardian* oli maakuntalehti, jolla oli vain 50000⁸ levikki, se oli kansainvälisesti arvostettu esimerkiksi

⁶ Termi pääkirjoitus on hieman harhaanjohtava, sillä englantilaisissa sanomalehdissä käytetään termiä leader (leading article). Yhdessä päivän lehdessä voi olla useita leadereita.

⁷ Hodgson 2007, s. 321.

⁸ Cockett 1989, s. 25–26.

Yhdysvalloissa ja Saksassa.⁹ Lisäksi *Guardian* edusti ns. laatulehdistöä¹⁰ erotukseksi tabloidilehdistöstä, joten sen uutisoinnin voi olettaa olevan analyyttisempää, antaen näin hyvät lähtökohdat tutkimukselleni. Hyvän lähdeaineiston *Guardianista* tekee myös se, että sitä pidettiin ajattelussaan melko riippumattomana. Käsittelimieni artikkelien kirjoittajia ei ilmoiteta, mutta *Guardianin* osalta suurin osa ulkopoliittikkaa käsitelleistä pääkirjoituksista on todennäköisesti lähtöisin joko päätoimittaja W.P. Crozierin tai F.A. Voigtin kynästä. Voigt on kirjoittanut myös suurimman osan diplomaattisen kirjeenvaihtajan artikkeleista. Muita tuona aikana pääkirjoituksia kirjoittaneiden joukkoon kuuluivat ainakin J.L. Hammond, C.E. Montague, A.P. Wadsworth.¹¹

Daily Express luo voimakkaan kontrastin *Guardianiin*. Se on tyyliältään hyvin erilainen ja häilyi jossain laatulehdistön ja tabloidilehtien rajamaastossa, muuttuen puhtaasti tabloidilehdeksi 1970-luvulla. Merkittävän siitä kuitenkin tekee se, että *Daily Express* oli luetuin päivälehti käsittelemälläni ajanjaksolla, yltaen yli 2,4 miljoonaa päivittäiseen lukijaan, joten sen mielipiteet saavuttivat suuren joukon lukijoita. Lisäksi lehteä luettiin kaikissa yhteiskuntaluokissa ja poliittisissa kannattajaryhmissä. *Daily Expressinkään* osalta artikkelien kirjoittajia ei aina tiedetä. Niiden joukkoon voidaan kuitenkin olettaa kuuluneen ainakin päätoimittaja Arthur Christensen ja Berliinin kirjeenvaihtaja Selkirk Panton.¹²

Valitsemani lehdet siis poikkeavat toisistaan huomattavasti. Vaikka kysymyksessä ei ole selvä laatulehdistö vastaan tabloidilehdistö asetelma, niin hyvin lähelle tätä asetelmaa päästään. Tämä asetelma on kuitenkin tarkoituksen mukaista, koska valitsemalla kaksi hyvin erilaista lehteä, voin olettaa että niiden väliltä löytyy myös eroja.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Tutkimukseni kannalta oleellisinta on sanomalehdistöön ja myöntyväisyyspolitiikkaan keskittyvä tutkimus. Tällaista tutkimusta on tehty lopulta melko vähän, mutta sitä on löydettävissä. Esimerkiksi Neil Gannonin *The British Press and Germany 1936–1939* (1971) on aiheen hyvä perusteos. Gannonin tutkimuksen keskiössä on brittilehdistön suhtautuminen Saksaan sekä myös myöntyväisyyspolitiikka. Kiistanalaisempi on Richard Cockettin hieman väritynyt teos *Twilight of*

⁹ Gannon 1971, s. 75. Natsien noustua valtaa vuonna 1933, he estivät *Guardianin* ilmestymisen Saksassa.

¹⁰ Eng. quality newspaper. Laatulehtien vastakohtana voidaan pitää tabloidilehtiä. Ero lehtien sisällön ohella oli painotavassa eli laatulehdet olivat painettu broadsheet muodossa, kun taas tabloidit tätä pienemmässä muodossa.

¹¹ Gannon 1971, s. 75–76, 79.

¹² Gannon 1971, s. 34–38 ja Hicks 2008 167–171.

Truth (1989), jossa hän pyrkii osoittamaan, että brittilehdistö kulki enemmän tai vähemmän hallituksen talutusnuorassa vuosina 1938–1939. Cockettin näkemys koskee myös tutkimiani *The Manchester Guardiania* ja *The Daily Expressiä*. Hänen mukaansa lehdet pyrkivät tietoisesti välttämään kritiikkiä hallituksen politiikkaa kohtaan, koska ne olivat hallituksen painostuksen alaisena. Luonnollisesti Cockettin väittämä on suoraan linkittynyt tutkimuskysymykseeni ja pyrin selvittämään pitääkö hänen väitteensä paikkansa.

Ei voi kiistää, että brittihallitus pyysi ajoittain lehdistöä hillitsemään kritiikkiä Saksaa kohtaan, mutta Cockett vetää melkoisen voimakkaita johtopäätöksiä tilanteesta.¹³ Kun otetaan huomioon esimerkiksi, että sodan aikana hallitus puuttui lehdistön mielipiteisiin vain muutaman kerran, ei ole oletettavaa, että se olisi toiminut voimakkaammin ennen sotaa lehdistön sensuroimiseksi kuin sen aikana.¹⁴ Sekä Gannonin että Cockettin teoksien ongelmana on myös laaja otanta (Gannon 13, Cockett 20), joten käsittely jää usein pintapuoliseksi. Tuoreempaa sanomalehtitutkimusta edustaa esimerkiksi Guy Hodgsonin: *Sir Neville Henderson, The Appeasement and the press* (2007).

Itse myöntyväisyyspolitiikkaa on ajan saatossa laajalti tutkittu, etenkin Isossa-Britanniassa. Historiantutkimuksessa myöntyväisyyspolitiikan tutkimus sai alkunsa jo 1940-luvun alussa niin sanotun "Guilty Men" suuntauksen muodossa. Kyseinen suuntaus pyrki pääsääntöisesti osoittamaan myöntyväisyyspolitiikan virheelliseksi ja sen harjoittajat syyllisiksi Hitlerin aikomusten törkeään virhearviointiin. Suuntauksen aloittajat olivat aikansa lehtimiehiä kuten Michael Foot, jotka Cato nimen alla julkaisivat teoksen *Guilty Men* (1940), josta itse suuntaus sai myös nimensä.¹⁵ Muut suuntauksen varhaiset edustajat olivat poliitikkoja, kuten Winston Churchill, joka teoksessaan *The Gathering Storm* (1948) näki Hitlerin aikomuksena aina olleen uuden suursodan aloittaminen ja näin ollen myöntyväisyyspolitiikan olleen alunperinkin toivoton yritys sodan estämiseksi.

Revisionistiset näkemykset myöntyväisyyspolitiikasta saivat alkunsa 1950-luvulla. Revisionistit halusivat osoittaa, että Chamberlainilla ja muilla myöntyväisyyspolitiikoilla, oli hyvin vähän vaihtoehtoja, johtuen esimerkiksi brittien asevoimien heikkoudesta, 1920-luvun lamasta ja poliittisen tahdon riittämättömyydestä vastustaa voimakkaammin Hitleriä sekä myös Ison-Britannian kansan yleisestä sodanvastaisuudesta. Ehkä tunnetuin esimerkki revisionistisesta myöntyväisyyspolitiikan

¹³ Kts. esimerkiksi Adamthwaite 1983, s. 281–282, 286–293.

¹⁴ Balfour 1979, s. 66.

¹⁵ Cockett 1988, s. 182 ja Gannon 1971, s.3.

käsittelystä on A.J.P. Taylorin *The Origins of the Second World War* (1961).¹⁶

Myöntyväisyyspolitiikka on säilynyt ajankohtaisena tutkimusteemana sekä historian että kansainvälisen politiikan parissa tänäkin päivänä. Tutkimus keskittyy pääsääntöisesti kuitenkin myöntyväisyyspolitiikan syiden ja oikeutuksen etsimiseen, sekä erilaisiin, etenkin pääministeri Neville Chamberlainin ympärille muodostettuihin henkilöhistorioihin. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta henkilöhistoriasta on R.A.C. Parkerin teos *Chamberlain and Appeasement: British Policy and the Coming of the Second World War* (1993). Hyvänä myöntyväisyyspolitiikan perusteoksena voidaan pitää R.J.Q. Adamsin *British Politics and Foreign Policy in the Age of Appeasement, 1935–39* (1993). Adamsin teos tarjoaa suppeudestaan huolimatta neutraalin kokonaiskäsityksen myöntyväisyyspolitiikan vaiheista.

Myöntyväisyyspolitiikan tutkimus on saanut viime vuosina myös uudenlaisia näkökulmia. Esimerkiksi nykyään on suosittua erilaisten vaihtoehtojen esittäminen myöntyväisyyspolitiikalle sekä niiden kannattavuuden tutkiminen. Hyvä esimerkki tällaisesta teoksesta on Andrew David Steadmanin *Alternatives to Appeasement: Neville Chamberlain and Hitler's Germany* (2011). Kansainvälisen politiikan puolella myöntyväisyyspolitiikan tutkimus on saanut pontta esimerkiksi peliteorioiden tutkimuksen piirissä.¹⁷ Lisäksi yhä kasvava myöntyväisyyspolitiikan tutkimushaara ovat näkemykset, jotka pyrkivät todistamaan, että myöntyväisyyspolitiikka ei ollut Ison-Britannian ulkopoliittinen linja vain 1930-luvun lopussa, vaan sitä oli harjoitettu jo aiemminkin. Tällaisista tutkimuksista hyvä esimerkki on Geofftey Hicksin artikkeli *'Appeasement' or consistent Conservatism? British foreign policy, party politics and the guarantees of 1867 and 1939* (2011).

Tšekkoslovakian tilannetta tutkimukseni näkökulman kannalta on myös tutkittu. Perusteoksena voidaan mainita J.W. Bruegelin *Czechoslovakia before Munich* (1973). Usein Tšekkoslovakiaa käsitellään kattavasti muussa myöntyväisyyspolitiikka kirjallisuudessa johtuen aiheiden läheisestä yhteydestä. Hyvä esimerkki tällaisesta teoksesta on jo mainittu R.A.C. Parkerin teos *Chamberlain and Appeasement* (1993), joka toimii muutenkin myöntyväisyyspolitiikan hyvänä yleisteoksena. Kokonaisuudessaan myöntyväisyyspolitiikkaa on tutkittu runsaasti, etenkin Isossa-Britanniassa, mutta etenkin tämän tutkimuksen tyypiselle sanomalehtiin perehtyvälle tutkimukselle löytyy vielä hyvin tilaa.

¹⁶ DiMuccio 1998, s. 246—247 ja Hughes 2013, s. 689.

¹⁷ DiMuccio 1998, s. 252—253.

1.3 Metodista

Tutkimuksen metodina toimii laadullinen sisällönanalyysi. Laadullisen sisällönanalyysin avulla aineistoa voidaan käsitellä neutraalisti ja systemaattisesti eli laadullisen sisällönanalyysin avulla aineisto on mahdollista järjestää systemaattisesti johtopäätösten tekoa varten. Laadullisessa sisällönanalyysissä aineisto voi olla lähes minkä tyyppinen tahansa, kunhan se voidaan saattaa kirjalliseen muotoon, joten metodini kannalta sanomalehti toimii hyvin lähdeaineistona.¹⁸

Laadullista sisällönanalyysiä voidaan tehdä kolmella eri tavalla: aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Tämän tutkimuksen tarpeisiin sopii aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Tällöin tutkimuksen takana ei ole yhtä suurta teoriaa vaan tutkimus etenee aineistolähtöisesti.¹⁹ Tässä yhteydessä jo mainitsemani systemaattinen lähestymistapa tarkoittaa, että tutkin *Guardianin* ja *Daily Expressin* aineiston järjestelmällisen kokonaisvaltaisesti ja muodostan esiin nousevista tärkeistä kokonaisuuksista temaattisia kokonaisuuksia eli teemoja. Suurin osa tutkimukseni teemoista on siis muodostettu lehdissä tärkeiksi nousseista kokonaisuuksista: esimerkiksi Itävallan jälkipyykki (3.1). Jossakin tapauksissa temaattinen kokonaisuus on myös muodostunut pääsääntöisesti kirjallisuuden pohjalta, jos se on noussut kirjallisuudessa merkittäväksi, vaikka se ei lehdissä olisikaan noussut niin vahvasti esiin. Esimerkki tällaisesta teemasta on toukokuun kriisiä käsittelevä luku (4.1). Tutkimukseni etenee kronologisesti temaattisten kokonaisuuksien avulla. Joissakin tapauksissa ei kovin vahvoja temaattisia kokonaisuuksia ole noussut esiin, mutta kronologisen lähestymistavan vuoksi ja tutkimuksen kokonaisuuden kannalta olen katsonut niiden käsittelyn tärkeäksi. Esimerkki tällaisesta kokonaisuudesta on Rauhaisa välinäytös (6.1). Kokonaisuudessaan täytyy kuitenkin sanoa, että noudatan tutkimusmetodini kohdalla ohjetta, jonka mukaan metodien ei tule olla kahlitsevia normeja, vaan suuntaa-antavia ikkunoita tutkimuskohteeseen.²⁰

Koska, käsittelemiäni lehtiä on kaksi, tutkimuksessani on myös vertaileva elementti. Näin metodiani voisi kutsua myös vertailevaksi sisällönanalyysiksi. Tämä ei kuitenkaan sinänsä muuta yllä mainitsemaani metodia, vaan tuo siihen yhden lisäelementin. Pyrin jokaisen käsittelyluvun lopussa tekemään lyhyen yhteenvedon siitä, millä tavalla lehdet käsittelevät esiin nousevia teemoja. Kokonaisvaltaisempi aineistojen vertailu tehdään yhteenveto luvussa. Teemojen välinen ero tai

¹⁸ Tuomi & Sarajärvi 2003, s. 105.

¹⁹ Eskola 2001, s. 138 ja Tuomi & Sarajärvi 2003, s. 110.

²⁰ Alasuutari 1999, s. 25, 29.

samankaltaisuus voi myös löytyä tekstin rakenteesta tai tyylistä eli siitä miten asiat mahdollisesti sanotaan, eikä pelkästään siitä mitä sanotaan.

On myös tähdellistä mainita, että koska tutkimukseni käsittelee lehdistöä, se ei voi sanoa mitään konkreettista itse ajan tapahtumahistoriasta. Pelkästään lehtiin pohjautuvan lähdemateriaalin avulla ei ole mielestäni mielekästä yrittää kertoa itse tapahtumahistoriaa, vaan pikemminkin kertoa siitä mitä lehdet nostivat esiin. Lehdissä esiin nousevia teemoja kuitenkin täydennetään ajan tapahtumahistorialla, jotta käsittelemästäni aineistosta muodostuisi eheä kokonaisuus.

1.4 Myöntyväisyyspolitiikasta ja Tšekkoslovakian kriisistä

Kuten jo johdannossa mainitsin, myöntyväisyyspolitiikka on todella ongelmallinen termi. Yleisesti kirjallisuudessa myöntyväisyyspolitiikan huippukautena pidetään pääsääntöisesti vuosien 1936–1939 välistä aikaa. Myöntyväisyyspolitiikkaa kannatettiin Isossa-Britanniassa yleisesti 1930-luvun alussa, mutta vuonna 1938 yhä enemmän sen vastaisia mielipiteitä alkoi nousta esiin ja myöntyväisyyspolitiikasta tuli yhä enemmän pääministeri Chamberlainin henkilökohtaista politiikkaa.²¹ Ei pidä kuitenkaan unohtaa, että myöntyväisyyspolitiikka ei missään vaiheessa ollut kokonaisvaltaisesti vastustettua politiikkaa, vaikka useat historioitsijat niin olettivatkin. Tällainen historian vääristely on ymmärrettävää, koska myöntyväisyyspolitiikka jätti syvät traumat Ison-Britannian poliittiseen psyykeen. Vielä 1990-luvulla brittihallitus esitti virallisia anteeksipyyntöjä myöntyväisyyspolitiikan ja Münchenin konferenssin osalta.²²

Itse myöntyväisyyspolitiikka-termi on myös ongelmallinen. Nykyään termi yhdistetään, kuten Scruttonin määritelmässään, nimenomaan 1930-luvun Ison-Britannian harjoittamaan ulkopoliitiikkaan ja niin myös tämän tutkimuksen yhteydessä myöntyväisyyspolitiikka ymmärretään. Iso-Britannia oli harjoittanut samankaltaista politiikkaa ajoittain jo 1800-luvulla lähtien, vaikkei sitä kutsuttu myöntyväisyyspolitiikaksi.²³ Jotkin historioitsijat pitävät termiä kuitenkin jo niin "likaisena", että sitä ei pitäisi käyttää mistään politiikasta toisen maailmansodan jälkeen. Kuitenkin myöntyväisyyspolitiikka oli Ison-Britannian ulkopoliitikassa tosiasia 1930-luvun lopulla. Se oli politiikka, joka pyrki estämään toisen maailmansodan synnyn, kuitenkin siinä epäonnistuen.²⁴ Olisiko toisenlainen ulkopoliittinen linja tuonut erilaisen tuloksen jää historian

²¹ Parker 1993, s. 1–11.

²² Hughes 2013, s. 689–690.

²³ Hicks 2011, s. 513–534 ja Roi 2008, s. 383–386.

²⁴ Adams 1993, s. 1.

ikuisten jossittelujen aiheeksi. Myöntyväisyyspolitiikka on jäänyt historiaan epäonnistumisensa vuoksi, vaikka sillä olivat hyvät tarkoitukset.

Termi oli käytössä tämän tutkimuksen aikarajauksen sisällä. *Guardian* ja *Daily Express* käyttävät sitä, mutta ei kokonaisvaltaisesti, vaan ajoittain puhutaan esimerkiksi "ulkopoliittisesta linjasta". Kaikki lehdet tai aikalaispolitiikot eivät sitä kuitenkaan käyttäneet. Esimerkiksi myöntyväisyyspolitiikan suuri kannattaja The Times kieltäytyi tietoisesti käyttämästä termiä.²⁵

Tšekkoslovakian kriisillä tarkoitan tutkimukseni puitteissa ajanjaksoa, joka ulottuu aina Anschlussista Prahan miehityksen jälkimaininkeihin. Rajausta on mielekäs, koska se muodostaa eheän kokonaisuuden. Saksalla oli jo hyvissä ajoin ennen Anschlussia tarkoituksena valloittaa myös Tšekkoslovakia.²⁶ Vaikka historiantutkimus ei yleensä käytä tutkimastani ajanjaksosta termiä Tšekkoslovakian kriisi, on termi tutkimukseni puitteissa mielekäs ja sillä viitataan nimenomaan tähän noin vuoden kestäneeseen ajanjaksoon.

Käytännössä tutkimukseni etenee antamalla ensin yleiskuva myöntyväisyyspolitiikan historiasta ja tapahtumista, jotka johtivat Tšekkoslovakian kriisiin. Tämän jälkeen luodaan katsaus käsittelemieni lehtien historiaan, jotta voidaan paremmin ymmärtää lehtien lähtöasetelmat suhtautumisessa myöntyväisyyspolitiikkaan. Varsinaisia käsittelylukuja on neljä ja ne etenevät kronologisesti alkaen maaliskuusta 1938 tapahtuneesta Itävallan liittämisestä Saksaan. Tutkielma päättyy yhteenvetoon, jossa esitellään tutkimuksen tulokset.

II. Historiallinen tausta

Tässä luvussa käsittelen lyhyesti historiallista taustaa, joka johti tutkimukseni aikarajauksen piirissä oleviin tapahtumiin. Katsaus näihin tapahtumiin on tarpeellinen, koska ne luovat käsityksen olosuhteista joiden pyörteisiin Tšekkoslovakia ajautui vuosina 1938–1939.

2.1 Tarina tähän asti

Ensimmäinen varsinainen kriisi, joka yleisesti otetaan huomioon myöntyväisyyspolitiikkaa tutkittaessa, on Japanin hyökkäys Manchuriaan 1931. Olisi jälkiviisasta nähdä kyseinen hyökkäys alkusysäyksenä toiselle maailmansodalle, mutta sen näkeminen myöntyväisyyspolitiikan alkuna sekä Tšekkoslovakian

²⁵ Gannon 1971, s. 300.

²⁶ Bruegel 1973, s.175–185.

tuhon alkuunpanijana on helpompaa. Kansainliitto epäonnistui estämään Japanin hyökkäyksen ja sen poliittinen arvovalta kärsi tapauksesta. Iso-Britannia ei myöskään pystynyt itsenäisesti pakottamaan Japania luopumaan valloitusaikeistaan. Eikä siltä lopulta olisi siihen löytynyt halujakaan, koska sen taloudelliset edut eivät olleet suoraan uhattuina. Lisäksi Isolla-Britannialla ei ollut sotilaallista valmiutta tai halua puuttua asiaan.²⁷

Merkittävämpi kriisi toisen maailmansodan synnylle ja myöntyväisyyspolitiikalle oli Italian hyökkäys Abessiniaan. Olosuhteet olivat hyökkäykselle otolliset vuonna 1935. Italia valloitti Abessinian nopeasti ja toukokuussa 1936 pääkaupunki Addis Abeba oli kaatunut.²⁸ Italian hyökkäys Abessiniaan on merkityksellinen myöntyväisyyspolitiikalle kahdesta syystä: Ensimmäiseksi se osoitti Kansainliiton voimattomuuden sotilaallisten kriisien edessä ja toiseksi se osoitti Saksalle, että Iso-Britannia ja Ranska eivät olleet halukkaita puuttumaan muiden Euroopan suurvaltojen asioihin sotilaallisesti. Etenkin Iso-Britannia halusi Kansainliiton ratkaisevan kriisin. Kansainliitolla oli Isossa-Britanniassa vahva poliittinen tuki sekä poliitikkojen että kansan parissa. Vaikka Kansainliitto määräsi taloudellisia pakotteita Italialle, nämä pakotteet eivät koskeneet öljyä, joten pakotteiden todellinen vaikutus oli minimaalinen. Kokonaisuudessaan Abessinian kriisi oli Isolle-Britannialle ja Ranskalle arvovaltatappio, sillä se osoitti, etteivät maat pystyneet yhteistyössä ratkaisemaan kriisejä. Huonoiten kävi kuitenkin Kansainliitolle, koska sen arvovalta kriisien mahdollisena ratkaisijana oli kadonnut, jättäen liiton vain kuolleeksi kirjaimeksi paperille.²⁹

Hitlerin johdolla Saksa käytti uuden tilanteen hyväkseen miehittämällä Reininmaan maaliskuussa 1936. Isolla-Britannialla ei ollut intressejä Reininmaalla vaan he kokivat, että Saksa vain otti takaisin oman takapihansa. Ranskan intressit olivat suuremmat: Demilitarisoitu Reininmaa antoi Ranskan armeijalle vapaan pääsyn Saksan maaperälle ja esti myös Saksan yllätyshyökkäyksen Ranskaan. Ilman Ison-Britannian tukea Ranska ei kuitenkaan halunnut ryhtyä voimakkaaseen vastarintaan. Iso-Britannia oli odottanut miehitystä jo pidemmän aikaa ja maan poliittinen johto ei halunnut voimakkaasti vastustaa miehitystä, vaan saada siitä poliittisia etuja erilaisten diplomaattisten sopimusten muodossa.³⁰ Tässä onnistuttiin, mutta tapaus muodostui ensimmäiseksi myöntyväisyyspolitiikan osoitukseksi myös Saksaa kohtaan. Se osoitti Hitlerille, ettei Isolla-Britannialla ja Ranskalla ollut voimakasta halua vastustaa Saksan aggressiivista ulkopoliittikkaa.³¹ Hitlerin seuraava askel olisi Itävallan liittäminen Saksaan ja tämän jälkeen vuorossa olisi Tšekkoslovakia.

²⁷ Parker 1993, s. 34–37.

²⁸ Bell 1986, s. 206–207.

²⁹ Bell 1986, s. 207–208.

³⁰ Parker 1993, s. 58–60.

³¹ Bell 1986, s. 210.

2.2 The Manchester Guardian

The Manchester Guardian perustettiin 1821 John Edward Taylorin toimesta. Rahoittajina toimivat yksitoista paikallista liikemiestä ja motivaationa perustamisella toimi halu edistää liberaaleja aatteita. Lehti perustettiin palvelemaan liberaalista aatetta, vaikka sillä ei ollutkaan varsinaista yhteyttä liberaaliseen puolueeseen.³² Uusi lehti julisti ylpeästi tehtäväkseen.

*Zealously enforce the principles of civil and religious Liberty [...] it will warmly advocate the cause of Reform; it will endeavour to assist in the diffusion of the just principles of Political Economy; and to support, without reference to the party from which they emanate, all serviceable measures.*³³

Lehden merkittävin ja pitkäaikaisin johtaja oli C.P. Scott. Hän toimi lehden johdossa peräti 57 vuotta alkaen vuodesta 1872 ja nousten vuonna 1907 myös lehden omistajaksi. C.P. Scottin johtamana lehti nousi kansainväliseen maineeseen ja Liberaali-puoleen menetettyä asemansa ensimmäisen maailmasodan jälkeen, siitä tuli yhä enemmän itsenäisesti ajatteleva. Vaikka lehti säilytti liberaalin asenteensa 1930-luvulla, ei siitä koskaan tullut aatteen yleistä äänitorvea kuten *News Chronicle*sta. Samoin, vaikka lehti oli selvästi ajatusmaailmassaan vasemmistoa, ei sillä koskaan ollut Labour³⁴-puolueeseen suoraa linkkiä.³⁵

C.P. Scottin kuoleman jälkeen vuonna 1932 hänen elossa olevat poikansa Edward ja John Scott ottivat sekä lehden omistuksen ja päätoimittajuuden (Edward) hoitaakseen. Edward Scott kuitenkin kuoli onnettomuudessa ja lehden pääomistus siirtyi yksin hänen veljelleen John Scottille. John Scott, joka oli koulutukseltaan insinööri, ei halunnut ryhtyä päätoimittajaksi vaan tyytyi olemaan hallinnollinen johtaja. Hän nimitti päätoimittajaksi W.P. Crozierin, joka oli työskennellyt lehdessä jo 1920-luvulta. Osittain hänen halunsa pitäytyä erossa toimittajan työstä johtui siitä, että hän halusi lehden päätoimittajan sekä muiden toimittajien saavan itsenäisesti päättää mistä kirjoittivat ja miten kirjoittivat.³⁶

The Manchester Guardian oli poliittiselta linjaltaan liberaali-vasemmistoa. Lehti oli myös tunnettu Versailles'n rauhansopimuksen kritiikistään, sekä myös kritiikistään Hitleriä kohtaan tämän noustua

³² Ayerst 1971, s. 23–24.

³³ Lainattu Ayerst 1971, s. 24.

³⁴ Labourin omana lehtenä toimi *Daily Herald*.

³⁵ Gannon 1971, s. 75.

³⁶ Ayerst 1971 s. 494–495 ja Gannon 1971, s. 75.

valtaan. Kyseinen asetelma aiheutti *Guardianissa* ongelmia, sillä vaikka lehti inhosi Kansallissosialistista Saksaa, ei se voinut täysin tyrmätä sen vaatimuksia. Tämä on hyvä pitää mielessä ajatellen tutkimukseni lähtöasetelmaa. Myös alla oleva sitaatti W.P. Crozierin kirjeestä Voigtille, koskien Saksan uutisointia vuodelta 1934, on tutkimukseni lähtöasetelman kannalta mielenkiintoinen.

*I want so far as ever possible to work for peace and good understanding, but at the same time to be quite realistic in describing the situation. We shall get into trouble with many people, but we are bound to do that anyway.*³⁷

2.3 The Daily Express

The Daily Express perustettiin vuonna 1900 sir Arthur Pearsonin toimesta. Vuoteen 1912 mennessä lehden pääomistus oli siirtynyt syndikaatin haltuun, jota johti silloinen päätoimittaja R.D. Blumenfeld ja lehden rahoituksesta vastasi osittain Unioni puolue. Lehti kasvatti hiljalleen suosiotaan, mutta sillä oli myös vastoinikäymisiä, jotka johtivat uuden sijoittajan mukaantuloon toimintaan. Kyseinen sijoittaja oli sir William Maxwell Aitken, joka paremmin tunnettiin myöhemmin nimeltä lordi Beaverbrook.³⁸

Lordi Beaverbrookin mukaan tulo muutti *Daily Expressin* asemaa. Vuonna 1916 Beaverbrook oli saanut lehden täysin hallintaansa ja siitä alkoi myös lehden menestystarina. Ensimmäisen maailmansodan aikana lehden lukijamäärä kaksinkertaistui, vajaasta 300 000 noin 600 000.³⁹ Maaliskuuhun 1938 mennessä lehden lukijamäärä oli kohonnut jo huimaan 2,4 miljoonaan. Tämän luvun avulla se pystyi väittämään olevansa maailman luetuin päivälehti. Lukijamäärän lisäksi lehti oli myös suosittu kaikissa yhteiskuntaluokissa sekä poliittisten puolueiden kannattajien keskuudessa.⁴⁰ *The Daily Express* ei suinkaan ollut ainoa sanomalehti, jonka Beaverbrook omisti. Hänen omistuksessaan olivat myös *The Sunday Express*, jonka hän perusti 1921 ja *London Evening Standard*, jonka hän osti vuonna 1929.⁴¹

³⁷ Lainattu Gannon 1971, s. 77.

³⁸ McEwen 1982, s. 464.

³⁹ McEwen 1982, s. 479–480, 482.

⁴⁰ Gannon 1971, s. 34–35 ja Hicks 2008, s. 170.

⁴¹ Wood 1965, s. 131, 140.

Sen sijaan lehden poliittista linjaa ei voinut kutsua itsenäiseksi. Lehden linjan muodosti pääsääntöisesti omistaja lordi Beaverbrookin poliittisesta näkemyksestä. Päätoimittaja Arthur Christiansen oli vastuussa taas siitä miten Beaverbrookin näkemys esitettiin lehden sivuilla. Tästäkin huolimatta ei voida täysin pois sulkea lehden toimittajien ja kirjeenvaihtajien vaikutusmahdollisuuksia: Esimerkiksi lehden Berliinin kirjeenvaihtaja Selkirk Pantoni voidaan hyvin olettaa olleen vaikutusvaltaa lehden uutisointiin, koska hän poiketen edeltäjistään ja useista kollegoistaan pystyi pitämään kiinni Berliinin paikastaan.⁴² Päätoimittaja Christiansen sanoi hänen tehtävänsä olleen tehdä lukukelvottomasta luettavaa, tylsyydestä mielenkiintoista. *Daily Express* otti tämän tehtävän vakavasti: Se oli ensimmäisiä sanomalehtiä, jotka julkaisivat esimerkiksi juoruja ja lehden viihteellinen linja voi olla myös selitys sen laajaan lukijakuntaan.⁴³

Alun perin kanadalaiselta lordi Beaverbrookilta löytyi poliittinen linja, jota hän halusi ajaa. Hän kannatti eristäytymispolitiikkaa ja halusi aina ajaa imperiumin etuja ennen muita. Hän oli Ison-Britannian uudelleenaseistamisen vankkumaton kannattaja, eikä hän pelännyt vastustaa vallanpitäjiä, mistä kertoo esimerkiksi hänen 1920-luvulla perustamansa United Empire-puolue, jonka hän oli perustanut vastustamaan sen aikaista pääministeri Stanley Baldwinia. Beaverbrook oli siis poliittisesti hyvin aktiivinen. Hän oli toiminut esimerkiksi parlamenttiedustajana sekä ensimmäisenä Ministry of Informationin ministerinä ensimmäisen maailmansodan aikana. Toisen maailmansodan aikana hänellä oli useita eri ministerin pestejä. Hän kannatti konservatiivisen puoleen valtaa, mutta ei pelännyt tarvittaessa kritisoida heitä, kuten Baldwinin vastustus oli aikoinaan osoittanut. Hän myös ajatteli, että hän ja hänen lehtensä olivat itsenäisiä konservatiiveista, vaikka tukivatkin heitä. Beaverbrook halusi, että hänen lehtensä pystyisivät tarvittaessa kritisomaan kaikkia ilman turhia sitoumuksia.⁴⁴

Beaverbrookista muodostui sotienvälisenä aikana yhdeksi merkittävimmistä lehtiparoneista sekä poliittisista vaikuttajista.⁴⁵ Toisen maailmansodan jälkeen lordi Beaverbrookilta kysyttäessä, miksi hän halusi omistaa sanomalehden, hän vastasi, että ainoastaan pystyäkseen julistamaan omaa propagandaansa. Beaverbrookin vahva kädenjälki sanomalehdessä vaikuttaa varmasti tutkimukseeni, koska jo ennalta täytyy olettaa, että *Daily Expressin* ulkopoliittinen linja oli myös lordi Beaverbrookin linja.⁴⁶ Tutkimukseni ajankohtana Beaverbrook totesi linjansa olevan:

⁴² Gannon 1971, s. 36–37 ja Hicks 2008, s. 168.

⁴³ Gannon 1971, s. 36.

⁴⁴ Balfour 1979, s. 3–4, 187, 504, Hicks 2008, s. 174–175, Temple 1996, s. 33–36 ja Woods 1965, s. 241.

⁴⁵ Temple 1996, s. 33.

⁴⁶ Gannon 1971, s. 35–36.

*My sole and only object is to serve the public interest and advance the cause for which I stand — the united British Empire, strong, resolute and determined in the pursuit of Peace.*⁴⁷

III. Tšekkoslovakiasta tulee Ison-Britannian ongelma

3.1 Itävallan jälkipyykki

Tutkimukseni käsiteltävä ajanjakso alkaa Itävallan Saksaan liittämisen jälkimainingeissa. Maaliskuussa 1938 Saksan joukot marssivat Itävaltaan. Kyseessä oli paremminkin paraati kuin invaasio. Asia ei kuitenkaan ollut niin yksinkertainen kuin päällepäin näytti. Itävallan hallitus oli pitkään ollut Saksan painostuksen kohteena ja Itävallan natsit olivat yrittäneet vallankumousta jo vuonna 1934. Tammikuussa 1938 Itävallan liittokansleri Kurt Schuschnigg vieraili Berliinissä, joutuen tiukkaan saneluun Saksan intresseistä Itävallassa ja näin kehitys kohti Anschlussia oli vääjäämätön. Viimeisenä yrityksenä Itävallan liittokansleri yritti järjestää äänestyksen maan itsenäisyydestä, mutta paine Saksalta esti tämän. Itävallan itsenäisyys oli turvattu moneen kertaan Ison-Britannian, Ranskan ja Italian (sekä Saksan) taholta useilla kansainvälisillä julistuksilla ja sopimuksilla. Kuitenkin Iso-Britannia ja Ranska tyytyivät vain esittämään vaimean protestinsa, koska molemmat olivat odottaneet Anschlussia, kysymys oli vain ajankohdasta. Itävallan ja Saksan erillisyys oli myös eräs Versailles'n rauhansopimuksen epäkohdista ja näin monet näkivät, että jos kaksi saksalaista valtiota haluavat yhdistyä, on väärin pitää ne erillään keinotekoisesti. Retrospektiivisesti on helppo nähdä Anschluss ensimmäisenä puolitoistavuotta kestäneestä kriisien ketjusta, joka tulisi ajamaan maailman uuteen suursotaan. Seuraavana vuorossa oli Tšekkoslovakia.⁴⁸

Alun perin Hitlerin oli tarkoitus vallata Tšekkoslovakia ja Itävalta samanaikaisesti, mutta olosuhteet pakottivat hänet toisenlaiseen ratkaisuun. Saksa oli neuvotellut Tšekkoslovakian kanssa jo vuosia sekä sudeettisaksalaisten⁴⁹ asemasta että muista ulkopoliittisista kysymyksistä ilman konkreettisia tuloksia. Selvää oli kuitenkin, että Hitler oli päättänyt pyyhkiä Tšekkoslovakian pois

⁴⁷ Lainattu Gannon 1971, s. 36.

⁴⁸ Bell 1986, s.226–229 ja Parker 1993, 132–135.

⁴⁹ Tutkimuksessani puhun yleisesti sudeeteista tai sudeettisaksalaisista, vaikka kysymyksessä ei ollutkaan yhtenäinen ryhmä. Sudeeteilla tarkoitan tutkimukseni yhteydessä Konrad Henleinin johtaman kansallissosialistimielisen Sudetendeutsche Partein (SdP) kannattajia.

maailmankartalta, kysymys oli vain ajoituksesta ja metodista. Vuoden 1938 kevät aloitti prosessin, joka vuotta myöhemmin huipentuisi Tšekkoslovakian tuhoon.⁵⁰

Miten Tšekkoslovakian tilanne näkyi *Guardianin* sivuilla välittömästi Anschlussin jälkeen? Maaliskuun 14. päivän lehdessä käsiteltiin Anschlussia laajalti, mutta myös Tšekkoslovakian asemaan kiinnitettiin huomiota. Tšekkoslovakia asema nähtiin uhattuna, samoin kuin muiden keskieurooppalaisten valtioiden, mutta Tšekkoslovakia nousi voimakkaimmin esiin. Tšekkoslovakia ei kuitenkaan *Guardianin* mukaan ollut Itävalta, se ei kumartaisi trumpeteille eikä uhkauksille.⁵¹

*But it will take Hitler some little time to absorb Austria. He wants his way, if he can get it, without war, Czecho-Slovakia is no Austria to fall down before either his trumpets or his army. [...] whether Czecho-Slovakia is directly menaced or sapped and mined as has been the case with Austria until the last few weeks, the peace of Europe is now much more precarious.*⁵²

Guardianin uhmakkaasta näkemyksestä huolimatta Tšekkoslovakian tilanne nähtiin vaikeana ja sen kohtaloa peilattiin Itävallan kohtaloon. Erona *Guardian* näki sen, että Tšekkoslovakian armeija oli tarpeeksi vahva vastustamaan Saksaa. Tärkeämpänä esiin nousee, että Saksan aseellinen hyökkäys Tšekkoslovakiaan saattaisi ajaa Euroopan uuteen suursotaan. Vaikka Tšekkoslovakian tilanne jäi luonnollisesti Anschlussin varjoon, *Guardian* nosti sen esiin seuraavana mahdollisena kriisipesäkkeenä. Asetelma on täysin luonnollinen, johtuen Tšekkoslovakian suuresta saksalaisvähemmistöstä. Kuitenkaan Tšekkoslovakia ei ollut uniikki tässä mielessä, koska esimerkiksi Sveitsissä oli myös suuri saksankielinen vähemmistö, mutta *Guardian* nosti täysin aiheellisesti Tšekkoslovakian keskiöön. Vaikka Hitlerin päätös Tšekkoslovakian valtaamisesta ei ollutkaan yleisesti tiedossa, pitivät jo aikalaiset sitä hyvin todennäköisenä. Hitler oli valtiopäiväpuheessaan helmikuussa 1938 viitannut 10 miljoonaan lunastamattomaan saksalaiseen lähivaltioissa. Itävallan jälkeen vain harva ei nähnyt, että Tšekkoslovakia olisi seuraava.⁵³ Myös Ison-Britannian hallitus tiedosti Tšekkoslovakian uhanalaisen aseman. Hallitus kokoontui jo samana päivänä, kun Saksalaiset marssivat Wieneriin, pohtimaan Anschlussin seurauksia.

⁵⁰ Bruegel 1973, s.175–185.

⁵¹ Esimerkiksi "Austria and After" 14.3.1938, The Manchester Guardian, s. 8 [pääkirjoitus].

⁵² "Austria and After" 14.3.1938, TMG, s. 8 [pääkirjoitus].

⁵³ Bruegel 1973, s. 187.

Lopputuloksena hallitus totesi, ettei Itävallan tilanteelle voitaisi enää tehdä mitään ja päätavoitteeksi tuli estää vastaavanlaisen kehityksen tapahtuminen Tšekkoslovakiassa.⁵⁴

Sudeetit nousivat *Guardianissa* esille Tšekkoslovakian kohdalla. *Guardian* eritteli sudeettisaksalaisten Tšekkoslovakialle muodostaman ongelman tarkasti. Liialliset erivapaudet muista vähemmistöistä poiketen loisivat ennakkotapauksen, joka vääjäämättä johtaisi Tšekkoslovakian hajoamiseen. Lehti näki tšekit realisteina, joiden on pakko tehdä myönnytyksiä Saksalle ja näki myös, että tšekit tulevat näitä myönnytyksiä tekemään itsenäisyytensä vuoksi.

The Czechs, who are realists, know what is to be done. Whether they can stave off their eclipse by making timely concession to Germany. The indications are that they will make every concession that is compatible with their bare existence as an independent state. If they can come to terms with Germany, so much better for them and all Europe.

55

Guardian siis näki, että tšekkien on tehtävä myönnytyksiä Saksalle, ettei Euroopan tilanne eskaloituisi uudeksi suursodaksi. Kuitenkin Tšekkoslovakian oli itse tehtävä nämä päätökset, eikä ulkoinen paine esimerkiksi Isolta-Britannialta saisi vaikuttaa asiaan. Artikkelin on ristiriitainen, koska *Guardian* useaan otteeseen kritisoi brittihallitusta nimenomaan passiivisuudesta muun Euroopan asioissa. Kokonaisuudessaan Itävallan "jälkipyykistä" esiin nousee *Guardianin* osalta nimenomaan Tšekkoslovakia, joka nähtiin vaa'ankielenä rauhan tasapainon säilymiseksi Euroopassa. *Guardian* ei kuitenkaan vielä nähnyt sotaa todennäköisenä, niin kauan kuin Saksa pystyisi saavuttamaan tavoitteensa rauhanomaisin keinoin.

*It seems most unlikely that Germany will attack Czecho-Slovakia, seeing that she has the possibility of exercising [...] "peaceful pressure" on that terribly endangered country. Germany would run the risk of losing everything by an armed attack on Czecho-Slovakia, whereas she still has much to gain in Central Europe [...] by her "peaceful" methods.*⁵⁶

⁵⁴ Adams 1993, s. 84.

⁵⁵ "Czechs and Germans" 22.3.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

⁵⁶ Problems of British Foreign Policy" 23.3.1938, TMG s.6 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

Vaikka *Guardian* selvästi näki, että Saksalla oli halu laajentua Keski-Euroopassa ja Tšekkoslovakia olisi seuraava todennäköinen kohde, se myös halusi nähdä, että Saksa preferoi rauhanomaisia keinoja. Taustalla voidaan hahmottaa *Guardianin* halu siitä, että jos Saksa saavuttaa haluamansa rauhanomaisin keinoin, ei Eurooppa ajaudu sen vuoksi uuteen suursotaan. Lopulta voidaan sanoa, että vielä tässä vaiheessa *Guardian* ei uskonut Tšekkoslovakian tilanteen johtavan uuteen suursotaan.

Myös *Daily Express* otti luonnollisesti kantaa Itävallan tapahtumiin. Lehti ei pitänyt Anschlussia yllätyksenä, vaan päinvastoin sanoi uskoneensa sen olevan vääjäämättömästi tulossa. *Daily Express* uskoi rauhan olevan turvattu Anschlussista huolimatta, ainakin toistaiseksi. Lehden usko perustui siihen, että Itävalta oli ollut saksalainen ennen Hitlerin esiinnousua, joten Anschluss ei muuttanut mitään. Lisäksi *Daily Express* vertasi Anschlussia Reininmaan miehitykseen eli se katsoi Saksan vain ottavan omansa takaisin.⁵⁷ Kuitenkin *Daily Express* katsoo tulevaisuuteen ja nostaa myös nimenomaan Tšekkoslovakian esiin. Aivan samoin kuin *Guardianin*, *Daily Express* uskoo tšekkien taistelevan antautumisen sijasta.

*Now Hitler will NOT walk into Czecho-Slovakia yet, as he did into Austria [...]. The reason is that the Czech Army will oppose him.*⁵⁸

Daily Express suhtautui siis positiivisesti rauhan säilymiseen ja näin ollen uskoi myös Tšekkoslovakian olevan turvattu. Lehti oli valmis jopa takaamaan näkemystään silläkin riskillä, että myöhemmin se osoittautuisi olleen väärässä. *Guardianin* tavoin myös *Daily Express* uskoi, että tšekit tulisivat tekemään myönnytyksiä Saksalle, jotta rauha säilyisi. Tšekit voisivat *Daily Expressin* mukaan tehdä myönnytyksiä, koska olisivat tarpeeksi vahvoja niitä tekemään, ilman että se heikentäisi Tšekkoslovakian valtiota liiaksi. Lisäksi Tšekkoslovakian vahvuus varmistaisi myös Saksan kärsivällisyyden: *Daily Express* uskoi, ettei Saksa halunnut sotaa vahvan Tšekkoslovakian kanssa, jos se kärsivällisyydellä pystyisi saavuttamaan haluamansa.⁵⁹

Daily Express uskoi *Guardianin* tavoin, että Tšekkoslovakian täytyisi tehdä itse omat päätöksensä tulevaisuutensa suhteen. *Daily Expressin* usko oli kuitenkin hieman toisenlaista, sillä se halusi Ison-

⁵⁷ "There Will be Peace" 12.3.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus] ja "Hitler's Next?" 12.3.1938, DE s. 12 [pääkirjoitus].

⁵⁸ "Hitler's Next?" 12.3.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

⁵⁹ "Hitler's Next?" 12.3.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus]. ja "No Czech War", 19.3.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

Britannian pysyvän kaukana Keski-Euroopan politiikasta, kun taas *Guardianin* mukaan Isolla-Britannialla ei ollut oikeutta puuttua toisen maan sisäisiin asioihin.

*Immense powers, and formidable personalities here are pressing us to pledge life and limb to defend the Czecho-Slovaks. We should be crazy to take on that responsibility. One day it may be we may want to assume another attitude. But how can we possibly give guarantees binding ourselves in present circumstances and under existing conditions?*⁶⁰

Daily Express ei halunnut Ison-Britannian sekaantuvan Tšekkoslovakian tilanteeseen. Sen mukaan ei ollut Ison-Britannian tehtävä suojata Keski-Euroopan valtioita aggressiolta, vaan pitää huolta itsestään ja Kansainyhteisöstä. Myös hallituksen jäsenet saavat sapiskaa, etenkin laivastoministeri⁶¹ Duff Cooper, joka olisi halunnut Ison-Britannian takaavan Tšekkoslovakian itsenäisyyden. Hallituksen se ei halunnut jäävän toimeettomaksi, vaan hallituksen olisi pitänyt panostaa rajusti uudelleenaseistamiseen, ei kuitenkaan muiden vaan itsensä suojaamiseksi. Hallituskin saa siis kritiikkiä politiikastaan. Etenkin pinnalle nousi uudelleenaseistaminen ja ilmatorjunta. Näihin hallituksen olisi pitänyt panostaa jo vuosia sitten.⁶² Ison-Britannian hallitus myös reagoi Anschlussiin korottamalla puolustusbudjettiaan. Puolustusvalmiuden lisääminen ei kuitenkaan ollut yksinkertaista. Ilmiselvien rahoitusvaikeuksien lisäksi Isossa-Britanniassa oli puute osaavasta työvoimasta ja hallitus ei ollut tässä vaiheessa valmis pakkosiirtämään osaavaa työvoimaa puolustusteollisuuden käyttöön.⁶³

Kokonaisuudessaan ajatellen Itävallan jälkipyykkiä, lehtien suhtautuminen tilanteeseen ei poikkea kovinkaan paljon toisistaan. Molemmat uskoivat rauhan säilymiseen: *Guardian* yritti analyysillään vakuuttaa lukijansa siitä, että Saksa voisi saavuttaa haluamansa rauhanomaisin keinoin. *Daily Express* sen sijaan oli valmis pistämään maineensa pantiksi, ettei sota syttyisi ainakaan lähitulevaisuudessa. Molemmat lehdet nostivat Tšekkoslovakian esiin seuraavana mahdollisena kriisipesäkkeenä. Lehtien näkemykset poikkeavat toisistaan siinä, mitä brittihallituksen olisi pitänyt tilanteessa tehdä. *Guardian* halusi aktiivisempaa politiikkaa, pystymättä kuitenkaan antamaan konkreettisia ehdotuksia. Gannon kuvaa *Guardianin* uutisointia pettymykseksi, viitaten nimenomaan siihen, että lehti tyytyi ensisijaisesti valittamaan tilanteesta, eikä sillä ollut

⁶⁰ "We cannot be bound" 17.3.1938, DE s. 10 [pääkirjoitus].

⁶¹ Eng. first lord of admiralty.

⁶² "Years that We Lost" 17.3.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus] ja "Again the Czechs" 23.3.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

⁶³ Adams 1993, s. 85–86.

konkreettista vaihtoehtoa myöntäväisyyspolitiikan tilalle. Tämä oli pettymys osaksi juuri siitä syystä, että *Guardianilla* oli pitkä historia Saksa kriittisyydestä.⁶⁴ *Daily Expressillä* ei taas ollut suunnasta epäselvyyksiä: Keski-Eurooppa pärjätköön omillaan. Lehti halusi myös uudelleenaseistamista, jotta Iso-Britannia pystyisi paremmin puolustamaan itseään. Lehden linja oli ollut vastaava jo ennen Anslussia, eikä Hitlerin uusi aluevaltaus saanut lehteä muuttamaan kantaansa.⁶⁵

Erittäin mielenkiintoiseksi asiaksi nousee lehtien tapa käsitellä Tšekkoslovakian kysymystä. *Guardian* oli analyyttinen ja lähestyy tilannetta Tšekkoslovakian näkökulmasta. Se analysoi Tšekkoslovakian tilannetta ja sitä, mitä Iso-Britannia pystyisi tekemään. *Daily Express* sen sijaan lähestyy tilannetta enemmän Ison-Britannian näkökulmasta ja se ei myöskään vaivaudu niin paljon analysoimaan vaan pikemminkin julistamaan. Ottaen huomioon lehtien erilaiset lähestymistavat Anslussiin voidaan todeta, että lehdillä oli liikkumavaraa keskustella hallituksen politiikasta sekä Anslussin jälkipyykistä niin kuin itse halusivat ja näin myös luomaan oman linjansa tapahtumien kulusta.

3.2 Brittihallitus ulkopoliittista linjaa etsimässä

Itävallan kohtalo ja Tšekkoslovakian tilanteen kehittyminen ajoivat myös brittihallituksen arvioimaan politiikkaansa. Kyseistä ajanjaksoa on hyvin kuvattu brittihallituksen harkitsevaksi vaiheeksi. Maaliskuussa pidetyssä ulkopoliittisen komitean kokouksessa todettiin, että ei ollut olemassa tarvetta pelastaa Tšekkoslovakiaa, sillä valtio oli hyvin keinotekoinen luomus, joka ei kuulunut itään eikä länteen ja aiheutti ainoastaan jatkuvaa epävakautta Euroopassa. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että brittihallitukselle oli yhdentekevää mitä Tšekkoslovakialle tapahtuisi, mutta keinot Tšekkoslovakian pelastamiseksi, mikäli Saksa päättäisi hyökätä sitä vastaan, olivat hyvin rajalliset. Lisäksi tässä vaiheessa pääministeri Chamberlain ei pitänyt millään tavalla varmana, että Saksalla olisi edes aikomus valloittaa Tšekkoslovakia. Yhteenvetona voidaan todeta brittihallituksen linjasta, että se ei halunnut Tšekkoslovakian tilanteen olevan seuraavan suursodan alkuunpanija. Tässä vaiheessa brittihallitus tyytyi lähinnä tarkkailemaan ja harkitsemaan tilannetta.⁶⁶ Brittihallituksen virallinen linjaveto oli Anslussin jälkimainingeissa estää Itävallan

⁶⁴ Gannon 1971, s. 157–158.

⁶⁵ Gannon 1971, s. 163.

⁶⁶ Aulach 1983, s. 234–236.

kohtalon toteutuminen Tšekkoslovakiassa, vaikka sen keinot tämän tavoitteen saavuttamiseksi olivatkin hyvin rajalliset.⁶⁷

Käsittelimäni lehdet asettivat Ison-Britannian ulkopolitiikan suurennuslasin alle. *Guardianissa* hallitukselta vaadittiin linjavetoa, koska Anschlussin myötä tapahtuneen kehityksen pelättiin johtavan diktaattoreiden uusiutuviin valloituksiin.

*It was suddenly made clear that the principle so fragrantly applied in Austria might equally be applied in elsewhere. [...] There is no reason whatever why the process should stop; every country inevitably asks "Whose turn is next?" and asks the question with an urgency that varies with its distance from the centre of disturbance.*⁶⁸

Guardian siis näki, että diktaattorien valloitukset olivat vasta alkaneet. Yllä olevat sitaatti on *Guardianin* kannalta jopa pelokas. Lehti näki diktatuurien uusien valloitusten seuraavan vääjäämättömästi Anschlussin jälkeen. Diktaattorit olivat kuitenkin pysäytettävissä, mikäli länsimaat pystyisivät vastaamaan niiden asettamaan haasteeseen. Avainasemaan nousi uudelleenaseistaminen, Kansainliiton "elvyttäminen" ja ylipäätään aktiivinen politiikka.

*[...] we must arm and arm again in order to face the results brought about by this long step towards "appeasement"!*⁶⁹

Yhteen lauseeseen sisältyy suuri merkitys kun tarkastellaan *Guardianin* suhtautumista Ison-Britannian ulkopolitiikkaan. Passiivisuus Itävallan kohtalon yhteydessä nähtiin isona askeleena myöntöväisyyspolitiikkaa kohti. Uudelleenaseistautuminen korostui, mutta on kuitenkin olennaista muistaa, että myöntöväisyyspolitiikka ja uudelleenaseistautuminen eivät ole toisilleen täysin vastakohtaiset, vaan on useita näkemyksiä joiden mukaan myöntöväisyyspolitiikka ei voi olla tehokasta ilman sitä tukevaa aseellista mahtia. *Guardianin* mielestä myöntöväisyyspolitiikan puutteita oli nimenomaan se, ettei uudelleenaseistaminen ollut tarpeeksi nopeata ja tehokasta. Samalla yllä oleva sitaatti on suoraa kritiikkiä hallitusta ja sen olemassa olevaa linjaa kohtaan.⁷⁰

⁶⁷ Adams 1993, s. 87.

⁶⁸ "The Next Chapter" 23.3.1938, TMG. s. 10 [pääkirjoitus].

⁶⁹ "The Next Chapter" 23.3.1938, TMG. s. 10 [pääkirjoitus].

⁷⁰ Kts. esimerkiksi Ripsman & Levy 2007, s. 150–152.

Kuten jo mainitsin, brittihallituksella oli linja Tšekkoslovakian kysymyksessä. Hallitus myös tarkensi linjaansa maaliskuun aikana ja asetti kolme vaihtoehtoa, mitä tehdä Tšekkoslovakian kysymyksessä: 1. He voisivat, kuten esimerkiksi Winston Churchill vaati, muodostaa "suuren allianssin", jotta Saksan aggressio saataisiin pysäytettyä. 2. Iso-Britannia voisi antaa Ranskalle takuut, joilla se lupaisi tulla sen avuksi, jos Ranska päättäisi noudattaa Tšekkoslovakialle annettuja turvallisuustakeita. 3. Iso-Britannia voisi olla antamatta uusia takeita kenellekään ja kehottaa Ranskaa ja Tšekkoslovakiaa sopimaan erimielisyytensä Saksan kanssa niin hyvin kuin voisivat. Sanomattakin on selvää, että Chamberlain ja hänen hallituksensa valitsivat kolmannen vaihtoehdon.⁷¹ Voisi sanoa, että valittu linja oli hyvin realistinen. Chamberlain perusteli ratkaisua sillä, että Iso-Britannia ei voisi auttaa Tšekkoslovakiaa, vaikka haluaisikin. Muut vaihtoehdot tarjoaisivat vain tekosyyn ryhtyä sotaan Saksan kanssa. Lisäksi hallitus tiedusteli sotilasasiantuntijoilta, miten Iso-Britannia pärjäisi erilaisten liittoutumien kanssa Saksaa ja sen todennäköisiä liittolaisia eli Italiaa ja Japania vastaa. Vastaus oli selvä, sotilaallisesti Iso-Britannia ei voisi tehdä mitään Tšekkoslovakian pelastamiseksi ja takeet sille voisivat johtaa akselivaltojen ennakoimattomaan aggressioon. Näin ajatellen myöntyväisyyspolitiikka ei ollut brittihallitukselta vain sokeaa uskoa rauhaan ja diktatuuriin hyväntahtoisuuteen, vaan se muodostui hallituksen ulkopoliittiseksi linjaksi vahvoin perusteluin.⁷²

Valittu toimintasuunta ei tarkoittanut, että brittihallitus aikoi jäädä täysin toimeettomaksi. Se otti tavoitteekseen edesauttaa sovun aikaan saamista sudeettien ja tšekkien välille ilman Saksan osanottoa, koska pelkäsi, että Saksan painostuksen alaisena sudeetit olisi ollut vaikeampi suostutella kompromissiratkaisuun. Lisäksi hallitus aikoi panostaa edelleen uudelleenaseistamiseen, etenkin Kuninkaallisiin ilmavoimiin ja ilmatorjuntaan. Hallitus aikoi tehdä Ranskalle selväksi, ettei se voinut luottaa Ison-Britannian tukeen, mikäli Ranska noudattaisi Tšekkoslovakialle annettuja turvallisuustakeita. Maaliskuun 24. päivänä Chamberlain esitteli uuden linjan parlamentille. Linja sai parlamentilta yleisesti ottaen hyvän vastaanoton, jopa joiltakin Labourin edustajilta. Ainoastaan Winston Churchill hyökkäsi linjaa vastaan, nähden esitetyt toimet riittämättöminä. Churchillin komealla puheella ei kuitenkaan lopulta ollut merkitystä, vaan suunta oli jo valittu.⁷³

Guardianilta hallituksen suunnitelmat saivat tylyn vastaanoton. Se näki hallituksen linjaaman politiikan olevan passiivista ja muutosten olevan melko pieniä. Passiivisuudella *Guardian* tarkoitti

⁷¹ Adams 1993, s. 87–88.

⁷² Adams 1993, s. 88–89.

⁷³ Adams 1993, s. 88–89

hallituksen asennetta mm. Anschlussia, Espanjan sisällissotaa ja nyt myös Tšekkoslovakian tilannetta kohtaan. Nykyinen politiikka oli auttamattomasti puutteellinen vastaamaan diktatuurien aggressiivisuuteen.

*[...] how the government proposes to resist the triumphant advance of aggression and "to maintain the rule of law". Few dispute the steady advance of triumphant stride; most would admit that the rumble sounds in our own ears. Whatever defence the Government might offer the policy which it has practiced has been passive, negative, undergoing and submitting to a constant procession of retreats. The question was whether the Government now proposed to substitute anything more positive and constructive [...].*⁷⁴

Sitaatti kritisoi hallituksen passiivisuutta Tšekkoslovakian kysymyksessä. Tšekkoslovakian ei olisi itsenäisenä valtiona pitänyt joutua sietämään painetta muilta mailta sen sisäisissä asioissa. Samaan aikaan lehti kuitenkin suhtautui positiivisesti, joskin varauksella, Chamberlainin kommentteihin, joissa hän sanoi Ison-Britannian olevan valmis auttamaan Tšekkoslovakian tilanteen ratkaisussa. Kokonaisuudessaan nykyinen hallituksen harjoittama ulkopoliittikka oli *Guardianin* silmissä riittämätön. Lehti oli siis edelleen ristiriitainen suhtautumisessaan Tšekkoslovakian kohtaamaan ulkoiseen paineeseen. Toisaalta sen mielestä Tšekkoslovakian ei pitäisi joutua ulkovaltojen paineen alaiseksi, ei Saksan eikä Ison-Britannian, mutta lehti halusi brittihallituksen kuitenkin tekävän jotain Tšekkoslovakian auttamiseksi. Ennen kaikkea aktiivisempi ote Keski-Euroopassa olisi välttämätön, mikäli aggressiivisuuden riemukulku halutaan pysäyttää. *Guardian* näkikin, että nimenomaan Ison-Britannian olisi tullut ottaa johto diktatuurien vastustamisessa.

*A large part of the world would rejoice if a British Government took courage to declare that it would actively promote a constructive policy of "appeasement" in both the political and the economic field. At best, Mr. Chamberlain has only half a policy.*⁷⁵

Yllä oleva sitaatti on tutkimukseni kannalta erittäin mielenkiintoinen. *Guardian* ei suoraan tuominnut myöntöväisyyspolitiikkaa, vaan näki sen ainoastaan puutteellisena. *Guardian* tuomitsi passiivisuuden, johon hallitus tuntui sen mielestä jumiutuneen. Mikäli hallitus olisi pystynyt kääntämään myöntöväisyyspolitiikkansa aktiivisemmaksi, ei *Guardian* olisi nähnyt myöntöväisyyspolitiikkaa välttämättä huonona. Myöntöväisyys ei voinut tarkoittaa vain

⁷⁴ "Mr. Chamberlain" 25.3.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

⁷⁵ "Mr. Chamberlain" 25.3.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

diktaattoreille periksi antamista vaan siihen olisi liityttävä myös uudelleen aseistaminen, Kansainliiton mukaanotto ja voimakkaampi poliittinen tahto toimia ja tehdä päätöksiä. Asioiden ollessa kuitenkin tällä tolalla, Iso-Britannia harrasti vain puolittaista politiikkaa. Anschluss vaikutti brittihallituksen ulkopoliittikkaan. Vaikka mitään dramaattisia linjanmuutoksia ei tehtykään, alkoi brittihallitus painostaa tšekkejä tekemään myönnytyksiä sudeeteille.⁷⁶ *Guardian* ei edelleenkään antanut mitään konkreettista vaihtoehtoa nykyiselle politiikalle. Lehti vaati esimerkiksi uudelleen aseistamisesta sekä aktiivista ulkopoliittikkaa, mutta sen haluama aktiivisuus jäi lopulta irralliseksi, koska se ei sisällä konkreettisia kehotuksia vaihtoehtoiselle politiikalle.

Daily Expressin linja ulkopoliitikasta oli erilainen. Sen haluama linja oli eristäytyminen Keski-Euroopan asioista. Se oli sekä lehden oma linja, että linja jota se haluaisi brittihallituksen noudattavan. Ehkä tästä johtuen *Daily Express* ei myöskään ollut kannanotoissaan yhtä kriittinen kuin *Guardian*. *Daily Expressin* erotti *Guardianista* selvästi se, että sillä on vankka ulkopoliittinen linja eli eristäytyminen, kun taas *Guardianilla* ei ole antaa konkreettisia ehdotuksia hallitukselle. *Guardian* halusi konstruktivistista myöntyväisyyspolitiikkaa, mutta *Expressin* näkemys on poikkeava, se tietää mitä haluaa.

*No, whatever happens. Whether the Germans force the quarrel and Hitler marches in, or Russia's threat of war keeps him out. Whether the Czech Army fight or lie down, it is no concern of the British Empire. So, Czecho, No! No! A thousand times NO.*⁷⁷

Daily Express ei voinut kantaansa paljon selvemmin kuuluttaa. Ison-Britannian ei pitäisi puuttua Keski-Euroopan asioihin missään olosuhteissa. Imperiumin edun olisi tultava ensin ja *Daily Expressin* mielestä imperiumin etua palvelisi parhaiten eristäytynyt Iso-Britannia. Lehti oli myös valmis puolustamaan mielipiteitään voimakkaasti. Se oli valinnut linjakseen eristäytymispolitiikan ja ei sietänyt syytöksiä valitsemaansa linjaa kohtaan.

*Another theory, equally absurd [...] is that the isolationists are, in some strange way, responsible for the seizing of Austria because they said that it would be seized. You might just as well say that the weather clerk who correctly foretells rain is responsible for bringing it down.*⁷⁸

⁷⁶ Bell 1986, s. 235.

⁷⁷ "No Czecho!" 30.4.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

⁷⁸ "Two Lies Nailed" 19.3.1938, DE, s.10 [pääkirjoitus].

Lehden logiikassa ei ollut mitään vikaa. Eristäytymisen ei sinänsä voida sanoa aiheuttaneen Anschlussia. Samoin kun voidaan sanoa, ettei myöntöväisyyspolitiikka tai eristäytyminen aiheuttanut Tšekkoslovakiankaan sortumista. Olisiko toisenlainen politiikka voinut saada aikaan toisenlaisia tuloksia, jäänee historian ikuisten jossittelujen varaan. *Daily Express* ei vaadi hallitukselta aktiivisuutta Tšekkoslovakian kysymyksessä, eikä se vaadi aktiivisempaa ulkopoliitiikkaa. Sillä on yksi ainoa ulkopoliittinen linja, josta se haluaa pitää kiinni ja jota se on valmis puolustamaan. Tähän linjaan Chamberlainin myöntöväisyyspolitiikka istuu hyvin. Iso-Britannia halusi välttää pitäviä sitoumuksia Keski-Euroopassa ja etenkin pääministeri Chamberlain uskoi vahvasti pysyvän rauhan olevan saavutettavissa. *Daily Expressillä* ei ollut *Guardianin* lailla tarvetta yhtä voimakkaaseen ulkopoliittiseen kritiikkiin, ainakaan hallitusta kohtaan. Sen sijaan *Daily Express* ruoti kovalla kädellä aktiivisemmän otteen vaatijoita, vaikka nämä olisivat hallituksen jäseniäkin.

*Lennox-Boyd is the Under-Secretary for Labour. The Prime Minister reprimands him because he says that the Government should not give pledges to Czecho-Slovakia. Duff Cooper is the First Lord of the Admiralty. He does not get reprimanded, though he says that the Government should give pledges to Czechoslovakia. So the man who plumps for what is expected to, be the Government's policy, has to apologise, while the man who expresses the opposite view goes free.*⁷⁹

Daily Express ei tukenut hallitusta sokeasti, vaan siltä löytyi kritiikkiäkin. Lehden oma näkemys nousi tärkeämmäksi, vaikka se usein puolustikin hallitusta ja kritisoi oppositiota. Tämä on selvästi havaittavissa yllä olevassa sitaatista, jossa lehti puolustaa opposition edustajaa, joka on samaa mieltä lehden kanssa, mutta arvostelee erimieltä olevaa hallituksen jäsentä. *Daily Express* pidättäytyy suoraan kritisoimasta myöntöväisyyspolitiikkaa, koska se oli *Daily Expressinkin* kannattamaa politiikkaa, mutta hallituksen yksittäiset kannanotot tai jäsenet eivät säästy arvostelulta. *Daily Expressin* kritiikki on hienovaraista, mikä näkyy esimerkiksi siitä, miten se käsittelee haluamaansa uudelleenaseistamista.

*Minister for War [...] Mr. Hore-Belisha can give, a very good account of his Regular Army. But he can't give such a good account of part of his Territorial Army. That part is the anti-aircraft artillery. There are too many gunners without guns.*⁸⁰

⁷⁹ "Again the Czechs" 23.3.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

⁸⁰ "Give 'Em Guns!" 23.3.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

Hallitus saa kritiikkiä etenkin ilmatorjuntavarustuksen laiminlyönnistä. Sitaatti on hyvä osoitus *Daily Expressin* hillitystä kritiikistä. Se ei suuntaudu hallitukseen yleisesti, vaan yksittäiseen ministeriin. Kritiikkiä se kuitenkin on ja osoittaa selvästi, että myös *Daily Expressenillä* oli omat mielipiteensä, joita se oli valmis ajamaan eteenpäin. Samalla se osoittaa, että lehdelle oli ensisijaista kannattaa eristäytymispolitiikkaa. Myöntyväisyyspolitiikka oli pikemminkin keino sen oman politiikan ajamiseksi. Tämä näkyy esimerkiksi nimenomaan uudelleenaseistamiskritiikissä, koska uudelleenaseistaminen oli merkittävä osa vahvaa ja eristäytynyttä imperiumia, mutta se ei kuulunut niin olennaisesti myöntyväisyyspolitiikkaa harrastavan Ison-Britannian agendaan. Aivan niin kuin *Guardianillakin*, *Daily Express* joutuu ristiriitaan, jonka kanssa se joutuu kamppailemaan. Se ei selvästi halua kritisoida hallituksen linjaa, joka sopii sen omaan näkemykseen ulkopoliitikasta, mutta se ei ole hallitukseen myöskään täysin tyytyväinen. Mielenkiintoista on, ettei *Daily Express* analysoinut hallituksen esittelemää uutta linjaa oikeastaan ollenkaan, vaan tyytyi jatkamaan samalla linjalla kuin aikaisemminkin. Samaan aikaan kun *Guardian* haastoi hallituksen uutta linjaa, *Daily Express* julkaisi kirjailija Bernard Shawin haastattelun, jossa kysyttiin hänen mielipiteitään Tšekkoslovakian kysymyksestä.⁸¹

Lehtien välille muodostuu mielenkiintoinen kontrasti. *Guardian* tuomitsi passiivisuuden ja halusi aktiivisuutta, mutta *Daily Express* halusi nimenomaan passiivisuutta. Lehtien näkemykset ulkopoliitikasta alkoivat muotoutua erilaisiksi. *Guardianin* ongelma oli, ettei se tiennyt tarkalleen mitä hallitukselta olisi halunnut, ainoastaan hallituksen aktiivisuutta Keski-Euroopassa. *Daily Express* sen sijaan tiesi tarkkaan mitä hallitukselta halusi eli passiivisuutta Keski-Euroopassa. *Daily Expressin* näkemys eristäytymisestä ja Kansainyhteisön ensisijaisuudesta istui hallituksen myöntyväisyyspolitiikan kanssa hyvin yhteen. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, ettei sillä olisi mielipiteitä, jotka olisivat olleet hallituksesta poikkeavia. *Guardian* ei ollut sinänsä myöntyväisyyspolitiikkaa vastaan, mutta se oli passiivisuutta vastaan. Lehtien näkemys myöntyväisyyspolitiikasta alkoi kasvaa erilleen Itävallan miehityksestä lähtien. Silti niillä oli yhteisiäkin teemoja, kuten uudelleenaseistaminen.

On merkittävää myös huomata, että lehtien näkemyksen erilleen kasvaminen osoittaa omalla tavallaan jotain siitä, miten brittilehdistö pystyi keskustelemaan myöntyväisyyspolitiikasta ja myös Tšekkoslovakiasta. Keskusteluun sisältyi selvästi erilaisia näkemyksiä, joten keskustelua voidaan pitää vapaana tai vähintäänkin voidaan sanoa, että lehdillä oli liikkumavaraa mielipiteissään.

⁸¹ "Bernard Shaw answers eight questions" 26.3.1938, DE, s.12 [pääkirjoitus].

Hallituksen ja sen politiikan kritisointi oli molemmille lehdille mahdollista, joskin *Guardian* oli näistä kahdesta kriittisempi. Kokonaisuutena maaliskuusta on sanottava, että Brittiläinen hallitus sai muodostettua itselleen ulkopoliittisen linjan ja molemmilla lehdillä oli siitä mielipiteensä. Hallituksen linjaa alettiin koetella, kun Saksa ja sudeetit alkoivat ryhtyä suunnitelmista tekoihin. Nämä teot realisoituivat Karlsbadissa, jossa sudeettisaksalaiset toivat julki vaatimuksensa tšekkihallitukselle ja Iso-Britannia huomasi olevansa yhä lähempänä kriisiä.

3.3 Karlsbadin kahdeksan kohtaa

Keväällä 1938 neuvottelut sudeettisaksalaisten eli käytännössä heidän suurimman puolueensa Sudetendeutsche Partein ja tšekkihallituksen kanssa olivat jatkuvasti käynnissä. Sudeettien osalta neuvotteluista päävastuussa oli heidän johtajansa Konrad Henlein. Henlein, joka oli entinen pankkivirkailija ja voimisteluohjaaja, oli käytännössä vain Hitlerin käsikassara. Maaliskuun lopussa Hitler ja Henlein tapasivat ja muodostivat suunnitelman, jonka oli tarkoitus johtaa levottomuuksiin Tšekkoslovakiassa, Saksan aseellisen väliintulon oikeuttamiseksi. Levottomuuksien lisäksi tarkoituksena oli asettaa Tšekkihallitukselle niin voimakkaat vaatimukset, ettei se voisi niihin suostua. Mikäli kompromissi ratkaisu kaikesta huolimatta vaikuttaisi mahdolliselta, oli vaatimuksia nostettava, jotta kompromissia ei koskaan saataisi aikaan.⁸²

Sudeettien ja tšekkien välisten neuvottelujen taustalla vaikutti voimakkaasti siis Saksa, mutta myös Iso-Britannia. Hitler uhkaili sotatoimilla Tšekkosloviaa vastaan, mikäli tšekkihallitus ei korjaisi vääryyksiä, joista sudeetit kärsivät. Myös Iso-Britannia painosti tšekkihallitusta tekemään myönnytyksiä, jotta tilanne ei eskaloituisi aseelliseen konfliktiin. Samalla neuvotteluihin osallistuminen aloitti brittiläisen hallituksen osalta aktiivisemmän politiikan kauden. Brittiläinen hallitus uskoi, että neuvottelemalla Saksan kanssa Tšekkoslovakian tilanne ei kehittyisi aseelliseen konfliktiin. Tästäkin huolimatta brittiläinen hallitus oli edelleen taka-alalla ja yritti hienovaraisesti vaikuttaa tilanteen kehitykseen.⁸³

Huhtikuussa neuvottelut sudeettien ja tšekkien välillä käynnistyivät jälleen uudestaan lyhyen tauon jälkeen. Samalla oli tullut myös aika saattaa julki Henleinin (ja Hitlerin) laatimat vaatimukset

⁸² Adams 1993, s. 93.

⁸³ Aulach 1983, s. 237–240 ja Parker 1993, s. 140.

tšekkihallitukselle. Vanhassa sudeettikaupungissa Karlsbadissa pidetyssä valtavavassa joukkotilaisuudessa Henlein julisti niin sanotut Karlsbadin kahdeksan vaatimusta:⁸⁴

1. Valtion sisällä olisi muodostettava täysi tasa-arvo oikeuksien ja statuksen suhteen saksalaisen väestönosan (Volksgroupe) ja tšekkien välillä.
2. Sudeetti-saksalainen väestönosa (Volksgroupe) tulisi tunnustaa lailliseksi henkilöksi, jotta se pystyisi takaamaan saksalaisten ja tšekkien välisen tasa-arvon toteutumista.
3. Saksalaisen väestönosan asuinalue tulisi määritellä ja rajata.
4. Saksalaisen paikallishallinnon perustaminen saksalaisen väestönosan asuinalueille, hoitamaan saksalaisen väestönosan intressejä kaikilla julkisen elämän osa-alueilla.
5. Laillisen suojelun toteuttaminen niille saksalaisen väestönosan jäsenille, jotka eivät asu etnisen ryhmänsä parissa.
6. Sudeeteille vuodesta 1918 tehtyjen vääryyksien tunnustaminen ja kompensatio vahingoista joita kyseiset vääryydet ovat aiheuttaneet.
7. Saksalaiset virkamiehet saksalaisille alueille, periaatteen tunnustaminen ja toteuttaminen.
8. Täysi vapaus tunnustaa germaanisen rodun jäsenyyttä ja elämäntapaa.⁸⁵

Vaatimusten pinnallinen tarkastelu saattaa johtaa uskomaan, että ne olisivat olleet kohtuullinen lähtökohta sudeettien ja tšekkien välisiin neuvotteluihin, mutta tarkemmassa tarkastelussa niihin sisältyy selviä totalitaarisia piirteitä. Esimerkiksi vaatimusten kahdeksas kohta oli Tšekkoslovakian hallitukselle todella vaikea hyväksyä, koska käytännössä tämä olisi tarkoittanut kansallissosialistisen aatteen vapaata ilmaisua. Kansallissosialistinen aate oli Tšekkoslovakialle vihamielinen ja luonteeltaan totalitaarinen, joten sen vapaa ilmaus demokraattisen valtion sisällä oli miltei mahdoton hyväksyä. Lisäksi näin suurien eri vapauksien antaminen sudeeteille muiden vähemmistöjen jäädessä vastaavia vapauksia vaille, aiheuttaisi entistä enemmän sisäisiä levottomuuksia Tšekkoslovakiassa. Mutta kuten tiedämme, vaatimuksia ei ollut tarkoitettukkaan hyväksyttäviksi, vaan niiden oli tarkoituskin olla sellaisia, jotka lopulta johtaisivat konfliktiin Tšekkoslovakian ja Saksan välillä.⁸⁶

Vaatimusten kovuus yllätti myös *Guardianin*. *Guardian* totesi, ettei sellainen autonomia, jota sudeetit vaativat ollut käytännössä mahdollinen. *Guardian* eritteli vaatimuksien mahdottomuuden tarkasti, mutta niistä syntyvä johtopäätös on oleellisin.

⁸⁴ Adams 1993, s. 93.

⁸⁵ Bruegel 1973, s. 205–206. Myös *Guardian* julkaisi vaatimukset artikkelissa "Big Demands on Czecho-Slovakia" 24.5.1938, TMG, s. 6 [artikkeli].

⁸⁶ Bruegel 1973, s. 206–207.

*The view taken here is that Herr Henlein's demands prove that National Socialism does not wish for a settlement with Czecho-Slovak question.[...] Her Henlein's demands [...] are the expression of National Socialist policy. [...] Henlein's demands are not merely a question of internal Czecho-Slovakian politics but are an essential item of German policy.*⁸⁷

Guardian siis näki, että sovintoa ei edes haluttu saada aikaan ja syynä oli nimenomaan kansallissosialistinen aate, käytännössä siis taustalla naruista veteli Hitler ja hänen aggressiivinen ulkopoliitiikkansa. Lehden spekulatio oli hyvin tarkkanäköinen ja se myös hahmotti, että sudeettikysymys oli olennainen osa Saksan ulkopoliittikkaa. Jo hyvin varhaisessa vaiheessa *Guardian* näki Henleinin takana seisovan Hitlerin. Brittihallitukselta vastaavanlaisen havainnon tekeminen kesti huomattavasti kauemmin. Tilanne ei kuitenkaan ollut aivan toivoton, koska *Guardian* uskoi tšekkihallituksen tekevän kaikkensa sovinnon aikaansaamiseksi ja se uskoi myös, että Saksa ei edelleenkään halunnut sotaa, niin kauan kuin se voisi saada haluamansa rauhanomaisin keinoin.

*Yet, carefully handled, a peaceful and just solution [...] is not impossible. Two factors should prove advantageous: first, Germany does not want war, and secondly not all Germans in Czecho-Slovakia want to be under the German Government. The Czech Government is prepared to make far reaching concessions. If these are firmly supported by the British and French Governments, and if German Government is made understand that it will be responsible for their rejection, there is a good hope that the Czech concessions may be accepted by the German minority. [...] But it is a condition of success that the British Government should show itself actively interested in this and every other problem of Central Europe.*⁸⁸

Guardian näki Tšekkoslovakian tilanteen äärimmäisen vaikeana, mutta ei toivottomana. Lehti teki myös saman virhearvioinnin kuin pääministeri Chamberlain ja totuuden nimissä on sanottava, että niin teki suurin osa aikalaisistakin, eli se uskoi, että Saksa ei haluaisi sotaa. Sota oli kuitenkin Hitlerin agendalla. Hitlerin sotahalukkuuden ollessa vielä pimennossa, *Guardian* nosti Brittihallituksen aktiivisuuden avainasemaan sivuillaan. Havainto on mielenkiintoinen, koska vielä

⁸⁷ "British views on Henlein" 26.4.1938, TMG, s. 6 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

⁸⁸ "High Time" 30.4.1938, TMG, s. 12 [pääkirjoitus].

maaliskuussa *Guardian* näki, että sudeettien ja tšekkien tulisi päästä sovintoon ilman ulkopuolista painetta. Näkemyksen muuttumiseen löytyy helposti selitys: Saksa tukee vahvasti sudeetteja, joten ilman ulkopuolista tukea tšekeille ei neuvotteluissa ole paljoa onnistumisen mahdollisuuksia. Saksa nähtiin myös pahantekijän roolissa ja tšekit uhreina, jotka tekivät kaikkensa, jotta kriisille saataisiin rauhaomainen ratkaisu. *Guardianin* sympatiat olivat selvät.

*Since the union of Austria and Germany no Government could have been more generous, more patient, more sympathetic towards a troublesome minority than the Czech Government to the Sudeten Germans.*⁸⁹

Karlsbadin vaatimukset saivat lopulta melko vähän palstatilaa *Guardianin* sivuilla, vaikka niihin palattiinkin vielä kesällä ja syksyllä useasti.⁹⁰ Vaatimukset olivat merkittävät, koska ne loivat pohjan tulevan kesän ja syksyn neuvotteluille. Kokonaisuutena kevään lähentyessä loppuaan tilanne oli kehittynyt hyvin vaikeaksi Tšekkoslovakiassa. Myös *Guardian* näki tilanteen näin, mutta ei pitänyt sitä täysin toivottomana, vaan neuvotteluja sudeettien ja tšekkien välillä kannattaisi jatkaa. Keskeisimmäksi asiaksi Karlsbadin kahdeksan kohdan uutisoinnissa nousi vaatimusten mahdottomuus Tšekkoslovakialle. Lisäksi *Guardian* toivoi syvenevässä kriisissä brittihallitukselta aktiivisempaa politiikkaa kriisin käsittelyssä. Jälleen kerran se, mitä tämä aktiivisuus voisi olla, jää epämääräiseksi. Tavoiteltavana päämääränä *Guardian* näki kriisin ratkaisemisen rauhanomaisin keinoin, samalla säilyttäen Tšekkoslovakian valtion itsenäisenä ja puolustuskykyisenä.

Daily Express otti myös kantaa Karlsbadin vaatimuksiin. Sen linja säilyi samana: Ei sotaa Tšekkoslovakian vuoksi. Poiketen jälleen *Guardianin* tyylistä, *Daily Express* ei halunnut tehdä vaatimuksista syvää analyysiä vaan tyytyi toteamaan niiden kovuuden.

*It is fanned here by the extreme demands now put forward by Herr Henlein, leader of the Sudeten German minority in that country. Henlein not only asks for self-government, but he tries to govern the Czech Government, telling them to break off their Soviet alliance. The object is to bring Czechoslovakia into the orbit of Henlein's boss beyond the frontier — HITLER.*⁹¹

⁸⁹ "Henlein's 'Demands'", 25.4.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

⁹⁰ Kts. esimerkiksi "Czech Limits of Concessions" 7.9.1938, TMG, s. 13 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

⁹¹ "The Czechs Again" 29.4.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

Vaikka *Daily Express* ei vaivautunut analysoimaan vaatimuksia tarkemmin, huomasi se *Guardianin* tavoin, kuka Henleinin naruja taustalla vetelee. Artikkelin sävystä on selvästi luettavissa, että *Daily Expresskään* ei hyväksy sudeettien kovia vaatimuksia ja kritisoi Henleinia tämän yrityksestä vaikuttaa Tšekkoslovakian ulkopoliittiseen linjaan. *Guardianista* poiketen *Daily Express* ei kuitenkaan toivo brittihallitukselta toimia kriisin ratkaisemiseksi, mikä lienee ymmärrettävää ottaen huomioon lehden aikaisemman linjan. Hitlerin rooli kriisin ratkaisijana nousee esiin *Daily Expressin* sivuilla ja lehti suhtautuu myös nuivasti lehdistöön, joka yrittää saada brittejä huolestumaan Tšekkoslovakian tilanteesta.

*Herr Henlein [...] makes a vehement speech demanding drastic concessions. Don't fear. It is not what Henlein says that need worry anybody, but what Hitler DOES. At present Hitler has enough on his plate with his Vienna schnitzel. Prague, Czech capital, takes Henlein's latest outburst calmly. Paris is upset. London will be alarmed (if the Lib.-Lab. Press can make it so) [...]. The further from the scene of action the larger looms the Bogeyman.*⁹²

Lehti oli siis vielä optimistinen sodan välttämisestä, koska Hitlerillä riitti muita kiireitä. Mielenkiintoinen on lehden kritiikki liberaalia ja työväen lehdistöä kohtaan, joihin myös *Guardian* lukeutui. Artikkelista on havaittavissa, että *Daily Express* syytti liberaalia lehdistöä hallituksen ja kansan turhasta huolestuttamisesta. Jälkiviisaana on helppo todeta, että "mörkö" oli jo melkein Ison-Britannian kynnyksellä. *Guardianista* poiketen *Daily Express* ei kuitenkaan halua Tšekkoslovakialle voimakasta tukijaa, ainakaan jos se tukija joutuisi olemaan Iso-Britannia.

*It is impossible that the British Government should pledge us to flight to hold together the ramshackle State of Czecho-Slovakia. For Czecho-Slovakia won't fight to hold itself together. At the first onset from Germany the country will break in pieces. Though the Czech Army defend their fortified lines resolutely the Sudeten German minority will rise in their rear.*⁹³

Daily Express kuvaa Tšekkoslovakian tilannetta lähes epätoivoiseksi. "Ränsistynyt" valtio ei tulisi kestäämään Saksan painetta ja viimeistään sen sisäinen hajaannus takaisi tilanteen epätoivoisuuden. Kirjoituksesta huokuu Tšekkoslovakian puolustamisen turhuus ja myös maaliskuinen optimistisuus

⁹² "Bogey-Slovakia" 26.4.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

⁹³ "We don't like her pal" 29.4.1938, DE, s.12 [pääkirjoitus].

tšekkiarmeijan puolustuskyvystä on karissut *Daily Expressin* sivuilta. Tilanteen muuttuminen ei ole vaikuttanut lehden käsitykseen siitä, mitä brittihallituksen tulisi tehdä. Edelleen Keski-Euroopasta tulee pysyä poissa ja eristäytyneisyys on ainoa oikeata politiikkaa. Eristäytyneisyys on edelleen yhteensopivaa myöntyväisyyspolitiikan kanssa, ainakin niin kauan kun myöntyväisyyspolitiikka pysyy passiivisena eikä muutu *Guardianin* kaipaamaksi aktiiviseksi osallistumiseksi Keski-Euroopan asioihin. Lehti siis tunnistaa ongelmien lähtökohdan eli Hitlerin ja samoin lehti myös huomaa vaatimusten mahdottomuuden tšekkihallitukselle, mutta tästäkin huolimatta Tšekkoslovakian ongelmat ovat sen omia, eivät britti-imperiumin. Lehti vakuutteli lukijoitaan, että sen oma linja eli eristätymispolitiikka kasvatti suosiotaan jatkuvasti.

*The feeling in favour of Isolation is now Immense in Britain. The will of the country is that we should make ourselves so strong on our own account that we can defy and repel any menace launched against us from any quarter.*⁹⁴

Daily Express uskoi asiaansa ja halusi muidenkin uskovan siihen. Samalla yllä olevasta sitaatista on jälleen havaittavissa vaatimus uudelleenaseistamisesta. Kokonaisuutena *Daily Expressin* tapa käsitellä Karslbadin vaatimuksia jatkaa samaa linjaa kuin Tšekkoslovakian kriisin aiempi käsittely keväällä. Ison-Britannian täytyy jatkaa samalla linjalla ja tämä linja sopi myös *Daily Expressenille*. Lehden artikkeleista näkyy kriisin syveneminen ja esimerkiksi keväinen optimismi Tšekkoslovakian armeijan puolustuskyvystä oli häviämässä. Lehti myös otti kantaa Ison-Britannian liittosuhteeseen Ranskan kanssa, perustellen että Ison-Britannian ei tarvitsisi puolustaa Tšekkoslovakiaa vaikka Ranska niin tekisikin liittosuhteensa vuoksi.⁹⁵ Sodan varjot ovat alkaneet yhä voimakkaammin ilmestyä myös *Daily Expressin* sivuille, mutta sen mielestä eristäytynyt imperiumi voisi välttää synkimmät varjot.

Jos *Guardian* ja *Daily Express* näkivät vaatimukset kovina, vielä kovempina ne näki tšekkihallitus. Presidentti Edvard Beneš halusi pitää yllä kovaa linjaa ja myös armeijan ylin johto neuvoi hallitusta valmistautumaan pahimpaan. Ison-Britannian suurlähettiläs jatkoi tšekkien painostamista, jotta kompromissi saataisiin aikaan. Ison-Britannian uskoa kompromissin mahdollisuudesta lisäsi Henleinin vierailu Lontoossa toukokuun alussa. Henlein onnistui vakuuttamaan brittijohdon ja osan lehdistöstäkin kompromissihalukkuudestaan ja vakuutti myös (Saksan ulkoministeri Ribbentropin

⁹⁴ "No Further" 30.4.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

⁹⁵ Esimerkiksi "Our Neighbour's Trouble" 30.4.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus] ja "Little Entente" 30.4.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

käskystä), ettei saanut ohjeistusta Hitleriltä. Henlein oli siis erittäin taitava siinä mitä teki. Hän vakuutti useat myöntöväisyysspolitiikan kiihkeät vastustajat, kuten Winston Churchillin, aikomustensa viattomuudesta. Kysymys oli kuitenkin vain esityksestä. Samaan aikaan kun Henlein vakuutteli brittejä pyrkimystensä viattomuudesta, hänen kollegansa uhkailivat tšekkihallitusta väkivaltaisella kansannousulla, mikäli vaatimuksiin ei heti suostuttaisi. Tšekkihallitus ei taipunut painostuksen alla ja vaikka olisi taipunutkin, olisi se ollut merkityksetöntä, koska Henlein olisi vain korottanut vaatimuksiaan. Tässä vaiheessa Henleinilla ja Hitlerillä ei ollut vielä kiirettä, koska Saksa ei ollut valmis sotaan. Iso-Britannia ja Ranska eivät halunneet vaikeuttaa tilannetta, joten hekin olivat tyytyväisiä, ettei kriisi näyttänyt välittömiä eskaloitumisen merkkejä. Veisi vielä lähes vuoden ennen kuin tämän näytelmän osalta esirippu laskeutuisi.⁹⁶

Kokonaisuudessaan molempien lehtien sivuilta huoli tilanteen kehittymisestä näkyi selvästi, *Daily Expressin* ollen ehkä pessimistisempi Tšekkoslovakian tulevaisuutta ajatellen. Mielenkiintoista on myös huomata lehtien poliittisen linjan jatkavan erilleen kasvamista. *Guardian* koki, että brittihallituksen tulisi tehdä jotain mahdollisen suuremman kriisin ehkäisemiseksi, kun taas *Daily Express* haluaa yhä voimakkaammin Ison-Britannian eristäytymistä Keski-Euroopan tilanteesta. *Guardian* haluaa aktiivisuutta ja *Daily Express* passiivisuutta. Samalla aktiivisuuden vaatimukset *Guardianin* osalta alkavat näkyä myös kiihtyvänä kritiikkinä hallitusta kohtaan eli lehti alkaa kaivata hallitukselta konkreettisia toimia kriisin ratkaisuksi, mutta edelleenkin lehdellä ei ole konkreettisia ehdotuksia siitä mitä hallituksen tulisi tehdä. *Daily Express* ei ollut samanlaista ongelmaa, joten sen oli edelleen valmis lepäilemään laakereillaan, joskin siltäkin löytyi kritiikkiä hallitusta kohtaan, vaikka kritiikki rajoittuikin vanhaan tuttuun uudelleenaseistamiseen.

Kevättä 1938 kokonaisuutena ajatellen, molemmat lehdet nostivat Tšekkoslovakian Euroopan poliittisen näyttämön keskiöön. Lehtien käsittelytapa oli hyvin erilainen, *Guardian* analysoi ja *Daily Express* julistaa. Tšekkoslovakian osalta samat teemat nousivat esiin, vaikka lehtien mielipiteet siitä, miten brittihallituksen tulisi toimia, olivatkin hyvin erilaiset. Mielenkiintoisimmaksi asiaksi lehtien välillä nousee tämä aktiivisuuden ja passiivisuuden vuoropuhelu, mutta käsityseroista huolimatta lehdillä oli myös yhteisiä intressejä, kuten uudelleenaseistaminen. Kokonaisuutena keväästä on sanottava, että lehdet keskustelivat samoista teemoista, mutta hyvin eri tavalla eli ne pystyivät ajamaan omaa linjaansa vapaasti. Molempien lehtien sekä brittihallituksen linjaa tulnaisiin kuitenkin koettelemaan kevään lähentyessä loppuaan,

⁹⁶ Adams 1993, s. 93–95.

kun tilanne lähestyi räjähdyspistettä eli ns. toukokuun kriisissä. Alkoi näyttää yhä todennäköisemmältä, ettei Keski-Euroopan tilanne ratkeaisi ilman Ison-Britannian asiaan sekaantumista.

IV. Brittihallitus havahtuu

4.1 Toukokuun kriisi

Karlsbadin vaatimuksien jälkeen tilanne Tšekkoslovakiassa oli äärimmäisen jännittynyt. Henlein oli katkaissut neuvottelut tšekkihallituksen kanssa ja kunnallisvaalit häämöttivät tulevaisuudessa. Sudeettien keskuudessa kiersi huhu, että toukokuun 22. päivänä järjestettävät kunnallisvaalit olivat myös ajankohta, jolloin Saksa saapuisi "pelastamaan" heidät tšekkien kynsistä. Ison-Britannian Berliinin suurlähettiläs sir Neville Henderson varoitti brittihallitusta joukkojenliikehinnästä Tšekkoslovakian rajalla sekä myös ranskalaiset myönsivät kuulleen samanlaisia huhuja.⁹⁷ Näin sai alkunsa ns. toukokuun kriisi⁹⁸, joka on mielenkiintoinen tapaus aiheeni kannalta.

Tšekkihallitus sai kuulla toukokuun 20. päivänä samat huhut Saksan joukkojen liikehinnästä sen rajan tuntumassa ja tämän vuoksi Tšekkoslovakian armeija aloitti osittaisen liikekannallepanon. Saksan armeijalla ei kuitenkaan ollut mitään tavanomaisesta liikehdintää suurempaa tekeillä. Tšekkoslovakian kriisi vaikutti saavuttaneen eskaloitumispisteensä ja uusi maailmansota saattaisi syttyä minä hetkenä tahansa. Sekä Iso-Britannia ja Ranska reagoivat voimakkaasti ja vetosivat Saksaa olemaan kärsivällinen, mutta samalla varoittivat, että Ranska noudattaisi puolustussopimustaan Tšekkoslovakian kanssa, eivätkä brititkään pystyisi jäämään konfliktin ulkopuolelle. Kriisi ratkesi myös nopeasti, koska mitään oikeaa kriisiä ei ollut olemassakaan. Toukokuun kriisi vakuutti Ison-Britannian ja Ranskan siitä, että sota voisi syttyä ja näin molemmat päättivät lisätä painetta Tšekkoslovakiaa kohtaan sudeettien ongelman ratkaisemiseksi.⁹⁹

Vastaavanlainen joukkojenliikehdintä, kuin mistä nyt huhuttiin, oli muutamaa kuukautta aikaisemmin aiheuttanut Itävallan sortumisen. Ei ollut siis yllättävää, että brittisanomalehdet ottivat huhut vakavasti, *Guardian* mukaan lukien.

⁹⁷ Adams 1993, s. 95.

⁹⁸ Keväällä tapahtumasta käytetään *Guardianissa* nimitystä Czech crisis, mutta jo syksyllä lehden sivulla käytetään termiä May Crisis, joka on myös yleisesti historiankirjoituksessa käytetty termi tapahtumista.

⁹⁹ Bell 1986, s. 237–238 ja Lukes 1996, 699–715.

*It was recently as March 11 that reports of German troop movements heralded the downfall of independent Austria. With the third week of May reports of similar movements on the Czech frontier have opened up a much graver crisis.*¹⁰⁰

Tilanteen vakavuutta korosti se, että Itävallan ja Saksan yhdistyminen nähtiin ainakin jossain määrin oikeutettuna. Tšekkoslovakian tilanteen kärjistyminen sen sijaan todennäköisesti aiheuttaisi uuden sodan, jonka maan liittosuhteet levittäisivät koko maailmaan. Taustalta löytyvät myös juuri käynnistyneet Tšekkoslovakian kunnallisvaalit ja levottomuudet, joista molemmat osapuolet syyttivät toisiaan. *Guardian* perusteli vahvasti, että tšekeillä ei ollut motivaatiota provokaatioon, päinvastoin he halusivat tehdä kaikkensa sudeettien suojelemiseksi, jotta tilanne ei kärjistyisi. *Guardian* näki, että minkäänlaiset yksittäiset tapaukset eivät oikeuttaisi miehitystä. Välittynä sävy on hyvin puolustava Tšekkoslovakiaa kohtaan.

*It would be strange if there were not some incidents in a country now disturbed, as was Austria before, by the pressure of the National Socialist power. The Nazis accuse the Czechs of terrorism [...] but others [...] affirm with much detailed evidence that the violence comes from the Nazi side. [...] Czech Government is ready exert, and will exert, every effort to protect the Sudeten German minority from any form of persecution: how should it do otherwise since it is in desperate case and must at any cost avoid provoking the German Government?*¹⁰¹

Guardianin linja oli selvä: Tšekkoslovakia ei halunnut provosoida Saksaa, joten levottomuuksien takana olivat itse sudeetit ja Saksa. *Guardian* osui asiassa täysin oikeaan. Hitler oli käkenyt Henleinia järjestämään levottomuuksia, koska halusi saada jonkinlaisen oikeutuksen mahdolliselle invaasiolle.¹⁰² On myös huomionarvoista, että Richard Cockettin mukaan *Guardianin* päätoimittaja esti toukokuusta alkaen sellaisten kirjoitusten ilmestymisen, jotka voisivat pahentaa kansainvälisiä jännitteitä, mukaan lukien uutiset toukokuun kriisistä. Toki on mielipideasia, minkälainen uutisointi oli niin kriittistä, että sen voisi ajatella pahentavan kansainvälistä tilannetta, mutta kritiikkiä Saksaa kohtaan *Guardianilta* ei puuttunut. Se osoitti syyttävällä sormella tilanteessa nimenomaan Saksaa. Cockett tuntuu perustavan väitteensä enemmän kirjeenvaihtoon päätoimittaja Crozierin ja

¹⁰⁰ "The Czech Crisis" 23.5.1938, TMG, s.8 [pääkirjoitus].

¹⁰¹ "The Czech Crisis" 23.5.1938, TMG, s.8 [pääkirjoitus].

¹⁰² Bell 1986, s. 232 ja Bruegel 1973, s. 186.

ulkomaankirjeenvaihtajien kuten Voightin välillä, kuin itse lehdessä ilmestyneisiin uutisiin. Kirjeenvaihtajat olivat usein päätoimittajaa kriittisempiä tilanteen kehittymisestä.¹⁰³

Myös brittihallitus reagoi tilanteeseen nopeasti. Sen Saksalle antama varoitus otettiin *Guardianissa* ilolla vastaan, sillä tällä kertaa *Guardian* sai haluamansa eli brittihallitus oli aktiivinen ja vetosi Saksaa olemaan kärsivällinen, mutta varoitti myös mahdollisen invaasion seurauksista.

*Mr. Chamberlain's statement on the Czech crisis [...] was bare but sufficient. Yet Mr. Chamberlain managed to reveal what are obviously the two main objects of his policy.[...] First to restrain German Government from taking precipitate action by reminding her of grave consequences which might follow; secondly, to urge the Czecho-Slovak Government to arrive at a settlement with the Sudeten-German minority while there is still time to do so. [...] But it should be remembered that [...] the more we encourage the Czechs to concede the more we are morally bound to support them if the concessions should fail.*¹⁰⁴

Guardian kiitteli pääministeriä aktiivisesta otteesta. On mielenkiintoista huomata, että tässä yhteydessä *Guardian* näkee pääministerin politiikkaan kuuluvan Saksan mahdollisten aggressiivisten toimien estämisen. Tämä oli pääministeri Chamberlainin tavoite, mutta on muistettava, että hänen linjaansa myöntyväisyyspolitiikasta ei pääsääntöisesti kuulunut tämän kaltainen voimakassanainen varoitus. *Guardian* antoi kritiikkiä brittihallituksen painostuksesta myönnytyksiin, mutta kokonaisuutena lehti oli selvästi tyytyväinen hallituksen aloitteesta toukokuun kriisin hoidossa. Brittihallituksen aktiivisuutta ei pidä kuitenkaan korostaa liikaa. Saksalle annetusta varoituksesta huolimatta brittihallitus täsmensi Ranskalle, että vaikka Iso-Britannia olisikin valmis puolustamaan Ranskaa tämän joutuessa hyökkäyksen kohteeksi, ei se tarkoittanut, että se rientäisi Ranskan avuksi, jos se päättäisi puolustaa Tšekkoslovakiaa.¹⁰⁵ Saksa edelleen kiisti jyrkästi, että minkäänlaista invaasiota olisi suunnitteilla ja välittömän vaaran tunnun hälvettyä myös *Guardian* teki myönnytyksiä.

Complaints [...] are still being made in Berlin that the German threat to Czecho-Slovakia on May 21 was greatly exaggerated in here [...] and that Germany so far from

¹⁰³ Cockett 1988, s. 69.

¹⁰⁴ "Czech and German" 24.5.1938, TMG, s.12 [pääkirjoitus].

¹⁰⁵ Adams 1993, s. 96–97.

*planning an invasion did not even mobilise. It is possible that there was some exaggeration, but [...] the point is that according to the view taken here at the time [...] there was danger. Though not necessarily an immediate danger of an armed conflict between Czecho-Slovakia and Germany.*¹⁰⁶

Mielenkiintoista on huomata, että oli välitöntä vaaraa ollut tai ei, tilanne oli lehden mielestä koko ajan vaarallinen. Tilanteen vakavuus ymmärrettiin *Guardianissa* selvästi, vaikka itse kriisi olikin vain tyhjää ilmaa. Toukokuun kriisi oli ohi viimeistään siinä vaiheessa kun kaksi brittiläistä sotilasattaseaa matkusti huhujen keskellä olevalle rajalle tarkastamaan tilannetta. Kun minkäänlaisia merkkejä välittömästä invaasiosta ei ollut havaittavissa, niin toukokuun kriisiltä katkesi viimeistään tässä vaiheessa siivet.¹⁰⁷

Kokonaisuudessaan *Guardianin* toukokuun kriisin käsittely oli vakavaa ja *Guardian* oli tyytyväinen Ison-Britannian toimiin kriisin ehkäisyssä. Toukokuun kriisi on kuitenkin jäänyt vain historian mielenkiintoiseksi kuriositeetiksi, josta on monenlaisia näkemyksiä: esimerkiksi on spekuloitu ajatuksella, että raportit joukkojen liikehännästä olisi pistänyt liikkeelle Tšekkoslovakian hallitus testatakseen Ranskan, Ison-Britannian ja Venäjän reagointia. Lisäksi on näkemyksiä, että huhut joukkojen liikehännästä saivat alkunsa itse Saksalaisilta tilanteen kärjistämiseksi. Joissain näkemyksissä myös Neuvostoliitto on nähty huhujen takana.¹⁰⁸ Ehkä parhaan selityksen tarjoaa R.J.Q. Adams sanomalla, että Saksa oli vahvistanut tiejärjestelmäänsä Itävallan pohjoisosissa sekä Saksa oli myös liikutellut joukkojaan koko kevään ajan, nimenomaan silmälläpitäen Tšekkoslovakian valtausta. Vaikka invaasion ei ollutkaan tarkoitus tapahtua keväällä, valmistelut tulevaa varten olivat todennäköisesti synnyttäneet huhut invaasion välittömästä toteutuksesta.¹⁰⁹

Tutkimukseni kannalta toukokuun kriisissä mielenkiintoisinta on, että se toimii *Guardianissa* esimerkkinä aktiivisesta ja päämäärätietoisesta ulkopoliitikasta. Tilanteeseen viitattiin useamman kerran etenkin syksyllä esimerkkinä hallituksen päämäärätietoisesta ulkopoliitikasta.¹¹⁰ Aktiivisuus alkoi saada sisältöä ja perustuen toukokuun kriisin määritelmään aktiivisuudesta, *Guardian* halusi, että brittihallitus olisi aktiivinen toimija Keski-Euroopan asioissa. Tässä tapauksessa se tarkoitti Saksan vastustamista ja varoittamista, niinkin lievää kuin kyseinen vastustaminen ja siihen liittyvä

¹⁰⁶ "Czechs Reach Limits of Concessions" 17.6.1938, TMG, s.6 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

¹⁰⁷ Adams 1993, s.95.

¹⁰⁸ Kts. esimerkiksi Bruegel 1973 s. 187–192, Gannon 1971, s. 165–172, s. 236 ja Lukes 1996, s. 712–715.

¹⁰⁹ Adams 1993, s. 95.

¹¹⁰ Kts. esimerkiksi "First Result of Runciman Mission" 9.8.1938, TMG, s.12 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

varoitusta oli, voitti se kuitenkin Anschlussin jälkeiset vaikeat protestit. Brittihallitus halusi tässä vaiheessa harjoittaa aktiivisempaa politiikkaa, mutta brittihallituksen reaktio toukokuun kriisiin oli myös kevään aktiivisen kauden huipennus. Kesällä brittihallitus vajosi jälleen passiivisempaan vaiheeseen. *Guardianin* kannalta oli kuitenkin ikävää, että toukokuun kriisiä voidaan pitää tämän aktiivisen kauden huipentumana.¹¹¹

Toukokuun kriisi ja Keski-Euroopan kiristynyt tilanne ajoi *Daily Expressin* perustelevaan entistä voimakkaammin omaa ulkopoliittista linjaansa. Mikään ei ollut muuttunut, vaikka useat lehdet kritisoivat eristäytymispolitiikkaa voimakkaasti. Esimerkiksi *Daily Herald* kritisoi *Daily Expressiä*, siitä että sen eristäytymispolitiikka oli sisällyksetöntä. *Daily Expressen* vastaus oli vähintäänkin kipeä todeten, että eristäytymispolitiikan määrittely onnistuu lehdeltä paremmin kuin *Daily Heraldilta* sosialismin.¹¹² *Daily Express* myös tarttui haasteeseen ulkopoliittisen linjansa määrittämiseksi.

*Splendid Isolation means that Britain cuts her commitments in Europe and stands in her own defence (and without the liabilities of defending everybody else). It means that Britain, does NOT undertake to look after Abyssinia, Austria, China, or Czechoslovakia. And we are very happy to inform the Daily Herald that the first three clients are already off our books, and the fourth may be, too, at any time now.*¹¹³

Sitaatista tekee erittäin mielenkiintoisen se, että *Daily Expressin* mukaan Tšekkoslovakiakaan ei pian ole enää Ison-Britannian pääsärkynä. Lehti ei kuitenkaan perustele, miksi Tšekkoslovakia kriisi olisi, ainakin Ison-Britannian osalta, ohi. *Daily Express* haluaa myös, että Iso-Britannia hylkää liittosuhteensa Ranskan kanssa.¹¹⁴ Tämä näkemys, radikaalisuudestaan huolimatta, oli lehdelle täysin luonnollinen, koska se on jatkuvasti halunnut Ison-Britannian hylkäävän Keski-Euroopan oman onnensa nojaan. Ranskan liittosuhde Tšekkoslovakian kanssa ja vastaavasti Ison-Britannian kanssa, vaikeuttaisi huomattavasti Ison-Britannian irtautumista Keski-Euroopan selkkauksista. Ranskan sijaan Ison-Britannian tulisi ottaa mallia Yhdysvalloista ja sen eristäytymispolitiikasta. Tämä linja on ymmärrettävä lehden pohjoisamerikkalaisen omistajan myötä. Linja tarkoittaa, että Ison-Britannian tulisi hakea tukea enemmän Yhdysvalloista ja hakea liittosuhdetta tämän kanssa. Tätä myös harkittiin brittihallituksen parissa aktiivisesti, mutta ehkäpä liian usein Yhdysvallat vain

¹¹¹ Aulach 1983, s. 240.

¹¹² "Splendid Isolation" 21.5.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

¹¹³ "Splendid Isolation" 21.5.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

¹¹⁴ "Gives the Answers" 21.5.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

lupailivat mahdollisista toimista maailman tilanteen ratkaisemiseksi. Vaikka Yhdysvaltain presidentti Roosevelt oli hyvin myötätuntoinen Iso-Britanniaa kohtaan, hänellä ei ollut edustajainhuoneen eikä kansan tukea takanaan. Yleinen ilmapiiri Yhdysvalloissa oli hyvin eristäytymistä kannattava.¹¹⁵ Tästäkin huolimatta *Daily Expressin* mielestä Ison-Britannian tulisi suunnata katseensa Atlantin valtameren toiselle puolelle, mallia ja tukea hakeakseen.

*Splendid isolation is the policy of cutting clear from Europe and stretching forth towards America. The United States will not enter into any ties with any Continental country. But the United States may one day be prepared to make some sort of limited partnership with Britain. [...] Daily Express is in favour of creating that understanding between the two English-speaking nations, and is ready to follow it wherever it leads.*¹¹⁶

Daily Express siis määrittelee yhä selvemmin oman ulkopoliittisen linjansa. Ison-Britannian tulisi hylätä liittosuhteensa Euroopassa ja jättää Keski-Eurooppa oman onnensa nojaan ja etsiä mahdollista, joskin tässä vaiheessa epätodennäköistä, liittoa Yhdysvalloista. Kokonaisuutena tämä "erinomainen eristäytyminen" sopii siis edelleen yhteen brittihallituksen passiivisen myöntäväisyyspolitiikan kanssa. Toukokuun kriisi sai *Daily Expressin* entistä voimakkaammin perustelemaan omaa näkemystään ulkopoliitikasta, mutta lehti otti myös kantaa suoraan itse kriisiin, joka ei lehden mukaan tulisi johtamaan sotaan.

*There will be no war. The Czechs accuse the Germans of marching towards the frontier. The Germans claim that the Czechs began to move troops first in their direction [...]. All that concerns the British people now is: Will there be war? And the answer is, once more, No!*¹¹⁷

Lehden näkemys oli selkeä. Sota ei edelleenkään ollut syttymässä. Mielenkiintoisia olivat myös lehden perustelut. Se näki tšekkiarmeijan vahvana, mikä on mielenkiintoista, sillä vielä noin kuukausi sitten lehti uskoi tšekkien puolustuksen kaatuvan, jos Saksa yskäisisikin Tšekkoslovakiaa päin. Lisäksi lehti näki, että Saksa ei myöskään ollut halukas taistelemaan, ainakaan vielä. Tyylistään poiketen lehti analysoi Tšekkoslovakian kiihtyvän kriisin syitä ja lopputulemana näki kriisin juurien olevan Saksan ja Neuvostoliiton välisissä jännitteissä sekä tšekkien olevan vain pieni

¹¹⁵ Ovendale 1975, 136–144 ja 176–180.

¹¹⁶ "And America " 21.5.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

¹¹⁷ "No!" 23.5.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

osa kriisistä kumpuavia jännitteitä. Havainto on mielenkiintoinen ja lehdeltä erittäin tarkkanäköinen. Toukokuun kriisi johti brittihallituksen aktivoitumiseen Keski-Euroopassa, niin lyhytaikainen kuin aktivoituminen olikin. *Guardian* näki sen hyvänä, mutta *Daily Express* ei tilanteen saamasta käänteestä pitänyt.¹¹⁸

*Great Britain will act as mediator and peacemaker. Blessed are the peacemakers, says the Good Book. We will hope that Britain is to be blessed. The role is dangerous enough, and the reward should be considerable. Probably instead of blessing it will be punishment.*¹¹⁹

Vaikka *Daily Express* näki, että onnistuessaan rauhantekijänä Ison-Britannian palkkio olisi suuri eli rauha Euroopassa, sekaantuminen Keski-Euroopan asioihin toisi tullessaan todennäköisemmin rangaistuksen. Lehti ei siis suoraan tuominut Ison-Britannian rauhanvälitystyötä, mutta uskoi sen johtavan todennäköisemmin ongelmiin kuin menestykseen. Lehden suhtautuminen oli ymmärrettävää ottaen huomioon sen koko ajan ylläpitämän asenteen. Passiivisuuden vaihtuminen aktiivisuuteen oli askel pois eristäytymispolitiikasta, jota lehti toivoi. Kokonaisuudessaan lehti keskittyi eristäytymispolitiikan korostamiseen, eikä se pitänyt tätä pientä aktiivisuuden askelta käänteentekeväenä. Tilanteen rauhoituttua *Daily Express*, *Guardianin* tapaan, pohti oliko kriisi ollut todellinen vai oliko sodan riski ollut pelkkää harhaa.

*"Tension is eased," says the Prime Minister. For that, infinite thanks. The question now arises: How great was the tension? And the answer is: Not half as great as was supposed. Certainly, calm words, were helpful when hot words could only have done harm. But the reason why there is still peace in Europe today is the FACT that no Power is yet prepared to take the dreadful risks of war.*¹²⁰

Daily Express ei lopulta pitänyt kriisiä todellisena uhkana. Toisin kuin *Guardian*, *Daily Express* ei pidä sotaa ajankohtaisena. *Guardian* ei ehkä pitänyt kriisiä niin vakavana kuin ensin oli näyttänyt, mutta piti sitä kuitenkin osoituksena siitä, että vaara oli todellinen. *Daily Expressin* mukaan kukaan ei halunnut tai ollut valmis sodan kauheisiin seurauksiin. Ei Saksa, ei Ranska, ei Italia eikä edes Neuvostoliitto ja ennen kaikkea ei Iso-Britannia, joka ei vaarantanut ketään ja jota kenenkään ei

¹¹⁸ "Nobody Wants It" 23.5.1938, DE, s.10 [pääkirjoitus] ja Inside Germany 24.5.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

¹¹⁹ "The Peacemakers" 23.5.1938, DE, s.10 [pääkirjoitus].

¹²⁰ "Relax!" 24.5.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

pitäisi vaarantaa, koska se pitäisi huolen omista asioistaan, eikä puuttuisi muiden tekemisiin. Ainakin jos *Daily Express* saisi haluamansa.¹²¹

Toukokuun kriisi muodostaa mielenkiintoisen vuoropuhelun lehtien välille nimenomaan aktiivisen ja passiivisen ulkopolitiikan vuoropuheluna. Se oli *Guardianin* silmissä käänne parempaan, askel kohti aktiivisuutta ja rauhaa. *Daily Expressin* silmissä se oli ehkä huono käänne brittihallituksen ulkopolitiikassa, mutta lopulta melko merkityksetön. Tästä ristiriidasta on hyvänä osoituksena se, että *Guardian* palasi useaan otteeseen toukokuun kriisiin nimenomaan, koska se oli sen mielestä hyvää politiikkaa, mutta *Daily Express* ei aiheeseen enää palannut. Toki voitaisiin argumentoida, että *Daily Express* ei halunnut palata aiheeseen, koska se oli pieni käänne kohti aktiivisuutta. Mutta todennäköisemmin lehti ei palannut siihen, koska ei pitänyt tätä pientä aktiivisuuden askelta merkittävänä. Mielenkiintoista on myös, että *Daily Express* ei kritisoi hallitusta tästä aktiivisuuden askeleesta, vaan tyytyy maalailemaan synkkiä pilviä horisonttiin, joihin tämä aktiivisuus voi johtaa. *Daily Express* oli käsityksissään myös radikaali: Se kehottaa rikkomaan liittosuhteen Ranskan kanssa ja yrittämään liittoa Yhdysvaltojen kanssa. Kaiken läpi paistaa edelleen sen oma toivomus eristäytymisestä sekä uudelleenaseistamisesta.¹²² On myös huomionarvoista, että *Guardian* näki brittihallituksen puuttumisen tilanteeseen johtavan moraaliseen vastuuseen tilanteen kehittymisestä. *Daily Express* ei vastaavaa huomiota tehnyt, vaan tyytyi varoittamaan mahdollisista negatiivisista seurauksista. Loppujen lopuksi *Guardian* piti tätä pientä aktiivisuuden askelta merkittävänä, kun taas *Daily Expressin* mukaan tämä pieni käänne aktiivisuuteen ei lopulta muuttanut mitään.

Guardianista on mainittava, liittyen Richard Cockettin näkemykseen lehden kriittisyyden puutteesta, että kysymyksessä ei mielestäni ollut sinänsä kriittisyyden puute. Lehti ei toki ollut yhtä kriittinen kuin aiemmin keväällä, mutta tälle löytyy täysin ymmärrettävä syy eli hallituksen aktiivinen politiikka oli lehden mielestä oikeanlaista politiikkaa. Miksi lehti olisi kritisoinut hallitusta toimista, joita se itse piti toivottavina? *Guardianin* kriittisyyden väheneminen ei johdu hallituksen ohjailusta vaan lehden omasta linjasta. Mielestäni brittilehdistö pystyi loppukeväällä keskustelemaan Tšekkoslovakian kriisin kehityksestä haluamallaan tavalla. Myös jälleen kerran *Daily Expressin* ja *Guardianin* poikkeavat näkemykset mielestäni tukevat tätä ajatusta voimakkaasti.

¹²¹ "Britain's Own Business" 23.5.1938, DE, s.10 [pääkirjoitus].

¹²² "Britain's Own Business" 23.5.1938, DE, s.10 [pääkirjoitus].

Kokonaisuudessaan suurin osa brittilehdistöstä suhtautui toukokuun kriisiin maltillisesti.¹²³ Olipa lehdistön mielipide kriisistä mikä tahansa, kokonaisuudessaan toukokuun kriisin merkittävin seuraus oli, että Hitler tunsi tulleen nöyryytetyksi, koska vaikutti siltä, että hän antoi periksi länsivaltojen painostukselle. Hitlerillä ei ollut toukokuun kriisissä mitään periksi annettavaa, koska invaasioita ei ollut sillä hetkellä suunnitteilla. Hän oli myös erittäin turhautunut etenkin Iso-Britannian lehdistön uutisointiin asiasta ja kuten olemme huomanneet, myös *Guardian* lukeutui hallituksen kehujiin Saksan sota-aikeiden estämiseksi, mikä raivostutti Hitleriä. Seurauksena nöyryytetty Hitler piti toukokuun 28. päivänä kokouksen, jossa sotilasjohto ja poliittinen eliitti kokoontuivat ratkaisemaan "tšekkiongelman". Hitler julisti, että oli hänen horjumaton tahtonsa murskata Tšekkoslovakia aseellisesti. Seurauksena Hitler päätti aikaistaa Tšekkoslovakian invaasion ajankohtaa ja uusi päivä invaasiolle oli viimeistään ensimmäinen lokakuuta.¹²⁴

Tšekkoslovakiassa toukokuun kriisistä vedettiin toisenlaisia johtopäätöksiä. Vaikka länsivaltojen aktiivista otetta pidettiin positiivisena merkinä, se tosiasia, että ei Iso-Britannia eikä Ranska kumpikaan ollut kehottanut Tšekkoslovakiaa pysymään lujana Saksan uhkaa vastaan, puhui sen puolesta, että he eivät voineet luottaa länsivaltojen tukeen myöskään tulevaisuudessa. Iso-Britanniassa pääministeri Chamberlain oli vakuuttunut toukokuun kriisin seurauksena, että Saksa oli isottelija ja että vain nopea ja päättäväinen toiminta oli estänyt katastrofin synnyn. Kuitenkin brittihallitus tiedosti, että he olivat selvinneet kriisistä ehjin nahoin vain bluffaamalla. Kuten jo aiemmin totesin, heidän mahdollisuutensa estää aseellisesti Tšekkoslovakian valtaus oli mitätön. Lisäksi Iso-Britannia oli asevoimiltaan huomattavasti Saksaa jäljessä ja vaikka uudelleenaseistamiseen oli panostettu hieman lisää, Saksan aseistuksen kehittyminen lisäsi varustelueron kehittymistä maiden välillä. Toukokuun kriisi vakuutti brittihallituksen, että oikea tie rauhanomaiseen ratkaisuun ei ollut Saksan suora vastustaminen vaan aktiivinen myöntöväisyyspolitiikka. Kriisi oli kuitenkin kaukana ratkaistusta ja siitä oli tulossa yhä enemmän Ison-Britannian ongelma.¹²⁵

¹²³ Gannon 1971, s. 169.

¹²⁴ Adams 1993, s. 97 ja Bell 1986, s. 237–238.

¹²⁵ Adams 1997, s. 97–99.

4.2 Leijonia ja Lampaista

*The Czech Government, police and soldiers continue to display the same admirable courage and restraint which already saved the peace of Europe.*¹²⁶

Yllä oleva sitaatti kuvaa hyvin keskikesän ilmapiiriä *Guardianin* Tšekkoslovakian uutisoinnissa. Kesäkuussa käynnissä olleet kunnallisvaalit kiristivät Tšekkoslovakian ilmapiiriä entisestään. Asiaan vaikuttivat myös Saksan lehdistön aggressiivinen propaganda sekä sudeettien aiheuttamat levottomuudet. Brittihallitus sen sijaan siirtyi toukokuun kriisin jälkeen jälleen passiivisempaan vaiheeseen. Syitä tälle siirtymälle oli monia, mutta yksi merkittävimmistä oli, että Ranska alkoi näyttää merkkejä, ettei se noudattaisi puolustussopimustaan Tšekkoslovakian kanssa. Tämä avasi myös briteille tien ulos liittoutumien automaatista. Brittihallitus oli tyytyväinen olemaan passiivisempi kriisin hoidossa. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että brittihallitus lopetti tšekkihallituksen painostamisen sovun saavuttamiseksi sudeettien kanssa, mutta se tarkoitti, ettei brittihallitus ollut enää valmis avoimesti uhkailemaan Saksaa kuten toukokuun kriisissä.¹²⁷

Vaikka pinnan alla kuohui, alkukesä sujui varsin rauhallisesti. Tšekkoslovakian kriisi alkoi ajautua taka-alalle Isossa-Britanniassa ja tšekitkin alkoivat toivoa, että kriisiin olisi olemassa rauhanomainen ratkaisu. Neuvottelut sudeettien ja tšekkien välillä olivat jälleen käynnissä, mutta koko kesän ajan taka-alalla Saksa valmisteli operaatio vihreää eli Tšekkoslovakian valtausta.¹²⁸ *Guardian* uutisoi tšekkihallituksen ja sudeettien välisistä neuvotteluista aktiivisesti ja kaikesta huolimatta näki neuvotteluissa vielä olevan toivoa.

*[...] the negotiations between Henlein party and the Czech Government are now in progress, and there is still a definite, if slight, chance of a satisfactory arrangement. As if aware of this, the German Government, which has not the least desire of agreement, has begun to renew the campaign of abuse and hatred which its press had never entirely abandoned.*¹²⁹

Guardian näki Saksan levottomuuksien alkuunpanijana, mutta tässä vaiheessa suoraa yhteyttä Henleinin ja Saksan välille ei vedetty niin vahvasti kuin myöhemmin syksyllä tai aiemmin keväällä

¹²⁶ "Czecho-Slovakia" 14.6.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

¹²⁷ Aulach 1983, s. 241–243.

¹²⁸ Adams 1993 s. 102.

¹²⁹ "Czecho-Slovakia" 14.6.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus]. Kts. myös "Speech by Hess regretted" 14.6.1938, TMG, s. 15 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

oli tehty. Levottomuuksia pelättiin myös brittihallituksen taholta. Pääministeri Chamberlain pelkäsi, että väkivaltainen "tapahtuma" voisi johtaa paikallisen kriisin muuttumisen uudeksi suursodaksi.¹³⁰ Saksan jatkuva propaganda ei myöskään auttanut asiaa. Hyvä esimerkki Saksan median propagandasta oli uutisointi, jossa he yrittivät esittää, että Tšekkoslovakian presidentti Beneš halusi ryhtyä maansa diktaattoriksi ja nimenomaan tšekit länsimaiden avustamana yrittivät tuhota Saksan.

*Some of those who are inclined to accept the official German view of the situation are suggesting that Dr. Benes [...] wants to be dictator over his country and his Movement are trying to precipitate a general conflict so that Germany may be crushed with help of western powers [...]. This view is regarded by all persons of responsible judgement here as being altogether wrong. There is great confidence in his character and intelligence and his desire to avoid every open conflict.*¹³¹

Guardian puolusti konfliktissa tšekkejä ja epäili myös vahvasti toisinajattelijoiden henkisiä kykyjä. *Guardianin* sympatiat olivat vahvasti tšekkien puolella, mutta samaan aikaan Saksan propagandakoneisto teki parhaansa saattaakseen saksalaisten yleisen mielipiteen myöntäväisemmäksi sotaa kohtaan. Tällainen Saksan propaganda nousi esille useasti ja *Guardian* haluaa omalta osaltaan tehdä selväksi kuka tilanteen vaikeuteen oli syypää. Hyvänä esimerkkinä tästä toimii pääkirjoitus, jossa *Guardian* analysoi liikekannallepanoa Tšekkoslovakiassa.

*A nation can mobilise its troops for only two purposes: attack or defence. Since the Germans deny they have any intention of invading Czecho-Slovakia, they must have wished to give the impression that Czecho-Slovakia was about to invade Germany.[...] Whatever else may attack lions , lambs do not. [...] Czecho-Slovakia [...] cannot possibly be described as a threat to Germany and a danger to European peace.*¹³²

Samalla sitaatti on selvä osoitus siitä, minkälaisena *Guardian* piti maiden voimasuhteita. Edelleenkin Tšekkoslovakia ei välttämättä olisi kumartanut trumpeteille, mutta aseellisessa konfliktissa *Guardian* näki Tšekkoslovakian lampaana Saksan leijonanhampaissa. Pääkirjoituksen tarkoituksena oli osoittaa, ettei Tšekkoslovakia halunnut eikä edes kyennyt aseellisesti uhkaamaan Saksaa ja näin ollen ainoa uhka rauhalle Euroopassa oli Saksan aiheuttama. Kyseiset huhut

¹³⁰ Adams 1993, s. 103.

¹³¹ "Czechs Reach Limits of Concessions" 17.6.1938, TMG, s.6 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

¹³² "Lambs and lions" 17.6.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

liikekannallepanosta osoittautuivat jälleen virheelliseksi, mutta *Guardianin* mukaan sen argumentointi Saksan ja Tšekkoslovakian rooleista Euroopan valtapoliitikasta piti siitä huolimatta paikkansa ja siihen on helppo yhtyä. Mutta kuten jo mainittua tällainen propaganda oli suunnattu Saksan kansalle, eikä brittilehdistölle, joten *Guardianin* järkeilyillä ei ollut paljoakaan väliä Saksan näkökulmasta.¹³³

Kokonaisuudessaan toukokuun kriisin jälkeinen aika *Guardianin* osalta on tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen. Artikkelit kuvaavat hyvin tilanteen kiristymistä ja sodan uhka kasvaa alituisesti, mikä näkyi myös selvästi *Guardianin* sivuilla. *Guardianin* uutisointi Saksan propagandasta sekä Saksan ja Tšekkoslovakian välisistä voimasuhteista kertoo selvästi, että Tšekkoslovakia on naapurimaansa rajusti ahdistelema. Lisäksi *Guardian* näki sudeettisaksalaisten johtajan Henleinin kaksoisroolin miltei hätkähdyttävän selvästi: Henlein nähtiin puheissaan Isolle-Britannialle maltillisena ja sovinnollisena, mutta toisaalta taas Tšekkoslovakian hallitukselle radikaalina natsina, joka ei edes halunnut saada sovintoa aikaan.¹³⁴ *Guardianin* sivut ikään kuin valmistavat lukijaansa pahimpaan eli neuvottelujen lopulliseen katkeamiseen ja aseellisen konfliktin syntyyn.

Daily Expressin suhtautuminen kiristyvään tilanteeseen oli erilainen. Jos *Guardian* tuttuun tyyliinsä analysoi Tšekkoslovakian Tšekkien ja sudeettien välisten jännitteiden kautta, niin *Daily Express* kampanjoi vahvasti omaa eristäytymisnäkökulmaansa. Pinnalle nousee mahdollinen asevelvollisuus, jota vastaan lehti kampanjoi ahkerasti. Lehti liittää yhteen asevelvollisuuden ja Tšekkoslovakian, koska sodan syttyessä ja brittien liittolaisuudet huomioon ottaen, olisi mahdollista, että brittisotilaat joutuisivat vuodattamaan vertaan Tšekkoslovakian puolesta.

*What does conscription mean to YOU? This. That you will be summoned from your home, your family, your comfortable bed and warm good meals; that you will drill, arm, march, fight; stand up to the hocks in mud, feel terror, fury, boredom in the trenches, die perhaps in indescribable pain. Such is war. If our nation is challenged we must face it. How do you feel about Czecho-Slovakia?*¹³⁵

Tällaiset tunteisiin vetoavat kirjoitukset olivat tyypillisiä *Daily Expressille*. Lehti siis jatkoi eristäytymispolitiikan puolesta puhumista ja maalaili synkkiä kuvia lukijoilleen, jos Iso-Britannia

¹³³ "Lambs and lions" 17.6.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

¹³⁴ Kts. esimerkiksi "Impossible Demands by the Sudeten Germans" 22.7.1938, TMG, s. 6 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

¹³⁵ "Marching for Others" 2.6.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

joutuisi sotaan Tšekkoslovakian vuoksi. *Daily Express* ei kuitenkaan ole yhtä huolissaan tilanteen kehityksestä kuin *Guardian*. Hallituksen politiikka oli edelleen sille mieleistä, joten vaikka sota syttyisi, niin *Daily Express* voi olla luottavaisin mielin siitä, että Iso-Britannia pysyy siitä ulkona. Toukokuun kriisin aikainen hallituksen aktiivisuuden vaihtuminen takaisin passiivisuuteen oli lehdelle selvästi mieleinen. Samoin eristäytymispolitiikka linkittyy yhä vahvemmin myöntyväisyyspolitiikkaan.¹³⁶

*The Government triumph is a personal one for Mr. Chamberlain. For the anti-Government campaign was directed almost entirely on the lines of challenging the Premier's policy of keeping out of the Spanish war and the Czecho-Slovak near-war. The campaign reached its peak just as public opinion was genuinely inflamed by further Spanish "incidents". Yet it failed. The country stands with Chamberlain in what is in effect a policy of Splendid Isolation.*¹³⁷

Lehti oli selvästi tyytyväinen, että hallituksen vastainen kritiikki Tšekkoslovakian kriisistä oli kaatunut ja syykin on selvä. *Daily Express* linkittää myöntyväisyyspolitiikan suoraan eristäytymispolitiikkaan eli käytännössä hallituksen politiikka oli lehden mielestä eristäytymispolitiikkaa. Yhtäläisyysmerkki eristäytymispolitiikan ja myöntyväisyyspolitiikan välillä on mielenkiintoinen myös ajatellen aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. *Daily Expressin* päätoimittaja Christiansen kirjoitti sodan jälkeen lordi Beaverbrookin olleen myöntyväisyyspolitiikan vastustaja, mutta ainakin hänen lehteensä kirjoittaman perusteella ei ollut. Kirjallisuus on aiheesta ristiriitainen ja on myös näkemyksiä, jotka asettavat Beaverbrookin vahvaksi myöntyväisyyspolitiikan kannattajaksi. Mielestäni *Daily Expressin* osalta myöntyväisyyspolitiikka oli yhä selvemmin muodostumassa keinoksi ajaa eristäytymispolitiikan asiaa.¹³⁸

Tyytyväisyydestään huolimatta lehdellä oli hallitukselle myös vaatimus vanhasta tutusta aiheesta eli uudelleenaseistamisesta.¹³⁹ Kritiikki oli jälleen epäsuoraa ja kohdistui sotaministeri Hore-Belishaan eikä hallitukseen yleensä tai hallituksen harjoittamaan politiikkaan kokonaisvaltaisesti. Tämä myös kertoo selvästi myöntyväisyyspolitiikasta keinona harjoittaa eristäytymispolitiikkaa. Koska aivan kuten Yhdysvalloilla, eristäytyneen valtion täytyisi olla myös aseellisesti vahva. Uudelleenaseistamisvaatimuksista huolimatta lehti ei uskonut sodan syttyvän lähitulevaisuudessa.

¹³⁶ Esimerkiksi "The Premier's Own" 11.6.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

¹³⁷ "The Premier's Own" 11.6.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

¹³⁸ Hicks 2008, s. 170 ja Temple 1996, s. 36.

¹³⁹ Ks. esimerkiksi "Give us Guns!" 11.6.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

*The confused notion is that because there is one war In Spain and another in China we ourselves are about to be plunged into conflict. [...] I make this prophecy. There will be no European war foe now nor for a long time to come. [...] Again I make a prophecy: The Sudeten Germans will make a settlement with the Czechs, accepting: a measure of autonomy within Czechoslovakia.*¹⁴⁰

Lehti ei uskonut sotaan Euroopassa ja tälle uskomukselle oli monia syitä. Saksan teollisuus oli nousussa ja hyvinvoinnin lisääntyminen tulisi tyynnyttämään enimmät sotainnot. Lisäksi lehti uskoi Saksan olevan puutteellisesti aseistettu ja kehotti lukijoitaan olemaan kuuntelematta saksalaisten poliitikkojen puheita ja sen sijaan tarkkailemaan kokonaiskuvaa. Myös Tšekkoslovakian tilanteeseen tulisi sopu, koska lopulta sudeetit saisivat osittaisen itsehallinnon ja tämä ratkaisu tyydyttäisi varmasti myös Saksaa. Ikävä kyllä ei *Daily Express* eikä muukaan maailma pystynyt näkemään Hitlerin lopullisia suunnitelmia. Niillä oli hyvin vähän tekemistä järjen kanssa.¹⁴¹

Kokonaisuudessaan alkukesän kirjoitukset *Daily Expressin* sivuilla ovat hieman ristiriitaiset. Lehti kampanjoi kovasti rauhaisan tulevaisuuden puolesta, samalla vaatien uudelleenaseistamista ja kirjoittaen laajasti mahdollisista asevelvollisuuskutsunnoista. Usko rauhaan oli osittain pakonomaisen tuntuista, myös itselleen vakuuttelevaa ja omaa uskoaan tukevaa. Rivien välistä on luettavissa sodan pelko myös *Daily Expressin* sivuilla. Sodanpelkoa ajatellen eristäytymispolitiikan kampanjointi oli loogista, koska tällä poliittisella asenteella varustettu Iso-Britannia saattaisi pystyä pysymään sodan ulkopuolella, vaikka se syttyisikin. *Guardianista* poiketen *Daily Express* ei myöskään osoittele ketään syyttävällä sormella, vaikka aiemmin keväällä oli näin tehnytkin. Muutenkin Tšekkoslovakian synkkenevä tilanne saa erilaisen kohtelun lehtien sivuilla lähinnä siinä mitä käsitellään. *Guardian* käsittelee enemmän Tšekkoslovakian sisäistä tilannetta, kun taas *Daily Expressin* fokus on jälleen kriisin mahdollisista vaikutuksista Isolle-Britannialle. On myös huomattavaa, että *Guardianista* oli muodostunut tšekkien väsymätön puolustaja, kun taas *Daily Express* ei ottanut tässä vaiheessa itse tšekkien tilanteeseen kantaa, vaan uutisoi lähes koko ajan vain kriisin mahdollisista vaikutuksista Isolle-Britannialle. Molempien lehtien sivuilla on havaittavissa tilanteen kärjistyminen ja sodan pelko, vaikka *Guardianin* sivuilta tämä on selvemmin luettavissa.

¹⁴⁰ "Why There will be no War" 18.6.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus]. Kyseinen pääkirjoitus oli itse asiassa uudelleen julkaisu *London Evening Standardista*. *Daily Express* katsoi artikkelin olevan paljon keskustelua herättävä ja heijastavan myös omia näkökantojaan, joten se uudelleen julkaisi sen maanlaajuiseen jakeluun.

¹⁴¹ "Why There will be no War" 18.6.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

Sudeettien ja tšekkien väliset neuvottelut eivät kuitenkaan liikkuneet heinäkuun edetessä toivotulla tavalla. Pääministeri Chamberlain pelkäsi Hitlerin kärsivällisyyden loppuvan ja pelkoon oli aihetta lokakuun ensimmäisen päivän lähestyessä. Hitler vakuutti edelleen brittihallitukselle toivovansa rauhanomaista ratkaisua kriisiin ja lähetti henkilökohtaisen adjutanttinsa Lontooseen vakuuttelemaan brittihallitusta. Adjutantin välityksellä Hitler vakuutti brittihallitusta, ettei hänellä ollut aikomustakaan käyttää voimakeinoja kriisin ratkaisuun ellei Tšekkoslovakiassa tapahtuisi väkivaltaisuuksia sudeetteja vastaan. Neuvottelujen liikkeessa hitaasti brittihallitus pelkäsi väkivaltaisten "sattumusten" todennäköisyyden kasvavan jatkuvasti. Brittihallitus ymmärsi näin tilanteen vakavoitumisen ja halusi tehdä kaikkensa sodan välttämiseksi. Seuraava askel oli lähettää Lordi Runciman ajamaan neuvotteluja Tšekkoslovakian hallituksen ja sudeettien välillä.¹⁴²

4.3 Runciman-tehtävä

Ison-Britannian ulkoministeri lordi Halifax oli jo kesäkuussa alkanut harkita riippumattoman sovittelijan lähettämistä Tšekkoslovakiaan. Sudeettien ja tšekkien välisten neuvottelujen jatkuessa tuloksettomina ja ilmapiirin kiristyessä sekä syksyn lähestyessä, Tšekkoslovakian hallituksella ei painostuksen edessä ollut muuta vaihtoehtoa kuin hyväksyä brittien ulkoministerin ehdotus. Näin syntyi niin sanottu Runciman-tehtävä¹⁴³, jonka tarkoituksena oli luoda pysyvä ratkaisu Tšekkoslovakian kriisiin luomalla itsehallinto sudeeteille samantyyllisesti kuin oli Sveitsin saksalaisilla. Tšekkoslovakian hallitus halusi kuitenkin tähdentää, ettei lordi Runcimanin rooli ollut sovittelija, tuomarista puhumattakaan, vaan neuvonantaja. Tšekkoslovakian hallituksen täytyi hyväksyä pääministeri Chamberlainin paikkaansa pitämätön parlamentille antama lausunto, jonka mukaan Tšekkoslovakian hallitus oli itse tehnyt aloitteen Runcimanin lähettämisestä. Aloite oli ollut Iso-Britannian, joka halusi löytää kriisiin ratkaisun ennen tilanteen lopullista kärjistymistä. Tehtävään valittu lordi Runciman oli kokenut hallituksen jäsen, mutta häneltä puuttui lähes kokonaan ulkopoliittinen kokemus ja ennen kaikkea hänellä ei ollut kunnollista käsitystä Tšekkoslovakian ongelmien syvyydestä ja laajuudesta. Päästyään Prahaan Runciman koki itsekin tilanteen vaikeaksi sanoen, ettei edes Ison-Britannian ja Irlannin välit olleet olleet koskaan niin tulehtuneet kuin tšekkien ja sudeettien välit.¹⁴⁴

¹⁴² Adams 1993, s. 103.

¹⁴³ Eng. The Runciman Mission.

¹⁴⁴ Aulach 1983 243–244, 1973, s. 230–231 ja Neville 2005, s. 581.

Sillä ei loppujen lopuksi ollut väliä, oliko lordi Runciman oikea mies tehtävään vai ei. Hän saapui Prahaan pienen henkilökuntansa kanssa elokuun kolmantena päivänä ja ryhtyi tarmokkaasti töihin. He keräsivät runsain määrin materiaalia Tšekkoslovakian oloista ja lopulta tätä materiaalia kertyi tuhansien sivujen verran. Hän myös haastatteli kaikki merkittävät kriisin osanottajat (luonnollisesti Hitleriä lukuun ottamatta), vaikka hänellä meni yli viikko Henleinin löytämiseksi. Henleinilla ei luonnollisesti halunnut saada tilanteeseen sopua aikaan, joten hänellä ei ollut pahemmin motivaatiota tavata lordi Runcimania. Kuitenkin tehtävän alkuvaiheessa vielä kaikki oli mahdollista ja tämä näkyi myös käsittelemieni lehtien uutisoinnissa.¹⁴⁵

Guardian uutisoi Runciman-tehtävän tullessa julki tästä ennennäkemättömästä diplomaattisten suhteiden interventioista¹⁴⁶ pääkirjoituksissaan. *Guardianin* sävy oli toiveikas, mutta jälleen varautunut. Se näki Runciman-tehtävän osoituksena siitä, että Iso-Britannia otti Keski-Euroopan tilanteen vakavasti ja kehui hallitusta aktiivisuudesta ulkopoliitikassa. Toisaalta *Guardian* spekuloi, että lordi Runcimanin tehtävän luonne määrittyy pitkälti sen mukaan, minkälaisia neuvoja hänen oli käsketty antaa. *Guardian* näki, että brittihallitus ei voi ajaa sudeettien vaatimuksia sellaisenaan läpi, koska se johtaisi vääjäämättä Tšekkoslovakian valtion tuhoon. Paras lopputulos, jota *Guardian* pystyi vallitsevien olosuhteiden puitteissa toivomaan, olisi väliaikainen ratkaisu, joka tyydyttäisi sudeetteja, mutta säilyttäisi Tšekkoslovakian valtion yhtenäisenä. Aloite oli kuitenkin edelleen sudeeteilla ja Saksalla, sillä enimmäismyönnytykset Tšekkoslovakian hallituksen osalta ja vähimmäisvaatimukset sudeettien osalta olivat vielä erittäin kaukana toisistaan ja tähän mennessä sudeetit eivät olleet olleet valmiita joustamaan. Kokonaisuudessaan *Guardian* oli toiveikas asioiden saamasta käännteestä.

*The very fact that this move suggests a more active foreign policy disposes one to approve it and closer consideration can only affirm this approval. Lord Runciman's mission will prove finally to all who doubt it [...] that the British Government is really interested in Central Europe, for if the fate of Czecho-Slovakia had been matter of indifference to us we should not have taken this responsibility. [...] There is still a considerable gap between the maximum concessions of the Czech Government and the minimum demands of the sudeten Germans. That is why the British Government has decided to send Lord Runciman to Prague. His duty will be to bridge the gap.*¹⁴⁷

¹⁴⁵ Adams 1993, s.103–104.

¹⁴⁶ Bruegel 1973, s. 230.

¹⁴⁷ "The Road to Prague" 27.7.1938, TMG, s.10 [pääkirjoitus].

Guardian näki Runcimanin tehtävän vaikeana, koska hänen täytyi löytää ratkaisu, joka olisi tyydyttänyt sekä Tšekkoslovakian hallitusta että sudeetteja, mutta myös Hitleriä. Sitaatti osoittaa, että *Guardian* oli selvästi tyytyväinen hallituksen ottamaan aktiiviseen linjaan kriisin ratkaisemiseksi. Ensisijaiseksi *Guardianin* kannalta kuitenkin nousee hallituksen aktiivisuus ulkopoliitikassa. *Guardian* sai siis tässä vaiheessa sitä mitä tilasi ja brittihallitus otti aloitteen Keski-Euroopan tilanteen ratkaisemisen käsiinsä. Runcimanin tehtävän alkuvaiheessa *Guardian* säilytti toiveikkaan asenteensa, joka kuitenkin oli riippuvainen Saksan perimmäisistä päämääristä.

*If Germany means to use the Sudeten Germans in order to dissolve the Czecho-Slovak state or to reduce her to political subjugation, using her as an instrument to force Russia out of European politics, then we may expect little of Lord Runciman's mission. On any other terms there should be hope.*¹⁴⁸

Runcimanin lähettäminen Prahaan sovittelijaksi oli nimenomaan *Guardianin* haluamaa aktiivista ulkopoliitiikkaa. Lordi Runcimanin tehtävä todella oli vaikea, ellei jopa mahdoton. Hitlerillä, eikä myöskään tässä vaiheessa Henleinilla, ollut aikomusta saada rauhanomaista ratkaisua kriisiin. *Guardian* raportoi tehtävän alkaneen ja etenevän hyvin ja rauhallisissa merkeissä, mutta tämä nähdään tarpeellisena, koska kukaan osapuolista ei halunnut vaikuttaa siltä, ettei tahtoisikaan saada rauhanomaista ratkaisua aikaan. Saksa sai voimakasta kritiikkiä sen edelleen jatkuvasta vihamielisestä lehdistökampanjasta Tšekkoslovakiaa kohtaan, eikä ensimmäistä kertaa. Samoin jossain määrin myös Ison-Britannian hallitus, koska *Guardian* edelleen pelkäsi, että liiallinen painostus myönnytyksiin saattaisi tuhota Tšekkoslovakian. Suurin ongelma *Guardianin* mielestä oli edelleen Saksa.

*But behind the sudeten is Herr Henlein [...] and behind Henlein stands Herr Hitler, with whom alone it rests to say whether the sudetens are allowed to accept the most generous offers that the Czech Government can make to them without fatally endangering the State.*¹⁴⁹

Guardian siis jatkaa aiemmalla linjalla, nähden Saksan ongelman perustavalaatuisena syynä. Kuitenkin neuvottelujen jatko oli lehden mielestä edelleen tärkeitä. Neuvottelut eivät käytännössä

¹⁴⁸ "The Task at Prague" 7.8.1938, TMG, s.8 [pääkirjoitus]. Kts. myös "The Importance of Lord Runciman's Mission" 2.8.1938, TMG, s. 13 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

¹⁴⁹ "Known and Unknown" 15.8.1938, TMG, s. 8 [pääkirjoitus].

edelleenkään liikkuneet mihinkään. Henlein piti tiukasti kiinni Karlsbadin kahdeksasta vaatimuksesta, korostaen etenkin vapautta tunnustaa kansallissosialistista aatetta. Tšekkihallitukselle vaatimusten nielaiseminen sellaisenaan ei ollut tässä vaiheessa mahdollista eli kaikki eteni Henleinin ja Hitlerin suunnitelmien mukaan.¹⁵⁰ Elokuun lähestyessä loppuaan uutisointi Runciman-tehtävästä alkaa saada myös *Guardianissa* skeptisempiä piirteitä. *Guardian* selvästi halusi nähdä edistymistä ja kritisoi muita brittilehtiä optimismista, jolle ei välttämättä enää ollut aihetta. Käytännössä neuvottelut, lordi Runcimanin läsnäolosta huolimatta, polkivat paikallaan.

*To judge by part, though only part of the press one might have thought that there was no ground for disquiet, that the Czech-German quarrel was just another tedious disputes with which these Continentals afflict us, and that, a practical Englishman having been sent to settle it, all must be well.*¹⁵¹

Guardian sen sijaan näki, että tilanne oli kehittymässä entistä vaarallisemmaksi. Saksan rooli oli yhä sama: ratkaisevaa oli haluaako Saksa sovintoa vai ei. Heinäkuun lopun optimismi Runciman - tehtävää ajatellen oli siis loppumassa tai vähintäänkin ajatellaan, että tilanteen vakavuus pyrkii unohtumaan kaikilta, kun lordi Runcimanin ponnistelut olivat käynnissä. Tilanteeseen oli *Guardianin* mukaan vain yksi ratkaisu: ajaa neuvotteluja eteenpäin. *Guardian* näki neuvottelujen jatkolle muutaman vaihtoehdon, mutta kaikki riippuu edelleen Hitleristä. Lehti näki, että Henlein saattoi hyvinkin olla maltillinen ja Hitlerin olevan samaa mieltä hänen kanssaan, mutta yhtä todennäköistä oli, että Hitler on asenteissaan fanaattinen ja Henleinin on oltava hänen kanssaan saamaa mieltä.¹⁵² Vaikka tämä olikin vain spekulatiota *Guardianin* osalta, on siitä selvästi havaittavissa miten todennäköisenä lehti piti neuvottelujen onnistumista. Todennäköistä oli, että Hitler haluaa sotaa eikä neuvotteluilla ollut näin ollen paljon toivoa. Huomio on mielenkiintoinen, koska aikaisemmin lähes poikkeuksetta *Guardianin* uskoi Hitlerin preferoivan rauhanomaista painostusta, jos hän sen avulla saisi haluamansa. Ehkä pitkään jatkunut edistymättömyys neuvotteluissa ajoi *Guardianin* uudelleen arvioimaan Saksan johtajan motivaatioita. Oli tilanne toivoton eli ei, neuvottelujen oli jatkuttava. Vähintäänkin sen vuoksi, että koko maailman täytyi huomata tšekkien tekävän kaikkensa tyydyttääkseen sudeettien ja Hitlerin vaatimukset.

¹⁵⁰ Bruegel 1973, s. 232–235.

¹⁵¹ "The Outlook" 26.8.1938, TMG, s. 8 [pääkirjoitus].

¹⁵² "Hitler and Henlein" 5.9.1938, TMG, s.8 [pääkirjoitus].

*Czech have now made far reaching consequences, and that the reasonableness of the Czechs must more and more convince public opinion everywhere that any sort of war, and also any sort threat of war as that under which Hitler compels the negotiations to go on, are wholly unjustified.*¹⁵³

Guardianin teksteissä sota alkoi väijäämättömästi hahmottua horisontissa. Jos kriisi johtaisi sotaan, niin kaikki tietäisivät ketä syyttävällä sormella osoittaa. Myös levottomuudet sudeettialueella kiihtyivät ja mitä pidempään neuvottelut jatkuivat, sitä todennäköisempää oli, että levottomuudet eskaloituisivat. Jos eivät muuten, niin Hitler aiheuttaisi itse tapauksen, joka oikeuttaisi invaasion. Hän oli jopa valmis murhaamaan Saksan suurlähettilään, jotta invaasiolle löytyisi oikeutus.¹⁵⁴ Levottomuudet myös aiheuttivat neuvottelujen katkeamisen syyskuun alussa. *Guardianilla* oli selvä näkemys, ettei mikään saisi katkaista elintärkeitä neuvotteluja ja syypäät löytyivät sudeettien leiristä.

*But that this desperate effort for peace should have been held up on such grounds already for two days suggests that some (not necessarily all) of the Sudeten German leaders are either irresponsible or pawns in Hitler's hand.*¹⁵⁵

Tšekit todella tekivät kaikkensa rauhanomaisen ratkaisun aikaansaamiseksi. Elokuun lopussa presidentti Beneš tapasi sudeettijohtoa (lukuun ottamatta Henleinia) ja sai jopa heidät vakuuttumaan aikomustensa vilpittömyydestä. Beneš oli erittäin lähellä hyväksyä Karlsbadin vaatimukset sellaisenaan ja sudeettijohdolta alkoivat loppua vasta-argumentit neuvottelujen pitkittämiseksi. Muu sudeettijohto näki Benešin tuoreimman sovintoehdotuksen käytännössä toteuttavan Karlsbadin vaatimukset, mutta Henlein vaati vaatimusten ehdotonta hyväksymistä. Henlein matkasi brittiedustajien pyynnöstä tapaamaan Hitleriä syyskuun alussa. Lopputuloksena sudeettijohtaja korotti panoksia vaatimalla sudeeteille täysin autonomista asemaa tai että heille annettaisiin mahdollisuus järjestää kansanäänestys Saksaan liittymisestä.¹⁵⁶ Näin neuvottelut saatiin edelleen junaamaan paikallaan.

Tilanteen kärjistyessä *Guardian* halusi brittihallitukselta aiempaa voimakkaampia toimia. *Guardian* halusi, että brittihallitus jatkaa Tšekkoslovakian hallituksen painostusta, mutta sellaisia

¹⁵³ "Hitler and Prague" 7.9.1938, TMG, s. 8 [pääkirjoitus].

¹⁵⁴ Bruegel 1973, s. 186. ja Bell 1986, s. 232.

¹⁵⁵ "Time Presses" 10.9.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

¹⁵⁶ Bruegel 1973, s. 238–240 ja 246–247.

myönnytyksiä ei kuitenkaan saisi tehdä, jotka vaarantaisivat Tšekkoslovakian puolustuskyvyn.¹⁵⁷ Lordi Runciman ja kumppanit jatkoivat Benešin painostusta uusiin myönnytyksiin. Painostus myös tehoi ja Beneš laati uuden ratkaisuehdotuksen, joka sai jo yhden sudeettijohtajankin hämmästyneenä tokaisemaan: *"My God, He's given us everything!"*¹⁵⁸ Tšekkien lähes totaalinen periksi antaminen sai sudeettien oppositioita edustaneen sosialidemokraattisen puolueenkin hyvin huolestuneeksi. He katsoivat, että jos nykyiset myönnytykset toteutuisivat, se tarkoittaisi demokratian loppua Tšekkoslovakian saksalaisalueilla. Tšekkihallitus oli todellakin tullut pitkän matkan vastatakseen Henleinin vaatimuksiin.¹⁵⁹

Mutta kuten ennalta arvattavaa oli, tämäkään ei ollut tarpeeksi sudeettien tyydyttämiseksi, vaan käyttäen tekosyynä Moravska Ostravassa tapahtuneita levottomuuksia, he katkaisivat neuvottelut tšekkien kanssa.¹⁶⁰ *Guardian*kin näki tilanteen huononemisen, eikä pelkkä tšekkihallituksen painostukseen enää ollut riittävää, vaan brittihallituksen täytyi harkita suurempia toimia Hitleriä vastaan.

*We are coming rapidly to the point where only the clearest intimation by the Government to Hitler himself may be effectual.*¹⁶¹

Guardian saikin haluamansa väliintulon brittihallitukselta, Chamberlainin tehdessä uskaliaan henkilökohtaisen ratkaisunsa kriisin ratkaisemiseksi. Brittihallitus oli myös harkinnut Saksan varoittamista toukokuun kriisin tapaan elokuun lopulla levottomuuksien jälleen lisääntyessä. Ison-Britannian Berliinin suurlähettiläs sir Neville Henderson kuitenkin varoitti brittihallitusta, ettei kyseisellä varoituksella välttämättä olisi ollut haluttuja seurauksia. Neville Hendersonista on sanottava, että hän ei ollut sopiva valinta Berliinin suurlähettilääksi. Hänen suurin ongelmansa oli, että hän jatkuvasti haki hyväksyntää isänniltään ja valitti usein etenkin brittilehdistön epäreilusta Hitler uutisoinnista. Hän myös uskoi, että sudeetiti olivat kokeneet vääryyttä Versailles'n rauhansopimuksessa ja hänen asenteensa tšekkejä kohtaan oli vähintäänkin aliarvostava. Tästä muodostui ongelma, koska brittihallitus arvosti Hendersonin mielipiteitä ja usein hän raportoi Berliinin toiveet briteille, kun hänen olisi tullut keskittyä oman maansa etujen ajamiseen. Tässäkin kysymyksessä annettaisiinko Saksalle varoitus aseellisen konfliktin seurauksista, Hendersonin kanta

¹⁵⁷ "Britain and Prague" 8.9.1938, TMG, s.9 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

¹⁵⁸ Lainattu Brugel 1973, s. 249

¹⁵⁹ Bruegel 1973, s. 248–249.

¹⁶⁰ Adams 1993, s. 104–105 ja Bruegel 247–249.

¹⁶¹ "To Nuremberg" 12.9.1938, TMG, s.10 [pääkirjoitus]. Kts. myös "Making it Clear to Hitler" 10.9.1938, TMG, s.11 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

lopulta voitti kädenväännön ja Chamberlain päätti jättää varoituksen antamisen sikseen ja hakea henkilökohtaista ratkaisua kriisiin. Toki on muistettava, että aivan kuin toukokuun kriisissä, Ison-Britannian varoitus olisi ollut suurimmalta osalta vain hämäystä, koska he olivat aseellisesti Saksaa pahasti jäljessä. Kuitenkin *Guardianin* kannalta ajatellen Münchenin konferenssi ei ollut ehkä sopivin ratkaisu.¹⁶²

Guardianin sivuilla Runciman-tehtävä käy läpi melkoisen ylä- ja alamäkien ketjun. Tehtävän alkuvaiheen optimismi näkyy selvästi, mikä lienee ymmärrettävää, koska se edusti *Guardianin* hartaasti toivomaa Ison-Britannian hallituksen aktiivisempaa politiikkaa Keski-Euroopan asioissa. Uutisointi kääntyi negatiivisemmaksi neuvottelujen pysähtyttyä jälleen paikoilleen, jos ne olivat edes missään vaiheessa todella liikkuneet. Tšekkoslovakian hallitus yritti kaikkensa ratkaisun löytämiseksi ja esittivät yhteensä neljä ratkaisuehdotusta, jotka kaikki joko torjuttiin tai neuvotteluja viivytettiin aiheuttamalla levottomuuksia sudeettialueilla.¹⁶³ Itse lordi Runciman myös katosi *Guardianin* sivuilta miltei kokonaan syyskuussa, vaikka hän edelleen oli läsnä neuvotteluissa. Runciman-tehtävän aikana *Guardianissa* esiin nousivat selkeästi kaksi seikkaa: brittihallituksen täytyi olla aktiivinen ulkopoliitikassa ja painostaa tšekkihallitusta, mutta Tšekkoslovakian valtion täytyi säilyä itsenäisenä ja puolustuskykyisenä. Ehkä merkittävämpänä seikkana oli kuitenkin *Guardianin* näkemys Hitleristä kriisin ratkaisun avaimena, sillä sudeetit eivät tulisi Hitlerin toiveiden vastaista sopimusta hyväksymään. Runciman-tehtävä oli *Guardianin* silmissä askel oikeaan suuntaan, sillä jälleen brittihallitus yritti aktiivisesti ratkaista kriisin.

Jälleen nostan esiin myös Richard Cockettin näkemyksen tapahtumista. Cockettin mukaan *Guardian* rajoitti kritiikkiään pääkirjoituksissa, jottei se olisi saattanut tehtävän onnistumista vaakalaudalle. Kuten tässä luvussa olleet sitaatit ovat osoittaneet, vaikka *Guardian* oli tyytyväinen Runciman-tehtävään sillä oli alusta pitäen ollut varauksensa sen onnistumisesta. Lisäksi *Guardian* on tehtävän aikana erittäin kriittinen Saksaa kohtaan. Hallitusta *Guardian* ei kritisoi toimistaan, mutta toisaalta on muistettava, että Runciman-tehtävä oli *Guardianin* haluamaa aktiivista politiikkaa, joten miksi se olisi kritisoinut hallitusta sellaisista toimista, joita se piti haluttavina? Lisäksi, kuten olen osoittanut, neuvottelujen junnatessa paikallaan *Guardian* alkaa myös haluta kovempia otteita brittihallitukselta. Cockett perustaa näkemyksensä *Guardianin* pidättyväisyydestä suurilta osin siihen, että sen kirjeenvaihtajat olivat huomattavasti kriittisempiä kuin päätoimittaja Crozier, joka moderoi kirjeenvaihtajien näkemyksiä. Kuitenkin on naurettavaa väittää, etteikö

¹⁶² Adams 1993, s. 101, 104.

¹⁶³ Bruegel 1973, 228–251.

Guardianilla olisi ollut kritiikkiä sekä Saksaa että hallitustakin kohtaan. Samalla Cockett myös yrittää osoittaa, että *Guardianin* ehkä arvostetuimmalla ja usein kriittisimmällä ulkomaankirjeenvaihtajalla F.A. Voightilla oli pitkä historia ulkoministeriön sätkynukkena, joka omalta osiltaan saattaa Cockettin työn melko ristiriitaiseen valoon.¹⁶⁴

Daily Express sen sijaan, kuten lehden aiemmasta asenteesta oli helppo odottaa, ei ollut tilanteeseen niin tyytyväinen. Lehti vertasi tilannetta mieheen, joka auttaa kesyn koiran tien yli. Ja mitä tapahtui miehelle? Häntä purtiin ja hän jätti koiran samalla puolelle katu mistä oli sen löytänytkin.¹⁶⁵ Kyseinen vertaus kuvasti hyvin *Daily Expressin* suhtautumista brittihallituksen sovitteluyrityksiin. Lehti ei suoranaisesti tuominut yritystä saada rauha aikaan, mutta samalla se pelkäsi, että Isolle-Britannialle itselleen voi käydä tilanteessa huonosti, varsinaisen tilanteen säilyessä ennallaan. Lehti yritti vahvasti vakuuttaa, ettei tilanteen saamalla käännteellä ollut suurta merkitystä kokonaistilanteen kannalta.

*The situation has so often been demonstrated in history. Statesmen may enter into obligations. They may make treaties. But decisions are taken by the people. THIS people will not fight in the cause of Czecho-Slovakia. You, Lord Runciman, cannot line up our nation.*¹⁶⁶

Yllä oleva sitaatti on yllättävän kova lordi Runcimania kohtaan. Hänellä ei missään nimessä ollut aikomusta saattaa Isoa-Britanniaa sotaan vaan päinvastoin saada ratkaisu aikaan sudeettien ja tšekkien välille ja näin myös Iso-Britannia säästyisi mahdolliselta konfliktiin osallistumiselta. Lehden jyrkkä suhtautuminen on ehkä selitettävissä ranskalaisen lehdistön kannanotoilla, joiden mukaan Iso-Britannia ei ehkä voisi pidättäytyä mahdollisen konfliktin ulkopuolella, koska oli jo sekaantunut siihen. Lehti otti myös kantaa näihin ranskalaisen lehdistön kirjoitteluihin. Lehti ei itse uskonut, että Isolla-Britannialla olisi minkäänlaista velvollisuutta osallistua Tšekkoslovakian puolustamiseen, vaikka Saksa käyttäytyisikin aggressiivisesti brittineuvottelijoita kohtaan. Näin *Daily Expressin* Runciman-tehtävän alkuvaiheessa sitä kohtaan osoittama vihamielisyys oli ymmärrettävää. Ulkovallat tuntuivat lehden mielestä tulkinneen tilanteen niin, että Isolla-Britannialla olisi velvollisuus auttaa Tšekkoslovakiaa, koska se oli jo puuttunut tilanteeseen. Tällainen suhtautuminen soti pahasti vastaan lehden eristäytymispolitiikkaa kohtaan ja näin lehti

¹⁶⁴ Cockett 1988, s. 19–23, 35–36 ja 70.

¹⁶⁵ "Beware of the Dog" 27.7.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

¹⁶⁶ "We shall Decide" 27.7.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

myös suhtautui negatiivisesti itse Runciman-tehtävään. Lopulta syypää ei lehden mielestä ollut kuitenkaan ulkomainen lehdistö, eikä lordi Runciman, eikä edes Saksa vaan Tšekkoslovakian presidentti Beneš.

*Those public men who speak for the French in Britain tell us that if Germany invades Czecho-Slovakia — and that situation might be caused by the intransigence of one man, Dr. Benes — we must expect a European war.*¹⁶⁷

Kyseinen sitaatti luo mielenkiintoisen tilanteen: Toisin kuin *Guardian*, *Daily Express* piti tšekkejä syypäinä vallitsevaan tilanteeseen. Vielä tarkemmin sanoen, lehti piti syypäänä nimenomaan itsepäistä presidentti Benešiä, joka kuitenkin oli tehnyt kaiken mikä oli inhimillisesti mahdollista kriisin ratkaisemiseksi. Lehtien eroavat käsitykset kriisin syistä ovat siis tässä vaiheessa melkoiset. Se on selitettävissä lehtien välisillä näkemyseroilla. *Daily Express* halusi Ison-Britannian pysyvän ulkona mahdollisesta uudesta suursodasta ja Tšekkoslovakian kriisi oli tällä hetkellä suurin todennäköinen sodanaiheuttaja. Voidaan sanoa, että helpoin tie kriisin ratkeamiseen olisi ollut tšekkien periksi antaminen, koska Saksalta myönnytysten tekeminen olisi paljon epätodennäköisempää. Näin *Daily Expressin* haluaman eristäytymispolitiikan suurimpana esteenä voidaan katsoa olleen tšekkien. Lehti ei myöskään todennäköisesti olisi välittänyt, vaikka Saksa olisi nielaissut Tšekkoslovakian sellaisenaan, niin kauan kuin Iso-Britannia pystyisi pysymään tilanteesta ulkona. *Guardian* sen sijaan näki tšekit uhrina Tšekkoslovakian kriisissä. Näin ollen se olisi nähnyt liian vahvat myönnytykset Saksalle sekä poliittisena että moraalisenä tappiona. Lisäksi *Guardian* halusi ehdottomasti, että Tšekkoslovakia säilyisi puolustuskykyisenä, kun taas *Daily Express* ei välittänyt asiasta lainkaan. Lehtien tulkinta kriisistä oli pitkälti riippuvainen siitä, minkälaisena se halusi nähdä kriisin lopputuloksen. *Daily Expressille* riitti, että Iso-Britannia ei ajautuisi konfliktin keskelle, *Guardianille* taas ei.

Neuvottelujen pitkittyessä *Daily Express* yritti myös rauhoitella lukijoitaan. Aika ajoin käynnistyvät sotaväenliikehinnat sekä reserviläisten kutsunnat nähtiin usein merkkeinä kriisin mahdollisesta eskaloitumisesta, kuten esimerkiksi toukokuun kriisissä oli nähty. *Daily Express* kuitenkin rauhoitteli lukijoitaan.

¹⁶⁷ "Little Cut Throats" 27.7.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

What causes the alarmist reports about these exercises? Because Germany for the first time since the war calls up reservists to take part in them. Now the Czechs and the French - use reservists in their exercises, so why the fuss? ¹⁶⁸

Ottaen huomioon kriisin vakavuuden, *Daily Express* vaikutti olevan lähes naiivi suhtautumisessaan, mutta samaan aikaan on muistettava että joukkojen liikehdintöjä tapahtui jatkuvasti kevään ja kesän aikana, joten ei lehden suhtautuminen aivan tuulesta temmattu ollut. Lehti pyrki, lukijoidensa ohella, vakuuttamaan myös itseään siitä, että tilanne ei ollut niin paha kuin miltä vaikutti. Sama linja toistui myös lehden uutisoidessa seuraavan kerran neuvottelujen etenemisestä.

Don't be surprised or alarmed because the Sudeten Germans turn down, the proposals of the Government to end the quarrel between them in Czecho-Slovakia. [...]Why? Because the real issue between them is not among the proposals discussed. It is this: The Sudeten Germans declare that the foreign policy of the Czech Government is hostile to what they call their German brothers in Hitler's Reich. ¹⁶⁹

Daily Express näki kriisin taustalla tšekkien vihamielisyyden Saksaa kohtaan. Ongelmana ei siis ollut sudeettien huono asema tai oikeus itsehallintoon, vaan Tšekkoslovakian hallituksen ulkopolitiikka. Jälleen kerran lehti asetti tšekit syytettyjen penkille, poiketen voimakkaasti *Guardianin* suhtautumisesta. Samalla tšekkien syyttäminen tilanteesta oli melkoinen muutos lehden keväiseen uutisointiin. Lehti näki kuitenkin valoa tunnelin päässä. Se ei edelleenkään uskonut sotaan, sillä se ei uskonut tšekkien haluavan karkottaa liittolaisiaan olemalla taipumaton. Lehti näki, että vallitsevassa tilanteessa lordi Runcimanilla olisi hyvinkin mahdollista saada aikaan sopu riitapukareiden välille. Lehti jaksoi myös vankkumattomasti uskoa yhteen asiaan.¹⁷⁰

The opinion of the Dally Express is well formed and emphatic on this matter. Germany will not invade Czechoslovakia. ¹⁷¹

Lehden optimismi ei säilynyt aivan järkkymättömänä neuvottelujen pitkittyessä. Neuvottelujen junnatessa paikallaan lehti alkoi osoittaa sormellaan myös Saksaa kohti. Lehti kritisoi sekä sudeettien että saksalaisten johtoa sanoen, että he ehkä nauttivat elämisestä ongelmallisessa

¹⁶⁸ "German Dawn" 15.8.1938, DE, s. 8 [pääkirjoitus].

¹⁶⁹ "Czech-Mate" 18.8.1938, DE, s. 8 [pääkirjoitus].

¹⁷⁰ "What Next" 18.8.1938, DE, s. 8 [pääkirjoitus].

¹⁷¹ "No War" 18.8.1938, DE, s. 8 [pääkirjoitus].

ilmapiirissä uskoen, että he voivat saavuttaa jotain pitämällä Euroopan jatkuvan sodan uhan alla.¹⁷² Lehti osui hyvin lähellä totuutta ja jälkiviisaana on helppo todeta, että se erehtyi vain siinä, että Saksalle ei pelkkä sodan uhan ilmapiiri tulisi riittämään. Lehti jaksoi uskoa edelleen, ettei invaasiota ollut tulossa, mutta nyt fokus oli siirtynyt tšেকেistä saksalaisiin.

*The Germans will not be so foolish as to invade their neighbour. They will not put such an issue to the test of war, for they can obtain more by patient and skilful negotiation. Hitler must know there is nothing to be gained by the defeat of the Czechs but disgrace for the Germans.*¹⁷³

Lehden asenteen muutos neuvottelujen epäonnistumisen syypäästä on erittäin mielenkiintoinen. Samalla se osoittaa myös, että *Daily Expressin* taivaalle alkoi muodostua synkkiä pilviä. Lehti jaksoi ehkä uskoa rauhaan, mutta sen sivuilta alkoi näkyä yhä enemmän turhautumista. Vielä viimeisessä aihetta käsittelevässä pääkirjoituksessa, ennen Chamberlainin ensimmäistä Saksan vierailua, lehti jaksoi uskoa omaan linjaansa. Se uskoi, että jos sudeetit ja tšekit saisivat keskenään ratkoa kiistakysymyksensä, niin sopu varmasti syntyisi. Tässäkin kirjoituksessa lehti nostaa saksalaiset esiin kriisin avaimena, mutta samalla sanoo, että Saksassa on poliittisia ryhmittymiä, jotka eivät edes halua saada rauhaa aikaan. Kuitenkin lehti edelleen vakuutti lukijoilleen, ettei epätoivoon ollut syytä. Kaikesta huolimatta tummia pilviä todellakin alkoi muodostua *Daily Expressin* horisonttiin.¹⁷⁴

Kokonaisuudessaan loppukesä ja Runciman-tehtävä olivat erittäin mielenkiintoiset *Daily Expressin* sivuilla. Poiketen *Guardianista*, *Daily Express* ei ollut kovinkaan optimistinen tehtävän onnistumisesta. Tämä oli ymmärrettävää, sillä Runcimanin lähettäminen sovittelijaksi Tšekkoslovakiaan oli käänne aktiivisempaan ulkopoliittikkaan, mikä ei sopinut *Daily Expressin* näkemykseen Ison-Britannian ulkopoliittisesta linjasta. Lehden nuiva suhtautuminen oli yllättävää, koska esimerkiksi Gannon kuvailee *Daily Expressin* ottaneen Runciman-tehtävän avosylin vastaan, mutta kuten olen osoittanut, lehdellä oli epäilyksensä tehtävän onnistumisesta ja tarkoituksesta.¹⁷⁵ Gannon sivuuttaakin *Daily Expressiä* käsittelyssään melkoisesti perustuen sen hyvin tiedettyyn linjaan eristäytymispolitiikasta, mutta kuten olemme huomanneet, eristäytymispolitiikastaan huolimatta lehdellä oli mielipiteitä. Onkin hyvin yllättävää, että aikansa luetuin päivälehti

¹⁷² "A Liking for Trouble" 25.8.1938, DE, s. 8 [pääkirjoitus].

¹⁷³ "No Invasion" 25.8.1938, DE, s. 8 [pääkirjoitus].

¹⁷⁴ "No Room for Gloom" 26.8.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

¹⁷⁵ Gannon 1971, s. 225–226.

sivuutetaan tällä tavoin kirjallisuudessa, perustuen vain yleisiin havaintoihin lehden linjasta. Syvemmässä tarkkailussa sävyeroja ja linjavetoja alkaa erottua huomattavasti tarkemmin.

Muiksi merkittävimmäksi teemoiksi loppukesän ja alkusyksyn osalta *Daily Express*issä nousevat vakaumus rauhan säilymisestä sekä lehden asennemuutos neuvottelujen epäonnistumisen syypäästä. Lehti jatkoi siis vahvasti samalla linjalla kuin keväällä ja alkukesällä eli Tšekkoslovakian kriisi ei todennäköisesti tulisi johtamaan sotaan ja jos johtaisikin, Iso-Britannia pysyisi siitä kaukana. Lehden toistuvista teemoista nousivat esiin myös eristäytymispolitiikan perustelu ja uudelleenaseistaminen.¹⁷⁶ Huomionarvoista on, että kärjistyvä Tšekkoslovakian kriisi katosi lehden pääkirjoituksista (uutisia kyllä ilmestyi, mutta ei pääkirjoituksia¹⁷⁷) noin kahdeksi viikoksi ennen pääministeri Chamberlainin ensimmäistä vierailua Saksassa. Samaan aikaan *Guardian* jatkoi aiheen käsittelyä ahkerasti pääkirjoituksissaan. Tämän katoamisen syitä voi vain spekuloida. Syy voisi löytyä brittihallituksen pyynnöstä olla kärjistämättä tilannetta, mutta todennäköisemmin lehti ei kirjoittanut pääkirjoituksia aiheesta, koska tilanne ei kehittynyt sen näkökantoja ajatellen myönteiseen suuntaan.

Mielenkiintoista on myös huomata, että *Guardianin* tavoin, *Daily Express*skin alkoi osoittaa syyttävällä sormella entistä enemmän Saksaa kohti. Tuttuun tapaan lehdet myös käsittelevät aiheita eri tavoin. Esimerkiksi raportit levottomuuksista *Guardian* ottaa yleensä vakavasti, mutta *Daily Express* sivuttaa ne huhuina. Molemmat lehdet kuitenkin ymmärsivät kriisin lähestyvän eskaloitumispistettään. Kokonaisuutena on sanottava, että lehdet jatkoivat keväällä muodostuneilla linjoillaan. *Daily Express* oli toki tällä kertaa *Guardiania* kriittisempi liittyen Runciman-tehtävään, mutta tämä on jälleen selitettävissä lehden toiveilla passiivisuudesta ulkopolitiikassa. Kuitenkin lehdet pystyivät edelleen uutisoimaan tilanteen kehittymisestä omilla linjoillaan, mikä osoittaa että lehdet pystyivät keskustelemaan tilanteesta niin kuin halusivat.

Lopulta lordi Runcimanin läsnäololla ei ollut paljoakaan merkitystä, koska sudeetit, aivan kuten *Guardian* ja lopulta *Daily Express*skin arvelivat, toimivat Berliinin ohjeiden mukaan. Lisäksi lordi Runcimanilla ei ollut edes valtuuksia yrittää muodostaa omaa ratkaisuehdotustaan vaan hänen oli toimittava brittihallituksen ohjeiden mukaan. Runcimanin tehtäväksi siis muodostui pikemmin estää kriisin eskaloituminen sodaksi kuin löytää oikea ratkaisu kiistakumppanien välille. Tämä johtui

¹⁷⁶ Kts. esimerkiksi "Neutral Isolation" 15.8.1938, DE, s. 8 [pääkirjoitus] ja "A.R.P is going the Wrong Way about It" 15.8.1938, DE, s. 8 [pääkirjoitus].

¹⁷⁷ Kts. esimerkiksi. "Czech Plan is Runciman's Verdict Today" 1.9.1938, DE, s.1 [etusivu].

siitä, että jos Runciman olisi muodostanut sovintoehdotuksen itse, brittihallitus olisi ehkä joutunut takaamaan sen ja tätä brittihallitus ei halunnut.¹⁷⁸ Runciman itse koki, että kompromissi kiistakumppanien välillä olisi lähes mahdoton ja näki Henleinin olevan avoimen provokatiivinen. Hän myös kommentoi, että sudeetit todella kärsivät vääryyksistä tšekkien toimesta ja tilanne saattaisi hyvinkin todennäköisesti kärjistyä sisällissodaksi.¹⁷⁹ Lordi Runciman palasi Lontooseen syyskuun 15. päivänä ja antoi raporttinsa hallitukselle. Itse raporttia tai Runcimanin neuvoja tilanteesta ei kuitenkaan voida sanoa hyödynnettäneen kovinkaan laajalti. Lordi Runciman ei jäänyt sovittelijan roolistaan palkkiotta, vaan hän sai kutsun hallituksen lordikansleriksi¹⁸⁰ Münchenin konferenssin jälkeen.¹⁸¹ Seuraavaksi oli vuoro pääministeri Neville Chamberlainin ottaa henkilökohtaisesti käsiinsä Tšekkoslovakian kriisiin ratkaisun etsintä.

V. Chamberlainin suunnitelma Z

5.1 Chamberlainin ratkaisu

Lordi Runcimanin vielä ponnistellessa kriisin ratkaisemiseksi, oli pääministeri Chamberlain alkanut harkitsemaan vaihtoehtoista suunnitelmaa ratkaisun löytämiseksi. Elokuun 30. päivänä rantautui taas uusi huhujen aalto mahdollisesta saksalaisten joukkojen keskittämisestä Tšekkoslovakian rajalle. Pääministeri Chamberlain valmisteli ns. suunnitelma Z:n, jossa hän henkilökohtaisesti ottaisi kriisin ratkaisun käsiinsä vierailemalla Hitlerin luona ja suostuttelemalla hänet pois aseellisesta ratkaisusta Tšekkoslovakian kriisiin.¹⁸² Syyskuun ensimmäisellä viikolla Tšekkoslovakian hallitus oli käytännössä valmis hyväksymään kaikki Karlsbadin kahdeksasta vaatimuksesta. Sudeetit kuitenkin keskeyttivät välittömästi neuvottelut vedoten Moravska Ostravassa sudeettimellakoissa tapahtuneisiin levottomuuksiin. Ranskan ulkoministeri Bonnet raportoi briteille: "*That the whole question of the peace or war may now be only a matter of minutes instead of days.*"¹⁸³

Hitler piti syyskuun 12. päivänä Nürnbergin puoluekokouksessa puheen, joka oli perinteiseen tapaan täynnä tulta ja tappuraa. Puheessaan Hitler hylkäsi ehdotukset, joissa sudeeteille annettaisiin itsehallinto Sveitsin saksalaisten tapaan, johon koko Runciman-tehtävä oli tähdännyt. Ainoastaan

¹⁷⁸ Aulach 1983, s. 243–245.

¹⁷⁹ Neville 2005, s.582.

¹⁸⁰ Vastaa oikeusministeriä.

¹⁸¹ Adams 1993, s. 128 ja Bruegel 1973, 272–281.

¹⁸² Adams 1993, s. 104–105.

¹⁸³ Lainattu Parker 1993, s. 160.

itseäänmääräämisoikeus kelpaisi Hitlerille eli käytännössä se merkitsi sudeettialueiden liittämistä Saksaan. Sodasta Hitler ei kuitenkaan puhunut, koska ei halunnut antaa länsimaille liian aggressiivista kuvaa Saksan aikeista, joten Ison-Britannian näkökulmasta toivoa oli vielä. Samaan aikaan Henleinin seuraajat nousivat aseelliseen kapinaan tšekkejä vastaan Ash-Egerin alueella. Nousu kukistettiin helposti, mutta Tšekkoslovakiaan määrättiin voimaan poikkeustilalaki levottomuusalueilla. Henlein ja hänen lähipiirinsä pakenivat Saksaan. Lopulta syyskuun 15. päivänä Henlein julisti, että sudeetit haluavat palata isänmaahan eli Saksaan (ironisesti sudeettialueet eivät olleet olleet koskaan osa Saksaa).¹⁸⁴

Ajan käydessä vähiin ja kriisin jälleen kuumetessa lähelle räjähdyspistettä, oli pääministeri Chamberlainin tullut aika toteuttaa suunnitelma Z. Chamberlain pyysi Hendersonin välityksellä tapaamista Hitlerin kanssa syyskuun 13. päivänä. Seuraavana päivänä hän kertoi suunnitelaan täydelle hallitukselle ja suunnitelma sai osakseen hallituksen täyden hyväksynnän.¹⁸⁵ Hitlerin hyväksyttyä vierailuehdotuksen, Chamberlain matkusti Berchtesgadeniin syyskuun 15. päivänä päämääränään turvata rauha Euroopassa, vaikka sen täytyisi tapahtua Tšekkoslovakian kustannuksella. Chamberlain tyytyi vain ilmoittamaan Ranskalle tapaamisesta ja vaikka Ranska olisikin mieluummin toivonut kutsua kokoukseen, he eivät protestoineet, koska olivat epätoivoisia löytämään ratkaisun, jolla he voisivat välttää puolustussopimuksensa toteutumisen.¹⁸⁶

Johtajat kävivät kolme tuntia kestäneen keskustelun, jossa Hitler julisti sudeeteille tehdyistä vääryyksistä ja Saksan uhrauksista viime vuosina. Hän ei aikonut luovuttaa ennen kuin sudeettien edut ja henget olivat turvattu. Hitler ilmoitti Chamberlainille, ettei hän pelkää uutta suursotaa, jos sudeettien pelastaminen sellaisen vaatii. Lopulta Hitlerin vaatimukset kuitenkin kävivät selväksi. Kaikki alueet, joiden asukkaista vähintään puolet koostui sudeetteista, olisi siirrettävä Saksalle ja lisäksi Tšekkoslovakian perustuslakia olisi muutettava vähemmistöille myönteisemmiksi. Näiden vaatimusten täytyisi myös toteutua nopeasti. Chamberlain myönsi olevansa valmis liittämään sudeettialueet Saksaan, mutta hänen täytyisi konsultoida maansa hallitusta ja Ranskaa. Kaikki sujui Chamberlainin suunnitelmien mukaan eli sekä hänen oma hallituksensa että Ranska myöntivät alueluovutuksiin. Ratkaistavaksi jäi vain tšekkien suostumus, mikä oli todennäköinen länsimaiden

¹⁸⁴ Adams 1993, s. 106 ja Bruegel 252–253.

¹⁸⁵ Adams 1993, s. 107.

¹⁸⁶ Parker 1993 s. 159–165

painostuksen vuoksi. Sovittaviksi jäisivät enää konkreettiset asiat, kuten luovutusten ajankohta ja tarkat rajat.¹⁸⁷

Pääministeri Neville Chamberlainin päätös hakea itse ratkaisua Tšekkoslovakian tilanteeseen oli uskalias diplomaattinen veto. Samalla se osoittaa tilanteen lähenemisen kohti kiehumispistettä eli mahdollista uutta suursotaa. Se oli brittihallitukselta tähänastisista toimista aktiivisinta. Kaikki keinot haluttiin käyttää, jotta uudelta suursodalta välttyttäisiin.¹⁸⁸ Chamberlain sai sekä kuninkaan että hallituksensa vakuuttuneeksi, että hänen ja Hitlerin väliset keskustelut olivat ainoa tie rauhanomaiseen ratkaisuun. Ranska myöntyi ehtoihin ja kovan painostuksen jälkeen myös Tšekkoslovakia, jota uhkasi sota Saksaa vastaan yksin, mikäli se ei suostuisi esitettyihin ehtoihin. Kaikki palaset Chamberlainin suunnitelmassa alkoivat loksahdella paikalleen.¹⁸⁹

Guardian luonnollisesti käsitteli pääministerin ratkaisua kattavasti ja lähettää pääministerin matkaan toiveikkaasti, mutta myös varautuneesti. *Guardian* näki pääministerin tehtävänä rauhanomaisen ratkaisun löytämisen, mutta ratkaisun täytyisi olla myös kunniallinen eli Tšekkoslovakian täytyy säilyä itsenäisenä ja vahvana, jotta se pystyisi jatkossakin toimimaan puskurina Saksaa vastaan.

*Mr. Chamberlain's decision to go and see Herr Hitler is a bold move. It springs from and itself displays the crisis at which we stand. [...] He will be aware that there are those in Germany who may regard his visit a sign of weakness but he will have in his own hands to show [...] that his motive is simply a supreme effort to find a way to peace that can be honourably accepted. [...] A man (viitaten Tšekkoslovakiaan) may always offer his own throat to be cut, but it would be indelicate of friends to make the offer for him.*¹⁹⁰

Guardian siis näki Chamberlainin ratkaisun uskaliaana vetona, mutta sen mielestä Isolla-Britannialla ei olisi edelleenkään oikeutta tehdä päätöksiä Tšekkoslovakian puolesta. Chamberlainin palatessa Saksasta, Hitlerin vaatimukset eivät olleet vielä täysin tiedossa, mutta varmaksi tiedettiin, että Hitler vaati kansanäänestyksen jälkeen sudeettialueiden liittämistä Saksaan. *Guardian* näki

¹⁸⁷ Adams 1993, s. 109, Bell 1986, s. 238–239 ja Parker 1993 s. 159–165.

¹⁸⁸ Aulach 1983, s. 245–246.

¹⁸⁹ Adams 1983, s. 112.

¹⁹⁰ "The Latest Moves" 15.9.1938, TMG, s. 8 [pääkirjoitus].

ajatuksen huonona, koska se käytännössä tuhoaisi Tšekkoslovakian.¹⁹¹ Iso-Britannia ja Ranska päätyivät hyväksymään Hitlerin vaatimukset ja päätöksen selvityksessä sekä lehdistölle että Tšekkoslovakialle, *Guardianin* linja alkoi muuttua. *Guardian* näki päätöksen demokratioiden häviönä ja koki Ison-Britannian kokeneen ennen kaikkea moraalisen tappion, josta sen täytyy oppia.¹⁹²

*Whatever the motives of the government [...] the plan is, on the face of it, a sacrifice of Czecho-Slovakia and a surrender to Herr Hitler. There may be slight pallatives in it [...] but they make no difference to its essence, which is two fold. First the principal Sudeten German regions are to be removed, leaving Czecho-Slovakia open to attack in near future. Next, this major revolution in structure of Europe is to be carried out by a threat of superior force which, being now applied to the Czechs in single case of the sudetens, may at any moment to be applied to the in further cases also , and thereafter to other people, including ourselves.*¹⁹³

Guardianin mukaan Ison-Britannian ei auttanut kuin hyväksyä moraalinen tappio Tšekkoslovakian kriisissä. Lehti näki myös, että kriisillä oli kauaskantoisia seurauksia tulevaisuuteen, joita ei ehkä vielä voinut selvästi havaita, mutta joihin maan täytyisi nyt politiikkansa yrittää sovittaa.¹⁹⁴ Välittömänä seuraamuksena *Guardian* näki Tšekkoslovakian hajoamisen, ei ehkä heti, mutta vääjäämättömästi, koska myös muilla sen naapureilla oli aluevaatimuksia sitä kohtaan. Toinen ja ehkä tärkeämpi seuraus oli läntisten demokratioiden heikkous diktatuurien edessä, jonka täytyisi loppua.¹⁹⁵ *Guardian* näki, että Ison-Britannian linjan Euroopassa tulisi muuttua. Toukokuun kriisistä alkanut aktiivisuuden kausi, johon voidaan laskea myös Chamberlainin henkilökohtainen ratkaisu kriisin ratkaisemiseksi, oli tullut päätöksensä ja perääntymisen aika oli palannut. Tärkeä havainto on, että vaikka Chamberlainin väliintulo oli selvästi aktiivista politiikkaa, Tšekkoslovakia koki siitä huolimatta *Guardianin* pelkäämän kohtalon. Aktiivisuuden täytyisi myös tuottaa tulosta, ja kun näin ei käynyt, *Guardian* muuttui hyvin kriittiseksi pääministeriä kohtaan.

¹⁹¹ "The Week-end" 19.9.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus] ja "The Surrender to Hitler" 20.9.1938, TMG, s.11 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

¹⁹² "The Plan" 21.9.1938, MG, s. 8 [pääkirjoitus] ja "The Partitioning of Czecho Slovakia" 21.9.1938, TMG, s.9 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

¹⁹³ "The Plan" 21.9.1938, TMG, s. 8 [pääkirjoitus].

¹⁹⁴ "The Plan" 21.9.1938, TMG, s. 8 [pääkirjoitus].

¹⁹⁵ "The Partitioning of Czecho Slovakia" 21.9.1938, TMG, s.9 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

Hitlerillä oli kuitenkin yllätyksiä jäljellä, sillä hän oli perustanut Sudetendeutsches Freikorps nimisen puolisoilaallisen järjestön luomaan lisää levottomuuksia sudeettialueilla sekä kehottanut Puolaa ja Unkaria vahvistamaan omia aluevaatimuksiaan Tšekkoslovakialle. Chamberlainin seuraavan visiitin Hitlerin luo oli suunniteltu tapahtuvan 22. syyskuuta. Syyskuun 21. päivänä Sudetendeutsches Freikorps kuitenkin marssi uudelleen Asch-Egerin alueelle Tšekkoslovakiaan ja otti alueen haltuunsa. Chamberlainin palatessa Saksaan *Guardian* antoi mielipiteensä kuulua vallitsevasta tilanteesta.¹⁹⁶

*If Mr. Chamberlain reads his papers to-day as he flies again to Germany he will see no trace of admiration for his part as the head of great democracy, no trust that he can save any shred of principle from the wreck, no belief even that he can recover his country's honour. England and France have known some humiliations in the last few years, but none so great as thus. Our name is mud in the United States and in the dominions. But what we none of us can get over is that henceforward the world is going to be an infinitely more difficult solace for peace-loving democratic peoples to live in.*¹⁹⁷

Guardian kuvasi maailman nähneen Chamberlainin ensimmäisen Saksan vierailun olleen kunniakas yritys saada rauha aikaan Euroopassa, mutta tilanteen kehityksen myötä jäljellä oli enää häpeä.¹⁹⁸ Ison-Britannian nimi oli mutaa maailmalla. Tunnelmat olivat siis hyvin erilaiset verrattaessa Chamberlainin ensimmäiseen visiittiin. Chamberlain myös itse koki tilanteen hyvin voimakkaasti ja sanoi Hitlerille, että hänet oli buuattu matkaan.¹⁹⁹ Ripaus liioittelua kuitenkin löytyy: Ison-Britannian nimi saattoi hyvinkin olla "mutaa" Yhdysvalloissa, mutta dominioista ainoastaan Uusi-Seelanti kannatti sotaa varauksettomasti Tšekkoslovakian vuoksi.²⁰⁰ Kokonaisuudessaan *Guardian* näki, että aggressio oli voittanut ja että rauhaa ei voisi ostaa diktatuureilta, koska se vain ruokkisi niiden valloitushalua. Iso-Britannia oli kärsinyt ennen kaikkea moraalisen tappion ja tehnyt maailmasta vaikeamman paikan elää rauhaa rakastaville ihmisille. Hallituksen ulkopoliittinen linja eli myöntöväisyyspolitiikka, joka oli johtanut tähän moraaliseen tappioon, sai myös runsaasti kritiikkiä osakseen.

¹⁹⁶ Adams 1993, s. 112–113 ja Bell 1986, s. 240.

¹⁹⁷ "Seven Days" 22.9.1939, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

¹⁹⁸ "Seven Days" 22.9.1939, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

¹⁹⁹ Parker 1993, s. 167.

²⁰⁰ Ovendale 1975, s.118–125 ja Gannon 1971 s. 202–203.

*The conflict between force and the rule of law has been waged in the two hemispheres since Manchuria was seized by Japan in 1931. [...] What is left [...] is simply the victory of force. [...] peace cannot be bought from aggressive militarism at the expense of weaker peoples. "Appeasement", however much desired, cannot permanently be won at the expense of our vital interests or our national reputation or of our sense of fair dealing.*²⁰¹

Voimankäytönlaki oli lehden silmissä jyrännyt myöntyväisyyspolitiikan jalkoihinsa. Ison-Britannian ratkaisu hyväksyä Saksan vaatimukset selvästi järkyttivät *Guardiana*. Vaikka sudeettialueiden luovuttamisella oli ehkä spekuloitu aiemmin, *Guardian* oli koko ajan uskonut, että Iso-Britannia ei tule antamaan periksi Saksalle ilman varauksia. Tšekkoslovakian kohtalo oli lehden silmissä selvä, joten Chamberlainin toisella visiitillä ei kuitenkaan nähty enää olevan niin paljon merkitystä kokonaistilanteen kannalta:

*The Report from Godeberg is to come, but it is certain that neither fair words nor paper schemes nor Four-Power Pacts - of which indeed nothing has so far been heard - will secure the peace of Europe, or our own.*²⁰²

Selvästi lehti ei uskonut rauhan syntyvän näillä ehdoilla, ainakaan pysyvän rauhan. Oli *Guardian* käsitys asiasta mikä tahansa, Chamberlain oli edelleen varma palatessaan Saksaan, että hänellä oli kriisin ratkaisu mukanaan. Tapaamisen oli määrä tapahtua tällä kertaa Gödesbergissä ja pääministeri tunti olevansa hyvin optimistinen. Hänen aikomuksenaan oli kertoa Hitlerille, ettei hänellä ollut aikomustakaan tehdä lopullista sopimusta konsultoimatta ensin Tšekkoslovakian presidentti Benešiiä. Lisäksi hänellä oli tarkoituksena yrittää parantaa aikaisempia ehtoja Tšekkien kannalta.²⁰³ Hitler kuitenkin vetosi uusiin levottomuuksiin sekä Unkarin ja Puolan aluevaatimuksiin, joihin olisi myös vastattava, ennen kuin minkäänlaista sopimusta voitaisiin saada aikaan. Näihin uusiin epäkohtiin vedoten hän hylkäsi Chamberlainin mukanaan tuoman sovintoesityksen, jossa hän periaatteessa sai kaiken, jonka oli alun perin vaatinut ja esitti uusia vaateita. Laaja saksankielinen alue olisi välittömästi liitettävä Saksaan ja saksalaiset joukkojen olisi sallittava miehittää uudet alueet välittömästi. Tšekkiläiset alueet voisivat myöhemmin palata Tšekkoslovakian yhteyteen kansanäänestyksen avulla. Lisäksi Unkarin ja Puolan aluevaatimuksiin

²⁰¹ "The Return" 22.9.1938, TMG, s.10 [pääkirjoitus].

²⁰² "At Godesberg" 23.9.1938, TMG, s. 8 [pääkirjoitus].

²⁰³ Bruegel 1973, s. 281.

olisi myös vastattava välittömästi. Chamberlainkin oli yllättynyt ja pettynyt tilanteeseen, eikä ottanut edes puheeksi Benešin konsultointia. Hän sai kuitenkin Hitlerin lupaamaan, ettei tämä toimisi välittömästi. Pettynyt pääministeri palasi Lontooseen 23. päivänä esittämään Hitlerin uudet vaatimukset. Hän uskoi sudeettialueiden välittömän miehityksen olevan vaikeasti nieltävissä oman hallituksensa sekä etenkin tšekkihallituksen osalta. Kyseinen toimi saisi britit näyttämään voimattomilta maailman silmissä ja syventäisi *Guardianinkin* mainostamaa moraalista tappiota. Asioiden saama käänne kääntäisi myös todennäköisesti yleisen mielipiteen hyvin myöntäväisyyspolitiikan vastaiseksi.²⁰⁴

Guardian uutisoi tilanteen saamasta käännteestä lyhyesti käymällä läpi tulevaisuuden vaihtoehtoja sekä analysoimalla Hitlerin uusia vaatimuksia. Ranskan motivaatiosta kunnioittaa puolustussopimustaan Tšekkoslovakian kanssa spekuloi laajalti. *Guardian* uskoi, että Hitlerin lopullinen päämäärä oli valloittaa Tšekkoslovakia aseellisesti. Mikäli Saksa ajaisi maailmaan uuteen suursotaan, täytyisi Ison-Britannian *Guardianin* mukaan olla siihen valmis. Tilanne kärjistyi näin nopeasti uudelleen ja *Guardianin* ihmetteli Hitlerin motivaatiota, sillä hän olisi saanut käytännössä kaiken haluamansa, jos olisi vain ollut hieman kärsivällisempi.²⁰⁵

*Should it be true [...] that Hitler is determined to seize by violence what he might acquire in a short space by orderly procedure, there is something of much greater consequence involved, a principle that affects our own future most directly. Everything that has happened during the last few weeks has come about in the way that it has because the threat of overwhelming force, the threat of war not on one frontier but on many, has been used to obtain for Herr Hitler what he wants.*²⁰⁶

Lehdellä on suuria vaikeuksia ymmärtää Hitlerin motivaatioita, mutta hänen toimiansa seuraukset ovat selvät eli ne tulevat todennäköisesti johtamaan sotaan. Mielenkiintoiseksi yllä olevan sitaatin tekee myös se, että *Guardian* nostaa esiin Hitlerille muodostumassa olevan periaatteen, jonka mukaan hän haluaa käyttää mieluummin voimankäytön ja sodan uhkaa kuin rauhallista neuvotteluja saadakseen haluamansa. *Guardian* tekee onnistuneen kurkkauksen Saksan johtajan mielenmaisemaan. Toki kyseenalaisen päätelmän tekeminen ei lopulta ollut kovin vaikeaa, koska Hitlerin päätös hylätä tuorein sovintoehdotus melko triviaalein perustein, ei jättänyt montaa

²⁰⁴ Adams 1993, s. 113 ja Bell 1986, s.240.

²⁰⁵ "Return?" 24.9.1938, TMG, s.12 [pääkirjoitus] ja "Hitler's Desire for a Military Success" 24.9.1938, TMG s. 17 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

²⁰⁶ "Return?" 24.9.1938, TMG, s.12 [pääkirjoitus].

vaihtoehtoa jäljelle Saksan johtajan motivaatioista. *Guardianin* mukaan kaikki oli lopulta edelleen Hitlerin käsissä.

*We must wait still for a day or two to discover whether, when none threatens him, when all that he could reasonably ask was being peaceably offered to him, he is evil enough to plunge the world in war.*²⁰⁷

Maailma yritti saada Hitlerin näkemään järkeä, mutta *Guardian* näki tilanteen vaikeaksi, koska Hitlerille oli jatkuvasti tarjottu myönnytyksiä, mutta silti hän tuntui haluavan sotaa. Jos Tšekkoslovakian kriisi sytyttäisi uuden maailmansodan, *Guardian* näki Ison-Britannian vaihtoehtojen olevan vähissä eli käytännössä Ison-Britannian tulisi tehdä kaikkensa aggression pysäyttämiseksi, koska maailma jossa voiman käytön uhka hallitsee, ei elämä ole elämisen arvoista vapauteen uskoville ihmisille.²⁰⁸

Chamberlain ja hänen lähipiirinsä olivat valmiita hyväksymään uudet vaatimukset, mutta osa hänen hallituksestaan osoitti voimakasta vastarintaa. Tilanne oli muuttanut myös brittihallituksen mielipidettä eli he julistaisivat sodan Saksalle, mikäli se hyökkäisi Tšekkoslovakiaan, olettaen että Ranska julistaisi sodan ensin. Eurooppa häälyi sodan partaalla, mutta Chamberlainilla oli vielä yksi ässä hihassaan. Hän lähetti hallituksen teollisuusneuvonantajan ja yhden läheisimmistä työtovereistaan sir Horace Wilsonin tapaamaan Hitleriä ja ehdottamaan usean maan konferenssia, jossa Tšekkoslovakian tilanne saataisiin rauhanomaisesti ratkaistua. Tilanne oli kriittinen sillä brittihallitus oli ristiriitainen, tšekkihallitus hylkäsi Godesbergin ehdot ja yleinen mielipide sekä lehdistö tuntuivat kääntyvän Godesbergin ehtoja vastaan. Chamberlain uskoi, että yleinen mielipide kääntyisi Godesbergin ehtojen kannalle, koska britit valitsisivat ne varmasti mieluummin kuin uuden suursodan. Wilsonin ja Hitlerin välinen tapaaminen 26. päivänä ei kuitenkaan sujunut odotusten mukaisesti. Wilsonin rehtorinomaisen käytöksen sanotaan ärsyttäneen Hitleriä suunnattomasti ja neuvottelut olivat tuloksettomia, eikä edes Wilsonin Hitlerille antama brittihallituksen uhkaus aggression seurauksista muuttanut Hitlerin kantaa vähäänkään. Lontoossa alettiin jakaa kaasunaamareita ja puistoihin alettiin kaivaa juoksuhautoja. Sodan tuoksun pystyi miltei haistamaan ilmassa.²⁰⁹

²⁰⁷ "Peace or War?" 27.9.1938, TMG, s.8 [pääkirjoitus].

²⁰⁸ "Peace or War?" 27.9.1938, TMG, s.8 [pääkirjoitus] ja "Anoher Chance" 28.9.1938, TMG, s.8 [pääkirjoitus].

²⁰⁹ Adams 1993, s. 118–119.

Lukuisat tahot, kuten Yhdysvaltojen presidentti Roosevelt, vetosivat Hitleriin sodan estämiseksi. Chamberlain otti yhteyden Mussoliniin ja pyysi tätä vetoamaan Hitleriin. Mussolini tiesi sodan syttyessä joutuvansa seisomaan Hitlerin rinnalla. Hän tiesi myös, että hänen armeijansa ei ollut valmis kohtaamaan Ison-Britannian ja Ranskan vastaavia. Mussolini välitti viestin Hitlerille, pyytäen tätä lykkäämään sudeettialueiden miehittämistä ja suostumaan ehdotettuun konferenssiin. Hitler taipui ehkä osittain, koska hänen kenraalinsa sanoivat, ettei ollut oikea aika ryhtyä toimiin ja lisäksi ahkerasta propagoinnista huolimatta Saksan kansan yleinen mielipide ei ollut sodan kannalla. Ratkaisuksi siis syntyi Münchenin konferenssi, joka sovittiin pidettäväksi 29. syyskuuta.²¹⁰ Isossa-Britanniassa parlamentti repesi aplodeihin ja jopa Winston Churchill onnitteli pääministeriä, ehkä kuitenkin hieman ironisin sävyin, sanomalla: "*I congratulate you on your good fortune. You were very lucky.*"²¹¹

Guardianin osalta syyskuu oli kokonaisuudessaan synkkää aikaa. Jo tutuksi käynyt kaava toistaa itseään: tilanteessa nähtiin jälleen toivoa, kun Chamberlain teki uskaliaan ratkaisunsa kriisin ratkaisuksi, mutta pian tilanne muuttui taas lähes epätoivoiseksi. *Guardian* ei ollut yksin mielipiteessään Chamberlainin ensimmäisen visiitin positiivisuudessa, sillä lähes kaikki brittilehdet pitivät pääministerin ratkaisua tervetulleena.²¹² Mielenkiintoista on huomata Chamberlainin ensimmäisen visiitin optimismin ja toiveikkuuden muuttuvan tuomitsevaksi, kun kävi ilmi, että Iso-Britannia antaisi periksi Hitlerin edessä. Ajatellen *Guardianin* vaatimaa aktiivisuutta, pelkkä asioihin osallistuminen ei siis ollut riittävää, vaan osallistuminen Keski-Euroopan asioihin täytyy myös tuottaa tulosta. Hitlerin uudet vaatimukset ajoivat *Guardianin* näkemään sodan horisontissa, johon kuitenkin toi toivon pilkahduksen Münchenin konferenssi.

Richard Cockett argumentoi, että päätoimittaja Crozier jälleen kerran sensuroi kirjeenvaihtajiaan uutisoinnissa. Ei voida kieltää, ettei *Guardian* lähettänyt pääministeriä matkaan toiveikkaasti, mutta jälleen kerran lehden ei voi sanoa olleen kritiikitön hallitusta kohtaan, etenkin kun Hitlerin ehdot tulivat tietoon. Cockett kuitenkin myöntää, että kysymyksessä on pikemminkin itsesensuuri kuin hallituksen harjoittama sensuuri, vaikka hallitus siihen suuntaan lehdistöä olisi halunnutkin ajaa. Häneltä kuitenkin unohtuu, ettei itsesensuuri ja hallituksen harjoittama sensuuri ole sama asia ja brittilehdistöllä oli pitkä historia itsesensuurissa.²¹³ Cockett tuntuu oletavan, ehkä myöntäväisyyspolitiikan jälkikäteen muodostuneen todella huononmaineen takia, että kaikki lehdet

²¹⁰ Adams 1993, s. 120–122 ja Bell 1986, s. 240–241.

²¹¹ Lainattu Adams 1993, s. 122.

²¹² Douglas 1983, s. 85.

²¹³ Cockett 1988, s. 77 ja Balfour 1979, s. 66.

jotka eivät aktiivisesti vastustaneet myöntäväisyyspolitiikkaa, olivat hallituksen kontrollissa. Täytyy kuitenkin muistaa, että myöntäväisyyspolitiikka ei ollut tässä vaiheessa yleisesti vastustettua politiikkaa, vaikka sillä vastustajansa olikin. Lisäksi mielestäni *Guardianin* uutisointi Münchenin konferenssia edeltäneistä tapahtumista oli täysin linjassa sen aikaisemman uutisoinnin kanssa. Jos hallitus oli aktiivinen ja tämä aktiivisuus myös tuotti tulosta, lehti näki toimet positiivisena, jos ei, niin toimet nähtiin negatiivisina. Chamberlainin ensimmäisen visiitin uutisoinnin positiivisuus ja toisen visiitin negatiivisuus, kun kävi ilmi että brittihallitus aikoi vain antaa periksi Saksan vaatimuksille, tukee tätä näkemystä.²¹⁴

Ehkä hieman yllättäen *Daily Express* ei kommentoinut pääkirjoituksissaan Chamberlainin ratkaisua lähteä sovittelemaan Tšekkoslovakian kriisiä. Hänen palattuaan neuvotteluvisiitiltään ja vaatimusten tullessa julki *Daily Expressin* ryhtyi käsittelemään asiaa. Pääministerin työ rauhan eteen sai lehden sivuilla kiitosta ja toisin kuin *Guardianin* sivuilla, *Daily Express* ei nosta esiin niin voimakkaasti Hitlerin vaatimusten kovuutta.

*Good news. The danger of war [...] is past. Trouble recedes into the old bad memories of a dull and sunless autumn when anxiety stalked the land. All this we owe to the Prime Minister and his Government. Mr. Chamberlain has done a brilliant service for peace. He brought leadership to his country, direction to his purpose, and courage to his people.*²¹⁵

Kontrasti on hyvin jyrkkä verratessa *Guardianiin*. *Daily Express* pitää kriisiä jo ratkaistuna ja sodan uhkaa väistyneenä. Suhtautuminen oli sinänsä ymmärrettävää, koska vaikka Hitlerin vaatimukset ja Tšekkoslovakian kohtalo olivat kovia, niin nyt pöydällä oleva ratkaisuehdotus pitäisi Ison-Britannian erossa sodasta. Lehden positiiviseen suhtautumiseen oli varmasti vaikuttanut myös omistaja lordi Beaverbrook, joka oli hetken mietittyään pitänyt pääministerin ratkaisua erinomaisena ja kertoi lehdelleen, että sen olisi syytä olla ilahtunut pääministerin ratkaisusta.²¹⁶

Vaikka lordi Beaverbrook olikin kehottanut lehteään olemaan iloinen Chamberlainin ratkaisusta, se ei estänyt lehteä ja sen omistajaa näkemästä sopimuksessa myös erittäin huonoja uutisia Isolle-Britannialle. Sopimuksessa oleva takuu Tšekkoslovakialle ei etenkään ollut *Daily Expressin*

²¹⁴ Esimerkiksi Adams 1993, s. 153–160.

²¹⁵ "Good News" 20.9.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

²¹⁶ Wood 1965, s. 244.

mieleen. Lehti näki tällaisen takuun vaarallisena, sillä se voisi ajaa Ison-Britannian konfliktiin Saksan kanssa, mikäli se ei pitäisi sanaansa. Sopimuksessa olevat alueluovutukset tekivät puolustussopimuksesta entistä huonomman, koska Saksalle siirtyisi nimenomaan sudeettialueiden mukana vuoristoiset rajaseudut, jotka olisivat olleet huomattavasti helpommat puolustaa kuin uusien rajojen tasangot. Lisäksi lehti kritisoi Tšekkoslovakian turvallisuustakuita: Ranska oli jo kertaalleen laiminlyönyt Tšekkoslovakialle antamansa takuut. Saksa oli syypää siihen, että takuita ylipäättänsä tarvittiin ja Italiankaan asenteelle Tšekkoslovakian itsenäisyyden takaajana ei annettu paljoa arvoa. Lehti vetosikin voimakkaasti pääministeriin, jotta Iso-Britannia ei takaisi Tšekkoslovakian turvallisuutta.²¹⁷

*No, do not force on us this last liability. If we are called upon to discharge such a burden we will destroy ourselves. And if we fail to carry out our duty having given our promise we will destroy our fair name. Spare us, Mr. Chamberlain, this obligation, this responsibility. We do not want it and cannot possibly perform it.*²¹⁸

Lehti oli havainnoissaan tarkkanäköinen, sillä kuten jo mainittua Ison-Britannian olisi ollut hyvin vaikea puolustaa Tšekkoslovakiaa sodan syttyessä. Mailla ei ollut yhteistä maarajaa eikä Tšekkoslovakialla rannikkoa, jolle brittilaivasto olisi voinut purjehtia. Sinänsä lehden vetoamus oli täysin linjassa lehden eristäytymispolitiikan kanssa, sillä kyseisenlaiset turvallisuustakuut tekisivät eristäytymisestä hyvin vaikeata ja ennen kaikkea eristäytyminen ei olisi enää Ison-Britannian omissa käsissä, jos sopimus rikottaisiin ja Iso-Britannia päättäisi pitää sanansa.²¹⁹

Tšekkoslovakialla lehti ei nähnyt olevan montaa vaihtoehtoa vallitsevassa tilanteessa. Se voisi joko hyväksyä suurvaltojen suunnitelman sen kohtalosta tai puolustaa rajojaan yksin. Se ei voisi luottaa Ranskan tai Neuvostoliiton tukeen, eikä etenäkään Ison-Britannian. Tšekkoslovakian presidentti Beneš voisi joko hyväksyä tai erota, jolloin maa todennäköisesti hajoaisi sisäisesti ja olisi Saksalle helppo marja poimittavaksi. *Daily Express* ei maalannut Tšekkoslovakialle kovinkaan ruusuista tulevaisuutta.²²⁰ Chamberlainin palatessa Saksaan ja Hitlerin hylättyä sovintoehdotuksen, *Daily Expressin* ottaa pessimistisemmän asenteen. Tilanteen saama äkillinen muutos poistaa suurimmat optimistiset kuvitelmat. Samoin kuin *Guardian*, myös *Daily Express* pitää ratkaisun avaimena

²¹⁷ "Bad Rumours" 20.9.1938, DE, s.12 [pääkirjoitus].

²¹⁸ "This Pleading" 20.9.1938, DE, s.12 [pääkirjoitus].

²¹⁹ Adams 1993, s. 113.

²²⁰ "What will Benes say" 20.9.1938, DE, s.12 [pääkirjoitus], "Russian Aid" 20.9.1938, DE, s.12 [pääkirjoitus] ja "We Refused" 20.9.1938, DE, s.12 [pääkirjoitus].

Hitleriä. Lehti analysoi hänen motiivejaan laajasti ja saavutti johtopäätöksen, että Saksan johtaja on erittäin ovela mies. Samaan aikaan kun hän selvästi lietsoo sotaa, hän vakuuttaa omia kansalaisiaan ja ulkovaltoja siitä, että haluaa vain rauhaa. Lehden havainto oli tarkka. sillä tämä oli Hitlerin taktiikka melkein täydellisesti.²²¹ *Daily Express* näkee kuitenkin tämän esityksen läpi.²²²

*But what are the main facts of this present, dispute? Under the Anglo-French plan the Sudeten Germans could have found reunion with the Reich WITHOUT WAR. Hitler, it seems, now rejects that path, in decisive deliberate language. He chooses the method of force, of the ultimatum and the denial of all discussion and compromise. He will have his demands to the last inch and he will have them only by the means he selects.*²²³

Lehden syyttävä sormi siis osoitti yhä voimakkaammin Hitleriä ja Saksaa kohti. Kesällä muuttunut linja kriisin syypäästä siis säilyy lehden sivuilla. Mielenkiintoista on huomata, että *Daily Expressin* havainto siitä, että Hitler tuntuu haluavan sotaa periaatteen vuoksi, oli sama kuin *Guardianin*. Lehdet siis löysivät vaihteeksi yhteisenkin sävelen. Lehti ei ollut tulevaisuuden suhteen kovinkaan optimistinen ja eristäytymispolitiikkakin loistaa poissaolollaan. Syvenevä kriisi ajoi lehden ymmärtämään, että Hitler oli mies joka saattaisi ajaa Euroopan uuteen suursotaan, josta Iso-Britannia ei voisi pysyä ulkona, haluaisi se sitä tai ei.

*But on one point let there be no illusion anywhere. If this man is determined to pursue his course headless of appeals, trusting only to his blind and fanatical will, the might and resolution of the British nation will be united behind its Government. Parliament meets tomorrow. It will learn the facts. It will utter its voice. That voice, expressing the purpose of our people, may yet restrain the violent impulses that threaten to plunge the world into an ocean of blood.*²²⁴

Yllä oleva sitaatti on erittäin mielenkiintoinen. Rivien välistä on luettavissa, että *Daily Expressin* haluaa brittihallituksen tekävän jotakin mahdollisen suursodan estämiseksi, toisin sanoen se toivoo hallitukselta aktiivisuutta. Syvenevä kriisi oli siis ainakin hetkellisesti saanut *Daily Expressin* unohtamaan eristäytymispolitiikan. Yhdestä kirjoituksesta ei voi kuitenkaan vetää liian suuria johtopäätöksiä, koska jos brittihallitus pystyisi estämään sodan syttymisen, se samalla ajaisi

²²¹ Bruegel 1973, s. 252–253.

²²² "Wooing the World" 27.9.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus] ja "War Frenzy" 27.9.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

²²³ "The Issue" 27.9.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

²²⁴ "Voice of Britain" 27.9.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

eristäytymispolitiikan etua. Sodattomassa Euroopassa olisi ollut huomattavasti helpompaa pitäytyä eristäytyneenä kuin suursodan kourissa painivassa Euroopassa. Kuitenkin havainto on tärkeä, koska se osoittaa, ettei lehti ollut sokea näkökannoissaan, vaan se pystyi myös reagoimaan muuttuviin olosuhteisiin. Syvenevässä kriisissä *Daily Express*kään ei uskaltanut enää kuuluttaa: Ei sotaa! "No War" argumentti oli muodostunut *Daily Expressille* suorastaan iskulauseeksi. Se ei ollut ainoa lehti, joka rummutti kyseistä rumpua, mutta se rummutti sitä ehkä kovimmin. Viimeisen kerran kyseinen iskulause esiintyi lehdessä niinkin myöhään kuin elokuussa 1939, mutta nyt se loisti poissaolollaan.

225

Daily Express ei ollut täysin toivoton. Hitlerin uusissa vaatimuksissa asetettuun takarajaan oli vielä muutama päivä aikaa. Lehti toivoi, että maailmanjohtajat kykenisivät löytämään rauhanomaisen ratkaisun käsillä olevaan kriisiin. Vielä hetkeä ennen Münchenin konferenssin julkaisemista lehti yritti herätellä lukijoidensa toiveita siitä, että pahin mahdollinen lopputulos kriisille suursodan muodossa olisi vältettävissä.

Four days remain. Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday. As the minutes and the hours pass during those fateful days there is even yet the chance that the black clouds may still roll away. Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday. Statesmen and peoples of the world strive without ceasing that the awful tragedy may not come upon US and our homes. Let every reasonable forbearance, every ingenuity be exercised. ²²⁶

Merkittävimmäksi Münchenin konferenssia edeltäneistä asioista *Daily Expressin* sivuilla nousee se, että aikaisemmin lähes vankkumaton lehden linja eristäytymispolitiikasta ja siitä, että Tšekkoslovakia ei ole sodan arvoinen, saa ensimmäiset kolhut. *Guardianin* tavoin myös *Daily Expressissä* syyskuun tapahtumat ovat melkoista vuoristorataa, *Daily Expressissä* tämän vuoristoradan huiput ja laskut ovat vielä jyrkempiä kuin *Guardianissa*. Richard Cockett näkee *Daily Expressin* kävelleen hallituksen talutusnuorassa kriisin tässä vaiheessa. ²²⁷ Näkemystä on vaikea kiistää, sillä *Daily Express* ei kritisoi hallitusta ja Saksaakin rajallisesti. Kuitenkin hallituksen ohjailun näkeminen ainoana tekijänä lehden linjassa on virheellistä, koska lehti oli koko ajan ajanut sodatonta Eurooppaa kirjoituksissaan sekä ennen kaikkea eristäytymispolitiikkaa, jonka toteuttaminen olisi todennäköisesti ollut mahdotonta, mikäli sota olisi syttynyt. Selvästi on

²²⁵ Gannon 1971, s. 36–38.

²²⁶ "The Last Days" 27.9.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

²²⁷ Cockett 1988, s. 80–81.

kuitenkin havaittavissa, että missään vaiheessa *Daily Express* ei seisonut yhtä tukevasti hallituksen takana kuin nyt.

Kokonaisuutena voidaan sanoa, että Chamberlainin ensimmäisen visiitin jälkeen *Daily Express* piti rauhaa jo lähes varmana. Tšekkoslovakian kohtaloa lehti ei pahemmin käsittele: Sen uhraaminen rauhan edessä pidetään itsestäänselvyytenä. Hallitus sai kuitenkin myös kritiikkiä Tšekkoslovakian itsenäisyyden mahdollisesta turvaamisesta, koska se ei sopinut eristäytymispolitiikkaan. Samanlaista tuomitsemista kuin mitä ensimmäisten vaatimusten hyväksyminen aiheutti *Guardianissa*, ei *Daily Expressin* sivuilta löytynyt. Ehkä varmuus rauhasta saikin aikaan melkoisen kolahduksen lehden päämäärätietoisuudelle, kun Hitler hylkäsi sovintoehdotuksen.

Mielenkiintoista on myös huomata, että molempien lehtien raportointi on hyvin tilanteisiin reagoivaa. Asenteet muuttuvat tilanteiden mukaan, mikä oli *Daily Expressille* uutta. Aiemmin lehti oli vankasti pysynyt eristäytymispolitiikkansa takana huolimatta siitä mitä maailmalla tapahtui, mutta nyt se asenteet muuttuivat tapahtumien myötä. *Guardianin* raportointi sen sijaan oli ollut reaktiivista oikeastaan keväästä asti ja pitää hyvin yhtä myöntäväisyyspolitiikan evoluutiota tutkineen Harindar Aulachin artikkelin *Britain and the Sudeten Issue, 1938: The Evolution of a Policy* (1983) kanssa. Kyseisessä artikkelissa Aulach jakaa Anschlussista Münchenin konferenssiin välisen ajan viiteen vaiheeseen brittihallituksen toimien aktiivisuuden mukaan. *Guardianin* uutisoinnin positiivisuus tai negatiivisuus korreloi karkeasti artikkelin vaiheiden kanssa. Esimerkiksi Aulach näkee Anschlussin jälkeinen ajan passiivisena ja tuolloin myös *Guardian* oli hyvin kriittinen brittihallitusta kohtaan ja esimerkiksi toukokuun kriisin hoidon ajan Aulach näkee aktiivisena ja myös *Guardian* uutisoi tällöin brittihallituksen aktiivisuudesta positiivisesti.²²⁸ Merkittävää on myös, että brittihallituksen aktiivisuus ei saanut *Daily Expressiltä* moitteita. Suursodan uhka sai passiivisen ulkopoliittikan vaatimukset ja omaan aseistukseen panostamisen vaatimukset katoamaan ainakin hetkellisesti. Tšekkoslovakian kohtalo tultaisiin kuitenkin ratkaisemaan Münchenin konferenssissa.

Myrskyisä syyskuu on erittäin merkityksellinen tutkimuskysymyksen kannalta. Missään vaiheessa aikaisemmin lehtien mielipiteissä ei ollut ollut näin jyrkkiä heilahteluja. Myös *Guardianin* kritiikki brittihallitusta kohtaan osoittaa, että vaikka brittihallitukselta olisi tullutkin pyyntöjä aiheen maltillisesta uutisoinnista, ei se estänyt *Guardiania* olemaan mitä tuomitsevin brittihallitusta

²²⁸ Aulach 1983, s. 234–241.

kohtaan. Tätä taustaa vasten myös Cockettin väitteet hallituksen manipulaatiosta brittilehdistöä kohtaan ovat vähintäänkin liian yleistäviä. Paremmin sanoen, ne eivät pidä paikkaansa, ainakaan *Guardianin* osalta. Ajatellen kehitystä Anschlussista Münchenin konferenssin aattoon, lehtien linjat pysyivät melko stabiileina, vaikka toki ne poikkesivat toisistaan. *Guardian* tuomitsi passiivisuuden ja kehui aktiivisuutta eli sanoisin sen linjan olleen hyvin reaktiivinen tapahtumiin. *Daily Express* pysyi pääsääntöisesti myös vahvasti omalla linjallaan eli eristäytymispolitiikan takana. Johtopäätöksenä tästä sanoisin, että lehdet pystyivät keskustelemaan vallitsevasta kriisistä niin kuin itse parhaaksi näkivät.

5.2 Münchenin konferenssi

Hitler ilmoitti Chamberlainille syyskuun 27. päivänä, että hän on Mussolinin vaatimuksesta lykännyt liikekannallepanoa 24 tunnilla. Seuraavana päivänä Hitler kutsui Ison-Britannian, Ranskan ja Italian johdon osallistumaan konferenssiin Münchenissä, jossa Tšekkoslovakian kriisiin voitaisiin löytää ratkaisu. Chamberlain aloitti matkansa hurraavan väkijoukon säestyksellä, mutta tunsikin kuitenkin olonsa epävarmaksi. Saksan johtaja oli osoittanut kykynsä aiheuttaa Chamberlainille yllättäviä vastoinkäymisiä.²²⁹

Münchenin konferenssi herätti myös *Guardianissa* toiveita. Pitkästä aikaa maailma näytti kulkevan valoa kohti, vaikka kriisi ei missään nimessä ollut vielä ohi. *Guardianilla* oli selvä näkemys konferenssista eli jos diktaattorit eivät ymmärrä kuin voimaa, siihen täytyy vastata voimalla. Kuitenkin rauhanomaista ratkaisua toivottiin. Ilman kritiikkiä ei konferenssia otettu vastaan, vaan *Guardian* nosti esiin lukuisat epäkohdat. Esimerkiksi Tšekkoslovakian ja Neuvostoliiton poissaolo konferenssista oli *Guardianin* mukaan virhe. Kokonaisuudessaan Münchenin konferenssi vähintäänkin lykkäisi mahdollista sotaa ja tarjoaisi toivoa tulevaisuuteen.

In the swiftly changing circumstances of the past days and weeks [...] we have been like a man hastening through a darkened house in search of light; door after door has been opened but always the deeper shadow lay behind it. Now door has been opened on something that may at least be claimed as twilight. [...] It is true that of the four men who meet at Munich two have given repeated assurance [...] of their conviction that force is the basis of statecraft old and new [...]. If force be the argument, force must be the answer and the strength of that answer [...] must at last be apparent event to one

²²⁹ Adams 1993, s. 228–232.

*who would have marched against Czecho-Slovakia in reckless pursuit of terms that were largely conceded beforehand. [...] For the moment there is respite. Beyond that there is hope.*²³⁰

Guardian näki, että myönnytyksiä ei voi tehdä loputtomasti, vaan Ison-Britannian täytyi olla tiukkana diktatuurien edessä. Kuitenkin lehti ymmärsi, ettei diktatuurien päänkääntäminen tulisi olemaan helppoa, sillä he olivat toistuvasti näyttäneet halunsa käyttää voimaa, vaikka olisivat voineet saavuttaa haluamansa rauhanomaisinkin keinoin. Olosuhteet rauhalle olivat *Guardian* silmissä vielä olemassa, mutta se ei voisi olla rauha mihin hintaan hyvänsä. Münchenin konferenssin tuloksia odotellessa *Guardian* asetti neuvotteluille yhden jo tutuksi tulleen jyrkän ehdon: Tšekkoslovakian täytyisi säilyä itsenäisenä ja vahvana.

*There can be no just and lasting effects elsewhere if the process of appeasement begins by the extinction of Czecho-Slovakia.[...] The vital thing is not what happens tomorrow or next week [...] but what safeguards can be given to the country which has already offered enormous sacrifices in the cause of peace.[...] Once again it (Tšekkoslovakian hallitus) expresses its readiness to cede to Germany territory with more than 50 per cent German inhabitants and asks for itself only frontiers of such kind as to make the new Czech State capable of existence and defence.*²³¹

Tšekkoslovakia asetetaan tuttuun tapaan uhrin rooliin ja Tšekkoslovakian hallituksen uhrimieltä ylistetään. Loputtomasti tseikeiltä ei voisi vaatia, he olivat jo valmiina antamaan niin laajoja myönnytyksiä. Lehti selvästi halusi, että jonkun muunkin olisi oltava valmis taipumaan. Käytännössähän maa oli jo suostunut kaikkiin Karlsbadin ehtoihin aikaisemmin, joten lisämyönnytyksiä maalta ei voisi enää vaatia. Jälkiviisaana on helppo todeta, että lehden toiveet kaikuivat hyvin pitkälti kuuroille korville. Jo alusta alkaen oli selvää, etteivät Iso-Britannia ja Ranska enää tässä vaiheessa kantaneet kovin suurta huolta Tšekkoslovakian elinkelpoisuudesta tai puolustuskyvystä, niin kovaa he olivat jo aiemmin painostaneet tšekkihallitusta myönnytyksiin.

Itse konferenssi oli muodoltaan melkoisen epävirallinen: Hitler, jonka oli tarkoitus johtaa puhetta, ei oikeastaan sitä tehnyt. Mussolini sen sijaan toimi käytännössä kokouksen puheenjohtajana, sekä selvästi nautti roolistaan. Kuitenkin melko nopeassa tahdissa kokous sai aikaan sopimuksen, jonka

²³⁰ "Respite and Hope" 29.9.1938, TMG, s.8 [pääkirjoitus].

²³¹ "Waiting for News" 30.9.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

Mussolini esitteli, mutta jonka Hitlerin väki oli kirjoittanut. Käytännössä sopimuksen ehdot olivat lähes identtiset Gödesbergin ehtojen kanssa.²³² Kriisi, joka oli tuonut Euroopan sodan partaalle, oli ratkaistu päivässä. Kaikki osanottajat saivat konferenssista jotain: Hitler sudeettialueet, Mussolini sai toimia rauhanvälittäjänä, Iso-Britannia sai rauhan ja Ranska vältti puolustusopimuksensa täytöntöönpanon. Häviäjäksi jäi vain Tšekkoslovakia. Unkarin ja Puolan aluevaatimuksiin vastattaisiin myöhemmin sekä kaikki neljä osallistuja maata takaisivat Tšekkoslovakian itsenäisyyden, Iso-Britannia ja Ranska välittömästi ja Saksa ja Italia sen jälkeen kun muiden valtioiden aluevaatimuksiin olisi löydetty ratkaisu. Todellisuudessa sen jälkeen kun Hitler oli suostunut konferenssiin, ei sen lopputuloksesta ollut liiemmin epäselvyyttä. Chamberlain pystyi palaamaan takaisin Isoon-Britanniaan kansan hurratessa.²³³ Kuuluisa paperi, jota Chamberlain piti kädessään palatessaan, symboloi hänelle rauhaa ja se oli myös aktiivisen myöntyväisyyspolitiikan huipentuma. Todellisuudessa rauha meidän aikanamme oli pelkkä haavekuva.

Münchenin sopimus sai kuitenkin aikaan yleisen helpotuksen tunteen maailmassa. Hitler oli ehkä pettynyt, ettei saanut murskata Tšekkoslovakiaa asevoimin ja tšekeille sopimus oli shokki ja nöyryytys. He varmasti tunsivat myös tulleen länsimaitten pettäviksi.²³⁴ *Guardianin* välittömästä reaktiosta Münchenin tuloksiin kertoo paljon lokakuun ensimmäisen päivän pääkirjoituksen alku otsikolla "The Peace".

*The pacificators of Munich returned home yesterday to receive greater gratitude than has ever been given to any returning conqueror. They have done something that has hardly ever happened before in history - the snatching of the world at the eleventh hour from a universal calamity, from a return of barbarism from untold cruelty and misery. The future may be dark and uncertain enough, but after all it is the future and mankind does not live in it.*²³⁵

Lehti oli selvästi tyytyväinen, että suursodalta oli välttytty. Kaikki ei ollut kuitenkaan lehden mielestä kunnossa, vaan Münchenin sopimukseen liittyi paljon ongelmia, joista pahimmat koskivat Tšekkoslovakiaa. *Guardian* näki, että Münchenin sopimuksen ehdot Tšekkoslovakialle olivat vain hieman paremmat kuin Gödesbergissä sanellut. Lehti ei myöskään nähnyt alue- ja omaisuusluovutusten sujuvan rauhallisissa merkeissä, koska Saksa tulisi ottamaan uudet alueet

²³² Adams 1993, s. 123.

²³³ Bell 1986 s. 241.

²³⁴ Adams 1993, s. 126.

²³⁵ "The Peace" 1.10.1938, TMG, s. 12 [pääkirjoitus].

haltuunsa vauhdilla ja samalla sadattuhannet tšekit, sosialistit ja juutalaiset joutuisivat pakenemaan henkensä edestä. Lopulta *Guardianin* silmissä Münchenin sopimus oli ennen kaikkea moraalinen tappio läntisille demokratioille ja se aiheuttaisi myös Tšekkoslovakian tuhon, koska se jäi sopimuksen myötä sekä sotilaallisesti että taloudellisesti alakynteen.²³⁶

*Injustices that Czecho-Slovakia suffers under Munich agreement, [...]cannot be measured against the horrors that might have extinguished not only Czecho-Slovakia but the whole Western civilisation. [...] Certainly the Czechs will hardly appreciate Mr. Chamberlain's phrase that it is "peace with honour." The Czechs are to leave intact all the fortifications, all the private and public property in the surrendered regions. [...] If Germany's aim were the economic and financial destruction of Czecho-Slovakia the Munich Agreement goes far to satisfy her. [...] Politically Czecho-Slovakia is rendered helpless, with all that that means to the balance of forces in Eastern Europe, and Hitler will be able to advance again, when he chooses, with greatly improved powers.*²³⁷

Lehti ei selvästikään nähnyt pääministerin tavoin rauhan olevan kunniallinen, rauhasta oli maksettu suuret lunnaat sekä moraalinen tappio, Tšekkoslovakian valtion muodossa. Vuoden kuluttua näiden lunnaiden suurin maksuerä tulisi maksettavaksi kun toinen maailmansota syttyisi ajaen Euroopan jälleen sodan kauhujen keskelle. Suurin katastrofi oli kuitenkin toistaiseksi vältetty. Käytännössä Münchenin sopimus toteutti *Guardianin* pahimmat pelot ja luonnollisesti se ei myöskään voinut olla järin tyytyväinen lopputulokseen. Lehden reaktio oli ymmärrettävä, koska vaikka se sai kaipaamaansa aktiivisuutta brittihallitukselta, ei tällä aktiivisuudella ollut oikeastaan sisältöä. Myös Tšekkoslovakian huono asema nousi *Guardianissa* vahvasti esiin Münchenin sopimusta seuranneina viikkoina. *Guardian* pelkäsi sudeettialueiden luovutuksen johtavan ennakkotapaukseen, jossa sekä Puola että Unkari voisivat, vähemmistöihin vedoten, lohkoa Tšekkoslovakiaa edelleen, johtaen näin valtion vääjäämättömään häviöön. Lisäksi Tšekkoslovakian pääministeri Beneš erosi Münchenin sopimuksen seurauksena, mikä oli omiaan aiheuttamaan lisää sisäpoliittisia ongelmia.²³⁸ Ison-Britannian ja Ranskan Tšekkoslovakialle antamat turvallisuustakuut nähtiin myös kyseenalaisina, koska lopulta juuri ohi menneessä kriisissäkin länsimaiden sotilaallinen puolustustahto Tšekkoslovakian kohdalla oli ollut heikko. Myös Saksan ja Italian osalta myöhemmin annettavien turvallisuustakuiden asema nähtiin heikkona, koska niiden ehtona

²³⁶ "The Peace" 1.10.1938, TMG, s. 12 [pääkirjoitus].

²³⁷ "The Peace" 1.10.1938, TMG, s. 12 [pääkirjoitus].

²³⁸ Esimerkiksi "Another Sacrifice" 6.10.1938, TMG, s.6 [pääkirjoitus] ja "Hungarian and Polish Aims in Rutenia" 31.10.1938, TMG, s.12 [Diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

oli, että ensin Puolan ja Unkarin aluevaatimuksiin täytyisi löytää ratkaisu. Saksa agitoi voimakkaasti Puolan puolesta, joten Saksan ja Italian myöhemmät turvallisuustakuut jäivät lehden mielestä vain kuolleeksi kirjaimeksi.²³⁹

Keskiöön nousivat myös Ison-Britannian ulkopoliittiset linjaukset sekä pääministeri Chamberlain henkilökohtaisesti. Myöntyväisyyspolitiikka kyseenalaistettiin entistä voimakkaammin lehden sivuilla ja Ison-Britannian aseman nähtiin huonontuneen sopimuksen myötä.

*Does he pursue his efforts for appeasement in a spirit of firm confidence, determined to keep the initiative and to assert Britain's leadership among states which will resist international aggression? Or is peace to be kept by continual surrender whenever the threat of war is made? The simplicity of his belief that the mere fear of war among all peoples may be enough to prevent it is not reassuring. The Hitler technique trades on that fear.*²⁴⁰

Iso-Britannia miellettiin altavastaajaksi Münchenin sopimuksen jälkeen. Epäily Ison-Britannian heikkoudesta löytyi selvästi *Guardianin* sivuilta. Samalla lehti pystyi selvästi näkemään, ettei tällainen myöntyväisyyspolitiikka tulisi tuomaan kestäviä tuloksia, koska se suorastaan ruokki Hitlerin valloitushalua. Ei olekaan yllättävää, että vaatimukset uudelleenaseistamisesta voimistuivat jälleen ensi kertaa kevään uutisoinnin jälkeen, sekä myös vaatimus yleisluontoisesta ulkopoliitiikan uudelleen arvioinnista. *Guardian* selvästi halusi, että myöntyväisyyspolitiikka siirtyisi historiaan. Lehdelle ei kuitenkaan ollut edelleenkään selvää näkemystä mitä myöntyväisyyspolitiikan tilalle pitäisi tulla. Vaatimukset uudelleenaseistamisesta ja ulkopoliitiikan uudistamisesta, puhuvat selvää kieltä siitä, että lehti halusi muutosta.²⁴¹

Kokonaisuudessaan *Guardian* näki Münchenin sopimuksen lähes farssina. Saksa saneli ehdot, jolla se toteutettiin ja Iso-Britannia ja Ranska tyytyivät myötäilemään. Kun välitön helpotus sodan välttymisestä katosi, *Guardianin* linja sopimuksesta oli mitä kriittisin. Tšekkoslovakia säilyi *Guardianin* toiveiden mukaisesti itsenäisenä, mutta sen yleinen elinkelpoisuus itsenäisenä valtiona sekä sen puolustuskyky jättivät sen käytännössä Saksan armoille. Vaikka Iso-Britannia oli aktiivisesti mukana kriisin ratkaisussa, *Guardian* näki Saksan saaneen haluamansa ja Ison-

²³⁹ Esimerkiksi "Hitler's New Powers" 1.10.1938, TMG, s. 16 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

²⁴⁰ "Looking Forward" 7.10.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

²⁴¹ "Looking Forward" 7.10.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus] ja "Which Way?" 5.10.1938, TMG, s. 8 [pääkirjoitus].

Britannian antautuneen jälleen sodan uhan edessä. Aktiivinen ulkopolitiikka ei riitä, jos sillä ei ole merkitystä lopputuloksen kannalta. Gannon nostaa esiin *Guardianista* ja Münchenin konferenssista mielenkiintoisen havainnon eli hänen näkemyksensä mukaan kriittisyydestään huolimatta *Guardian* ei halunnut sotaa Tšekkoslovakian vuoksi.²⁴² Tähän on helppo yhtyä, mikä mielestäni näkyy lehden optimismissa Münchenin kriisin alussa. Lisäksi lehti näki Münchenin sopimuksen ennen kaikkea moraalisenä tappiona ja moraalisen tappio oli helpompi kestää kuin moraalisen voiton hinta eli uuden suursodan maksaminen. Kuitenkin, vaikka sota oli vältetty, *Guardian* koki, että oli tullut aika muuttaa linjaa, sillä Münchenin sopimus tarjosi maailmalle vain tauon sodan uhasta.

*How did it happen that England and France, posing first as friendly advisers to Czecho-Slovakia, then turned around and threatened her as if she and not Germany were the culprit? To what influences did the Government yield? And where is this to stop? [...] And even Sir John Simon can only say to Mr. Chamberlain's peace for our time that "we have a breathing-space."*²⁴³

Sävy brittihallitusta kohtaan on hyvin tuomitseva. Lehti myös nostaa esiin oman hallituksensa osuuden tämän häpeällisen sopimuksen aikaansaamiseksi. Lopputuloksena oli vähintäänkin hengähdystauko sodan uhasta, tauko joka kestäisi vielä vajaan vuoden. Jos *Guardian* otti uutisen Münchenin konferenssista toiveikkaana, mutta varauksella vastaan, niin *Daily Express* otti sen vastaan pelkästään iloiten. Etenkin pääministeri Chamberlain saa ylistystä roolistaan konferenssin aikaansaajana.

*Praise the Prime Minister. Give him your thanks for the relief that he brings to our homes and the hope which he renews in our hearts. While the armies massed and the fleets assembled, he went hither and thither, sought out one expedient after another, laboured, argued, pleaded without ceasing — a fanatical but unassuming champion of peace.*²⁴⁴

Verrattaessa lehden asenteeseen vaan muutamaa päivää aikaisemmin niin muutos tapahtuu hetkessä pessimistisestä lähes euforiseksi ja miksi ei muuttuisi, koska maailma näytti välttävän uuden suursodan. Mielenkiintoista on myös huomata, että lehti näytti kadottaneen kaikki varauksensa

²⁴² Gannon 1971, s. 203.

²⁴³ "From Versailles to Godesburg" 17.10.1938, TMG, s. 8 [pääkirjoitus].

²⁴⁴ "Give Him Thanks" 29.9.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

Hitleristä ja pitävän rauhaa jo lähes selvänä. Ero *Guardianiin* oli huomattava, sillä vaikka *Guardianin* toivotti Münchenin konferenssin tervetulleeksi, se säilytti kuitenkin varauksensa. *Daily Expressillä* oli myös konferenssiin valmiina toimintasuunnitelma Tšekkoslovakiaa varten.

*So far as the Czecho-Slovak problem is concerned, that dispute should not stand in the way of a European settlement and a peace that will bring us happiness. The Anglo - French Plan should how be interpreted in terms of complete understanding and ample, trust in the German leader. But that is a situation which we are well content to leave to Mr. Chamberlain. Let him take upon himself plenary authority.*²⁴⁵

Daily Express näki siis Tšekkoslovakian välttämättömänä uhrina, jotta Eurooppa saisi elää rauhassa. Lehti ei pitänyt Tšekkoslovakian tulevaisuutta tärkeänä, vaan pysyvän rauhan saaminen aikaan Euroopassa olisi konferenssin pääteemana. Toisin kuin *Guardian*, lehti ei myöskään kyseenalaistanut Tšekkoslovakian jättämistä konferenssin ulkopuolelle. Tämä oli ymmärrettävää, koska lehti ei missään vaiheessa ollut pitänyt Tšekkoslovakian valtiota millään tavalla tärkeänä. Verrattaessa *Guardianiin* ero on melkoinen, sillä *Guardian* oli koko ajan pitänyt tärkeänä, että Tšekkoslovakia säilyy itsenäisenä ja puolustuskykyisenä. Ottaen huomioon lehden ajaman eristäytymispolitiikan, ei tämä ollut mikään ihme. *Daily Express* siis lähetti pääministerin luottavaisena matkaan. Tšekkoslovakian tilannetta lehti piti jo lähes ratkaistuna, joten tälle luottamukselle löytyi pohjaa. Lehden silmissä ei ollut mitään mihin pääministeri Chamberlain ei olisi pystynyt.

*Great tasks still await his patient power of appeasement. [...]Advance, upon the foundation of a settled Europe, towards a curtailment of the mounting armaments of the nations. These are mighty projects of peace. But this is the man!*²⁴⁶

Luotto pääministeriin oli siis todella korkealla. Lehti tähyää myös tulevaisuuteen ja näkee, että myöntöväisyysspolitiikalla varustettu pääministeri pystyy mihin tahansa. Lehden ylistys jatkuu, kun itse konferenssin tulokset alkoivat tihkua julkisuuteen. Reaktio heti konferenssin tulosten tultua julki, jatkaa samalla euforisella linjalla.

²⁴⁵ "Plenary Authority" 29.9.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

²⁴⁶ "Projects of Peace" 29.9.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

Be glad in your hearts. Give thanks to your God. The wings of peace settle about us and the peoples of Europe. The prayers of the troubled hearts are answered. People of Britain, your children are safe. Your husbands and your sons will not march to battle. A war which would have been the most criminal, the most futile, the most destructive, that ever insulted the purposes of the Almighty and the intelligence of men has been averted. It was the war that nobody, wanted. Nobody in Germany. Nobody in France. Nobody, above all, in Britain, which had no concern whatever with the issues at stake.

247

Reaktiota voisi kutsua hyvin tunteelliseksi. Se on tietysti ymmärrettävää, koska maailma oli juuri välttänyt toisen maailmansodan. Lisäksi ajatellen *Daily Expressin* aikaisempaa linjaa eristäytymispolitiikasta, kokouksen lopputulos istui sen kanssa hyvin yhteen. Iso-Britannia ei joutuisi sotimaan toisten puolesta asioiden vuoksi, jotka heitä eivät koskettaneet millään tavalla. Kontrasti *Guardianiin* verrattuna ei koskaan ollut ollut ennen näin suuri. Lehden päällimmäinen reaktio oli siis selvästi syvä helpotus. Lisäksi lehti muistuttaa lukijoitaan siitä, mitä he olivat koko ajan sanoneet: Ei sotaa Euroopassa.

*Through the black days this newspaper clung to belief that peace would prevail, that common sense would triumph. Over and over again we said it: "There will be no European war involving Britain this year, or next year either." Now, in the moment when our persistent faith is justified. It is no time to estimate who has emerged the victor from the long controversy. Peace is a victory for all mankind.*²⁴⁸

Ottaen huomioon, että vielä muutama päivä sitten *Daily Expressinkin* toiveet olivat melkoisen pienet, yllä olevaa sitaatti voisi kutsua hieman tekopyhäksi. Vaikka lehti olikin koko ajan pitänyt toivetta rauhasta yllä, ei se ollut enää useaan viikkoon kuuluttanut aikaisemmin tutuksi tullutta fraasia sodattomasta Euroopasta. Kuitenkin lopulta se oli ollut oikeassa: Tšekkoslovakian kriisi ei johtanut sotaan. Se sai haluamansa eli omassa rauhassaan elävän Ison-Britannian ja kunnia tästä rauhasta kuului yhdelle miehelle.

If we must have a victor, let us choose Chamberlain. For the Prime Minister's conquests are mighty and enduring — millions of happy homes and hearts relieved of

²⁴⁷ "Peace" 30.9.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

²⁴⁸ "No War for Us" 30.9.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

*their burden. To him the laurels! And now let us go back to our own affairs. We have had enough of those menaces, conjured up from the Continent to confuse us.*²⁴⁹

Lehti antoi kunnian rauhantyöstä pääministeri Chamberlainille. Mutta jos Chamberlain oli kriisissä voittaja, sen häviäjää eli Tšekkoslovakiaa *Daily Express* ei muistanut sopimuksen julki tullessa ollenkaan. Toisin kuin *Guardianilla*, *Daily Expressillä* ei ollut sopimuksen suhteen merkittäviä varauksia. Tämä on mielenkiintoinen havainto, etenkin kun otetaan huomioon miten lehti oli aikaisemmin kritisoinut mahdollisia Tšekkoslovakialle annettavia turvallisuustakeita. Välttämättä konferenssin jälkeen lehti ei nosta turvallisuustakeita ollenkaan esiin. Yllä olevasta sitaatista on myös havaittavissa yksi merkittävä seikka, jonka lehti nosti arvoon. Sopimus mahdollisti Isolle-Britannialle paluun sen omien asioiden ja huolien hoitoon. Keski-Euroopan sekaannukset olivat jo vieneet tarpeeksi huomiota. Paluu eristäytymiseen ja passiivisuuteen olivat lehden toiveissa. Tätä taustaa vasten Münchenin konferenssi oli juuri sitä, mitä lehti oli halunnutkin.

Lehden pääkirjoituksissa täytyy odottaa kokonainen viikko ennen kuin Tšekkoslovakia alkaa taas saada huomiota. Tällöin esiin nousi presidentti Beneš ja hänen virasta eroaminen. Lehden mukaan tämä on luonnollinen seuraus Münchenin sopimuksesta. Mielenkiintoista on myös kontrasti, jolla lehdet uutisoivat Benešin erosta: *Guardian* näki sen huonona, koska se oli omiaan aiheuttamaan sisäisiä levottomuuksia Tšekkosloveniassa, mutta *Daily Express* näki sen luonnollisena seurauksena. Ero käsittelyssä oli jälleen ymmärrettävää, ottaen huomioon lehden näkökulmaerot eli *Guardian* uutisoi jälleen tapahtumista myös tšekkien näkökulmasta, kun taas *Daily Express* tyytyy pohtimaan vaikutuksia Isolle-Britannialle. Lehti katsoi Tšekkoslovakian siirtyvän nyt osaksi Saksan poliittista vaikutuspiiriä, mikä myös on suoraa seurausta Münchenin sopimuksesta. Lehti uskoo tšekkien haluavan muodostaa läheiset suhteet Saksaan ja tätä kautta myös kriisikin alkaa siirtyä kauemmaksi menneisyyteen. Ainakin lehden sivuilla Tšekkoslovakia tuntuu olevan jo osa menneisyyttä, niin vähän sen kohtalo saa pääkirjoituksissa palstatilaa.

Myös vanhat tutut teemat alkavat saada pontta, Tšekkoslovakian kriisin hieman hiljettynyttä. Uudelleenaseistaminen saa jälleen tuulta alleen ja hallitus saa pyyhkeitä sen laiminlyönnistä. Itse pääministeri selviytyi ilman moitteita, mikä lienee ymmärrettävää miehelle, joka lehden mukaan oli juuri pelastanut maailman uudelta suursodalta, mutta muut hallituksen jäsenet saavat huutia. Kritiikki oli siis jälleen palannut *Daily Expressin* sivuille tutussa epäsuorassa muodossaan:

²⁴⁹ "To him the Laurels" 30.9.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

Kokonaispolitiikka ei saa kritiikkiä, mutta yksittäiset hallituksen jäsenet saavat, jos eivät toteuttaneet lehden haluamaa politiikkaa. Hyvä esimerkki tästä epäsuorasta kritiikistä löytyy nimenomaan uudelleenaseistamispolitiikan piiristä.²⁵⁰

*Hearken to Churchill, He complains that the Government have failed to rearm the country. On the rearmament issue Mr. Churchill has been consistent. And he has been right.*²⁵¹

Sinänsä kritiikki on tässä vaiheessa melko triviaalia, koska Chamberlainilla oli koko hallitus tiukassa otteessaan. Nimenomaan Churchill oli hänen kovimpia kritikoitaan opposition lisäksi, mutta heidän vaikutusmahdollisuutensa olivat tässä vaiheessa hyvin rajalliset.²⁵² Lehti oli siis palaamassa samoille linjoille kuin keväällä ja kesällä. Kriisin hetkellisesti väistyessä, linja alkaa jälleen muuttua tai paremmin sanottua palata takaisin aikaisempiin uomiinsa. Kritiikki oli ollut kokonaan poissa lehden sivuilta Tšekkoslovakian kriisin riehussa kuumimmillaan.

Kokonaisuudessaan *Daily Expressin* suhtautuminen Münchenin sopimukseen on hyvin erilainen kuin *Guardianin*. *Guardian* ei saanut haluamaansa, päinvastoin sen lähes pahimmat pelot kävivät toteen. *Daily Express* sen sijaan sai haluamansa eli Iso-Britannia ainakin hetkellisesti sai olla omassa rauhassaan. Mielenkiintoista on, ettei lehti tuominnut brittihallituksen aktiivisuutta Tšekkoslovakian kriisin hoidossa. Vaikka lopputulos olikin *Daily Expressin* kannalta mieleinen, oli se aiemmin lähes poikkeuksetta halunnut brittien pysyvän poissa Keski-Euroopan asioista. Verrattaessa lehden suhtautumista esimerkiksi Runciman-tehtävään, ero aktiivisuuden kritisoinnissa on huomattava. Hetkellisesti lehti siis hyväksyi aktiivisemmän politiikan, kun kyseessä todella oli mahdollisuus uudesta suursodasta. Paluu aikaisempaan tapahtui kuitenkin nopeasti kriisin hiljettyä hieman. Merkittäväksi nousee myös Tšekkoslovakian häviäminen pääkirjoituksista Münchenin sopimuksen jälkeen. Vaikka *Daily Express* ei *Guardianin* tapaan lähestynytäkään kriisiä Tšekkoslovakian näkökulmasta, on yllättävää, että maan kohtalo sivuutetaan lähes kokonaan. Tšekkoslovakian kohtalo olikin suurin ero lehtien välillä, ajatellessa Münchenin kriisiä. *Guardian* käyttää paljon palstatilaa sen kohtalon analysoitiin ja oli myös huolissaan maan tulevaisuudesta. *Daily Express* sen sijaan olettaa, että Münchenin sopimuksen jälkeen sodanuhka oli vältetty pysyvästi.

²⁵⁰ Esimerkiksi "Advice to Premier" 6.10.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

²⁵¹ "Right and Wrong" 6.10.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

²⁵² Parker 1993, s. 117–123.

Merkittävää on myös huomata Münchenin sopimuksen käsittelyn yhteydessä, että vaikka usein myöntyväisyyspolitiikka kuvataan yhtäjaksoisena ja tasaisena politiikkana, näin ei ollut. Tie kohti myöntyväisyyspolitiikan ja omalla tavallaan myös Tšekkoslovakian kriisin huipentumaa ei ollut pelkkää antautumista brittihallitukselta, vaan se koostui aktiivisemmista ja passiivisemmista politiikan kausista.²⁵³ Sama näkyi myös lehtien sivuilla, etenkin *Guardianin* osalta, jonka uutisointi brittihallituksen ulkopolitiikasta ja Tšekkoslovakian kriisistä oli hyvin reaktiivista eli se reagoi vahvasti tapahtumiin ja brittihallituksen toimiin. Samaa voidaan sanoa myös *Daily Expressistä*, vaikkakin vähemmissä määrin. Lehdillä voidaan siis jo tässä vaiheessa sanoa olevan oma linjansa tapahtumista. Lisäksi lehtien hyvin erilaiset käsittelytavat ja mielipiteet Münchenin konferenssista, etenkin sen lopputuloksesta, kertovat paljon siitä, miten lehdet pystyivät keskustelemaan käsillä olevasta kriisistä. *Guardian* osoittaa syyttävällä sormella hyvin voimakkaasti brittihallitusta Tšekkoslovakian huonosta kohtelusta, eikä peittele myöntyväisyyspolitiikan ja pääministerin osuutta tähän. *Daily Express* sen sijaan oli lähes täysin tyytyväinen konferenssin lopputulokseen. Vasta konferenssin kaikujen häivytyä ilmasta, lehti alkoi nostaa tuttuja brittihallitusta koskevia kritiikinaiheita esiin. Lehdillä oli siis huomattavasti liikkumavaraa uutisoinnissaan.

Kriisi ei kuitenkaan ollut Münchenin konferenssin myötä ohi, vaan seuraavat kuukaudet tarjosivat Tšekkoslovakialle vain pienen hengähdystauon. Voidaan sanoa, että sen kohtalo sinetöitiin jo Münchenissä. Pääministeri Chamberlain nautti maailmanlaajuisesta suosiosta eikä syyttä, olihan hän ollut päätekijänä sopimuksessa, jolla estettiin uuden maailmansodan synty.²⁵⁴ Jälkiviisaana on helppo todeta hänen suosionsa tulevan pian vauhdilla alas ja hänen kuuluisat sanansa rauhasta meidän aikanamme tulisivat olemaan merkki hänen epäonnistumisestaan.

VI. Rauha meidän aikanamme?

6.1 Rauhaisa välinäytös

Vaikka pääministeri Chamberlainia juhlittiin rauhan sankarina Münchenin konferenssin jälkeen, pidemmällä aikavälillä konferenssin lopputulos heikensi pääministerin asemaa. Hallituksen sisältä alkoi kuulua yhä enemmän soraääniä valittua linjaa vastaan. Kysymys ei oikeastaan ollut, että lopputulosta olisi pidetty huonona, vaan Ison-Britannian tulisi valmistautua pahimpaan. Tähän valmistautumiseen kuului kriitikkojen mukaan vähintäänkin kiihdytetty uudelleenaseistaminen. Myös muutama ministeri erosi sopimuksen myötä, mutta heidän poissaolonsa ei heikentänyt

²⁵³ Kts. esimerkiksi Aulach 1983, s. 251–253.

²⁵⁴ Adams 1993, s. 127.

pääministerin asemaa merkittävästi. Sen sijaan pääministerin työtä vaikeuttivat hänen lähimpien työtoverinsa, kuten ulkoministeri varakreivi Halifax, jotka alkoivat kyseenalaistaa myöntöväisyysspolitiikkaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut myöntöväisyysspolitiikan loppua vaan pääministeri Chamberlainin asema oli yhä vakaa, mutta häneen kohdistuva kritiikki kasvoi. Kasvava kritiikki kertoi omaa kieltään siitä, miten kestävästä Münchenin sopimuksesta pidettiin. Epäilykset Hitlerin sanan pitävyyttä kohtaan olivat suuret hallituksen sisälläkin.²⁵⁵

Tšekkoslovakiassa²⁵⁶ tunnelmat olivat hyvin synkät. Saksalle menetettyjen sudeettialueiden lisäksi se menetti Puolalle Teschenin alueen, joka oli rikas teollisuus- ja kaivosalue. Presidentti Beneš, joka tunsu epäonnistuneensa valtionsa pelastamisessa, erosi kolme päivää Münchenin konferenssin jälkeen ja lähti maasta. Lisäksi maa menetti läntiset puolustuslinjansa, minkä nähtyään Saksan upseeristokin oli tyytyväinen, ettei heidän ollut tarvinnut hyökätä niitä vastaan. Münchenin konferenssi jätti jälkeensä puolustuskyvyttömän ja heikon Tšekkoslovakian.²⁵⁷

Münchenin kaikujen vaietessa, myös Tšekkoslovakia alkoi kadota *Guardianin* sivuilta. Ajoittain Tšekkoslovakian tilanne nousi vielä esiin, esimerkiksi nimenomaan Puolan lohkoessa siitä Tschenin alueen itseensä ja Tšekkoslovakian pakolaisten ja juutalaisten vaikea asema saivat palstatilaa. Pääsääntöisesti Tšekkoslovakia loisti poissaolollaan.²⁵⁸ Itse Münchenin sopimus sai osakseen jälleen kritiikkiä, mutta nämäkin tarjosivat vain vähän uusia näkökulmia. Myöntöväisyysspolitiikka nousi esiin tai paremmin sanottuna sen tehottomuus.

*Since in the eyes of the German people Great Britain is a considerable Power, defiance of her seems highly courageous on the part of Hitler and his associates while they themselves know that the policy of "appeasement" will probably prevent the British Government from any retort other than a mild and discreet verbal protest.*²⁵⁹

Guardian tuntui menettäneen uskonsa hallituksen toimiin lopullisesti. Ongelmana ei ollut edelleenkään myöntöväisyysspolitiikka sinänsä, vaan ongelma oli, että *Guardianin* katsoi, että toimiakseen myöntöväisyysspolitiikka pitäisi yhdistää uskottavaan puolustukseen. Tässä

²⁵⁵ Adams 1993, s. 128–129 ja Parker 1993, s. 182–184.

²⁵⁶ Tšekkoslovakian nimi muuttui Münchenin konferenssin Tšekko-Slovakiaksi, Slovakian saadessa itsehallinnon. Tämän tutkimuksen puitteissa käytetään kuitenkin edelleen nimitystä Tšekkoslovakia.

²⁵⁷ Adams 1993, s. 128–129.

²⁵⁸ Kts esimerkiksi "New Arbiters" 1.11.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus] ja "And Now Action" 16.11.1938, TMG, s.8 [pääkirjoitus].

²⁵⁹ "Discontent in Germany" 14.11.1938, TMG, s. 9 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

muodossaan myöntyväisyyspolitiikka oli kuitenkin juuri se syy, joka esti brittihallitukselta konkreettiset toimet. *Guardian* halusi yhä voimakkaammin uudelleenaseistamista, koska se oli ainoa keino, jolla myöntyväisyyspolitiikka voisi käytännössä toimia.

*The lesson of Munich that, to most of us, has seemed most clear is that we must raise our defences to a point that will give us adequate protection against possible aggression from Germany and Italy. That does not preclude "appeasement"; it is the only condition on which "appeasement" can be obtained without the sacrifice of everything, materially and spiritually.*²⁶⁰

Eli edelleenkin myöntyväisyyspolitiikka sinänsä ei ollut lehden mielestä ongelma. Yhdistettynä tehokkaaseen uudelleenaseistamiskampanjaan se voisi toimia. Tässä muodossaan myöntyväisyyspolitiikka oli kuitenkin osoittautunut lehden silmissä vain diktatuureille periksi antamisen politiikaksi. Siksi ei olekaan yllättävää, että uudelleenaseistaminen nousi Münchenin konferenssin jälkeen toistuvaksi teemaksi lehden sivuilla. Samoin myöntyväisyyspolitiikka kritiikki alkoi olla yhä voimakkaampaa. Lehti katsoi, samoin kuin keväälläkin, että myöntyväisyyspolitiikka siinä muodossa kun hallitus sitä nyt noudatti, oli suunnaton. Hallituksen olisi korkea aika päättää mitä myöntyväisyyspolitiikka käytännössä tarkoitti, koska nyt se tuntui häilyvän jossain sodan ja rauhan välimaissa, olematta oikeastaan valmis sitoutumaan kumpaakaan. *Guardinilla* sen sijaan oli hallitukselle valmiina toimintaohjeita.

*We are living at this moment in a most dangerous atmosphere: an atmosphere of make believe. When the full effects of the Munich Conference were grasped it became evident that, if Mr Chamberlain's policy was not to end very quickly in national disaster, two things were essential. The first was that the Government should make every exertion to put our armaments on such basis as would secure our full freedom in discussion, the second that it should make up its mind about its policy of appeasement and decide exactly what it meant. Two months have passed, and it becomes quite clear that we are preparing neither for peace nor for war. [...] Unhappily our Government seems to be incapable either of the kind statesmanship that can build peace or of the kind of vigour that can prepare for war.*²⁶¹

²⁶⁰ "Defence Policy" 16.11.1938, TMG, s.8 [pääkirjoitus].

²⁶¹ "A Grave Moment" 5.12.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

Guardian oli siis edelleen tyytymätön hallituksen linjaan tai paremmin sanoen linjan puutteeseen. Tilanne oli hyvin samankaltainen kuin keväällä 1938 Anschlussin jälkeen, sillä silloinkin *Guardian* kaipasi selvyyttä brittihallituksen linjaan. Samoin *Guardianin* uutisointi oli hyvin samankaltaista sekä Münchenin sopimuksen että Anschlussin jälkeen, eli välittömästi kriisin jälkeen uutisointi säilyi vilkkaana, mutta hiljeni vähitellen keskittyen muihin aiheisiin. Münchenin jälkeen *Guardian* alkoi keskittyä enemmän Espanjan sisällissotaan sekä Italian kanssa nousseisiin erimielisyyksiin.²⁶² Olennaista on huomata, ettei *Guardian* vielääkään tuominut myöntyväisyyspolitiikkaa. Se pitäisi yhdistää voimakkaaseen uudelleenaseistamiskampanjaan ja hallituksen tulisi päättää, mitä myöntyväisyyspolitiikka tarkoitti. Epäsuorasti lehden tähtäimessä oli nimenomaan pääministeri Chamberlain, jolla ei nähty olevan sellaista valtiomiestaitoa, joka olisi pystynyt rakentamaan kestävää rauhaa tai valmistautumaan sodan varalle.

Brittihallituksen puolesta on kuitenkin sanottava, ettei se ollut toimeettomana uudelleenaseistamisen saralla. Hallitus halusi varautua puolustussotaan, jossa merivoimien tehtävänä olisi puolustaa imperiumia ympäri maailmaa, mutta ennen kaikkea saartaa Saksa. Näin sodan pitkittyessä Saksan resurssit ja voimat kulusivat loppuun. Tätä uskoa vahvisti se, että perinteisesti hyökkääjällä kului moninkertaisesti miesvoimaa ja resursseja kuin puolustajalta. Lisäksi puolustussotaan valmistautuminen oli moninkertaisesti halvempaa kuin hyökkäyssotaan valmistautuminen. Laivaston lisäksi hallitus halusi satsata myös ilmapuolustukseen, koska oli voimassa usko, että ilmavoimat tulisivat olemaan ratkaisevassa asemassa mahdollisessa uudessa suursodassa.²⁶³

Hallitus siis panosti uudelleenaseistamiseen, mutta ei sillä volyymillä, jota molemmat käsittelemäni lehdet vaativat. Brittien sotilaallinen jälkeenjääneisyys johtaa juurensa 1930-luvun alkuun. Samaan aikaan kun Hitler alkoi voimakkaasti varustaa Saksaa sotaa varten, oli Iso-Britannialla kuvaannollisesti sanoen käsijarru päällä. Vuonna 1933 ollessaan valtionvarainministerinä²⁶⁴ Chamberlain käynnisti vaatimattoman asevoimien uudistusohjelman. Ohjelma käynnistyi vasta seuraavana vuonna ja oli suunnattu auttamaan vain suurimmissa asevoimien puutteissa. Minkäänlaisesta varustekilvasta ei voinut puhua. Vuonna 1936 hallitus hyväksyi ohjelman sodan varalta, mutta se oli jälleen mittasuhteiltaan vaatimaton. Hyvänä esimerkkinä Ison-Britannian ja Saksan voimasuhteista on tärkeänä pidetty lentokonetuotanto, joka kyseessä olevana vuonna 1936 oli Isossa-Britanniassa 1877 kun Saksan vastaava luku oli jopa 5112. Iso-Britannia seurasi kaukana

²⁶² Kts esimerkiksi "The Test Question" 24.11.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus] ja "A Coming Danger?" 19.11.1938, TMG, s. 12 [pääkirjoitus].

²⁶³ Parker 1993, 280–293.

²⁶⁴ Eng. Chancellor of the Exchequer.

takana ja vasta vuonna 1940 britit tuottivat enemmän lentokoneita kuin saksalaiset. Lisäksi Iso-Britannia oli jäljessä sekä teollisuustuotannossa että osaavassa työvoimassa. Halutessaan se olisi voinut kilpailla tehokkaammin Saksan kanssa asevarustelussa, mutta tähän hallituksella ei ollut halua.²⁶⁵

Myös Münchenin sopimuksen jälkeen uudelleenaseistamista lisättiin, mutta ei sillä volyymilla, mitä voimakkaimmat kriitikot vaativat. Fokukseksi tuli yhä voimakkaammin hävittäjät, muut aselajit saivat tyytyä käytännössä minimaallisiin vahvistuksiin. Uudelleenaseistamisen jarruna oli pääministeri Chamberlain. Chamberlain ei missään nimessä ollut aseistamista vastaan, mutta hän ei halunnut ajaa maataan konkurssiin tai ollut valmis vaarantamaan siviilituotantoa uudelleenaseistamisen nimissä. Lisäksi hän itse uskoi yhä voimakkaasti myöntyväisyyspolitiikkaan ja pitkäaikaisen rauhan mahdollisuuteen.²⁶⁶

Vuoden lähetessä loppuaan *Guardianin* kritiikki sekä pääministeri Chamberlainia että myöntyväisyyspolitiikkaa kohtaan kiihtyy. Lehti alkaa vaikuttaa suorastaan turhautuneelta, koska sen mielestä pääministeri Chamberlain ei vain ymmärrä, että Hitlerillä ei ollut aikomustakaan pelata peliä nimeltä myöntyväisyyspolitiikka. Lehden analyysi pääministeri Chamberlainin joulukuussa pitämästä puheesta kertoo omaa kieltään lehden pääministeriin kohdistuvasta arvostuksesta.

*Mr. Chamberlain is the Candide of modern politics: no amount of experience can affect the innocence of his nature or the beautiful simplicity of his theories. Yet even Candide learnt something of the world before the end of his wanderings, and to judge from Mr. Chamberlain's speech [...] he too is beginning to have doubts. [...] The most notable instance of this was his reference to Germany. [...] No matter how softly he pats, the ball, they will not play; if the word "appeasement" is to be found in their (Saksan johdon) dictionary the page must be missing.*²⁶⁷

Pääministeri Chamberlainin rinnastaminen Voltaireen Candideen kertoo paljon *Guardianin* suhtautumisesta häneen. *Guardian* tuntui kyllästyneen edistymisen puutteeseen sekä uudelleenaseistamisesta että voimakkaammassa ja aktiivisemmassa myöntyväisyyspolitiikassa. Münchenin sopimus alkoi myös saada yhä enemmän lommoja vuoden lähestyessä loppuaan. Syitä

²⁶⁵ Parker 1993, 272–273 ja 280–293.

²⁶⁶ Adams 1993, s. 129–131.

²⁶⁷ "The Awakening" 20.12.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

on useita. Esimerkiksi Saksan sisäiset levottomuudet, kuten kristalliyö lokakuussa, eivät edesauttaneet vakautta Euroopassa. Lisäksi Münchenin konferenssissa sovitut turvallisuustakuut jäljellejääneelle Tšekkoslovakian valtiolle jäivät antamatta. Iso-Britannia ja Ranska yrittivät saada Italiaa ja Saksaa pitämään lupauksensa takuiden antamisesta, mutta diktatuurit välttelivät takeiden antamista milloin vetoamalla levottomuuksiin, milloin muihin diplomaattisiin kommervenkkeihin. Diktatuurien takuiden puuttuessa myös Iso-Britannia ja Ranska eivät virallisesti takuita antaneet, vaikka voidaan argumentoida, että takeet oli annettu jo Münchenissä. Loppuvuosi söi uskottavuutta Münchenin sopimukselta ja näin myös pääministeri Chamberlainilta.²⁶⁸ Kestävä rauha Euroopassa alkoi myös vaikuttaa yhä epätodennäköisemmältä.

Kokonaisuudessaan Münchenin konferenssin jälkeinen aika *Guardianin* sivuilla oli melko rauhallinen, mutta kritiikki myöntyväisyyspolitiikkaa kohtaan kasvoi. Merkittävää oli jälleen, ettei *Guardian* edelleenkään tuomitse myöntyväisyyspolitiikkaa vaan näkee sen puutteellisena. Tilanne on siis hyvin samanlainen kuin Anschlussin jälkeen. Samalla lehden usko pääministeri Chamberlainin johtamiskykyyn alkoi olla lopussa. Lehti tuomitsi Chamberlainin ja hänen puutteellisen myöntyväisyyspolitiikkansa. *Guardianin* kannalta oli ikävää, että Chamberlainin edustama myöntyväisyyspolitiikka oli ainoa, jota oli myös tulevaisuudessa odotettavissa.

Münchenin kaikujen hälvetessä, alkoi *Daily Expressin* linjassa yllättäen näkyä muutoksia. Eristäytymispolitiikka katoaa yhä selvemmin lehden agendalta. Samoin eristäytymispolitiikkaa ei enää rinnastettu myöntyväisyyspolitiikkaan, kuten aiemmin oli tehty. Ehkä lehti reagoi myöntyväisyyspolitiikan yleiseen suosion laskuun tällä tavalla. Hieman yllättäen myös *Daily Express* näki, *Guardianin* tavoin, ettei Isolla-Britannialla käytännössä ollut tällä hetkellä ulkopoliitiikkaa.

*If the German agitation in these provinces should continue and strengthen, what will we do? We had better make up our minds. At present we have no foreign policy. Collective Security has gone. It is dead. The policy of developing peace by negotiation is damaged. [...] Now if conciliation fails the choice for us lies between an alliance with France and Armed isolation.*²⁶⁹

²⁶⁸ Adams 1993, s. 132–135.

²⁶⁹ "Whither Britain?" 11.10.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

Eristäytymispolitiikka oli siis edelleen hengissä, mutta ainoastaan yksi vaihtoehtoista. Kaukana olivat siis kesän ja kevään "erinomaisen eristäytymisen" päivät. *Daily Express* vaati hallitusta päättämään linjan, koska nykyinen politiikka oli suunnatonta. Erittäin huomionarvoista on myös se, että *Daily Expressin* alkoi kääntyä aktiivisuuden kannalle. Enää ei Keski-Eurooppaa voinut jättää oman onnensa nojaan, vaikka lehti edelleen katsoi, että tšekkien ja saksalaisten tulisi selvittää omat välinsä. Toki yllä oleva sitaatti voidaan nähdä jälleen yhtenä uudelleenaseistamiskampanjan osana. Lehti näki kuitenkin, että menneet tapahtumat ja tulevaisuuden uhkakuvat vaativat ajattelemaan Euroopan tulevaisuutta kylmällä järjellä.

*The Daily Express pleads with the public to take a realistic view of the European situation. If you must fix your mind upon it, think clearly and take your decisions in accordance with the logic of events. Changing circumstances may make it necessary for us to adopt new courses if our interests are to be safeguarded. We must read events with clear sight and unprejudiced minds in order to reach the right conclusions.*²⁷⁰

Yllä oleva sitaatti yrittää vakuuttaa lehden lukijoita tilanteen muuttumisesta. Voimakkaammin se kuitenkin yrittää vakuuttaa lukijoita siitä, että lehden voimakkaasti muuttuneelle asenteelle oli syynsä, koska lehden asenne oli käytännössä tehnyt täyskäännöksen. Passiivisuuden sijasta halutaan aktiivisuutta ja brittihallituksen täytyisi tehdä kaikkensa rauhan säilymiseksi. Lehti myös tarjoaa brittihallitukselle ohjeita, jotka hallituksen tulisi ottaa mitä vakavimmin.

*The advice which the Daily Express gives to the public is firm and clear, springing from the new situation with which we are faced. Give up all association with the past. Turn your minds completely to the task in hand. That task is plainly indicated to us: the preparation of arms of a type and in a quantity that will give our people protection. Equipped and fortified in our defensive structure, we can face with a balanced - mind all the changes and disturbances that are bound to come in Europe.*²⁷¹

Yllä oleva sitaatti on tärkeä usealla tavalla. Usko sodattomaan Eurooppaan oli selvästi lehden sivuilla vähentynyt. Vielä muutama viikko sitten lehti julisti rauhallista Eurooppaa nyt ja tulevaisuudessa. Uudelleenaseistaminen oli jälleen voimakkaasti esillä. Lehti kehotti lukijoitaan unohtamaan menneet ja niin se tuntui itsekkin tekevän. Lehdessä julkaistussa pilakuvassa (ks. liite 1)

²⁷⁰ "Think Hard" 11.10.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

²⁷¹ "Clear Advice" 11.10.1938, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

brittileijona makaa ennen Münchenin kokousta välinpitämättömänä häkkinsä lattialla, mutta kriisin riehuessa kuumimmillaan se nostaa päänsä valppaasti ylös. Kriisin mentyä ohi leijona jälleen lepää toimeettomana.²⁷² Pilakuvan tarkoituksena oli selvästi kritisoida brittihallitusta sen toimeettomuudesta ennen ja jälkeen Münchenin kokouksen. Kritiikki oli hieman outoa, koska ennen Münchenin kokousta *Daily Express* oli halunnut nimenomaan passiivisuutta brittihallitukselta. Toisaalta *Daily Expressin* moittima toimeettomuus ei välttämättä ollut samaa kuin *Guardianin* moittima passiivisuus. *Daily Express* saattoi hyvinkin haluta aktiivisuutta, mutta koskien esimerkiksi uudelleenaseistamista eikä *Guardianin* kaipaamaa aktiivisempaa ulkopoliittikkaa. Kuitenkin tämä lehden linjan muutos oli vain väliaikainen. Pian lehti alkoi jälleen liputtaa myöntöväisyyspolitiikan puolesta, mutta se oli varauksellisempi kuin ennen.

*There the decision must be taken determining the future course of British policy. [...] Mr. Chamberlain wants an appeasement with Germany. He is for a settlement with that nation, meeting her just and reasonable claims, allowing her the freedom she requires to pursue her legitimate ambitions. In that desire the Prime Minister will find the nation with him. The public sympathises with his aim to reach an honourable accommodation with Hitler. It rejects the conception that hostility between Britain and Germany is inevitable. It believes firmly that the world is large enough for both of us.*²⁷³

Linjan muutos jää vain hetkelliseksi, aivan samoin kuin ennen Münchenin kokousta. Epävakaa Eurooppa aiheutti selvästi lehdelle vaikeuksia linjavedoissaan. Vaikka linjanmuutokset olivat vain hetkellisiä, olivat ne myös paljon puhuvia. Vankkumaton usko oli poissa ja lehti oli alkanut enemmän reagoida Euroopan tilanteisiin, sen sijaan, että vain kuuluttaisi omaa linjaansa. Richard Cockett osoittaa, että linjanmuutoksen takana oli Beaverbrookin väliintulo. Lokakuun alussa Münchenin sopimuksen kritiikki oli kasvamaan päin ja Beaverbrook halusi poistaa omista lehdistään mahdollista sopimuksen vastaista kritiikkiä.²⁷⁴ Näin usko myöntöväisyyspolitiikkaan alkoi vankistua entistä enemmän vuoden lähestyessä loppuaan. ehkä juuri lehden omistajan vakaumuksen vuoksi. Mutta täytyy muistaa, että lehti ajoi myöntöväisyyspolitiikkaa voimakkaammin omaa eristäytymispolitiikkaansa. Myöntöväisyyspolitiikka oli kuitenkin edelleen paras keino eristäytymispolitiikan ajamiseksi ja lehti kampanjoikin voimakkaasti taas myöntöväisyyspolitiikan puolesta.

²⁷² "Oi! Keep Awake" 11.10.1938, DE, s. 12 [pilakuva].

²⁷³ "Let the People Know" 26.10.1938, DE, s.12 [pääkirjoitus].

²⁷⁴ Cockett 1988, s. 94–95.

*Do you want to go the Chamberlain way? Does this nation desire to follow the Prime Minister on the path of appeasement with Germany? We certainly should decide to take that course. And if we do not take it, then what direction DO we want to take? It is urgently necessary that these decisions should be made, for, of course, a Government cannot go forward unless they carry the confidence of the people.*²⁷⁵

Myöntyväisyyspolitiikka oli lehden mielestä oikea tie Saksan kanssa etenemiseen. Kuukauden sisällä lehti oli tehnyt täyskäännöksen politiikkansa kanssa. *Daily Expressin* keula osoitti jälleen vahvasti myöntyväisyyspolitiikkaa kohti, ja pääministeri Chamberlainilla oli jälleen lehden varaukseton tuki. Hyvänä esimerkkinä tästä tuesta on *Daily Expressin* analyysi Chamberlainin puheesta, joka sai *Guardianin* vertaamaan pääministeriä Candideen. *Daily Expressin* näkemys oli hyvin toisenlainen ja se antaa pääministerille varauksettoman tukensa.

*The Prime Minister's speech on foreign policy is a balanced and sensible declaration. It will have the approval of the public. In his determination to pursue the path of appeasement Mr. Chamberlain displays a tenacity of character which commands respect. Certainly among people who take a sound view of political issues there will be no disposition to fear that the Prime Minister may compromise on any vital British interest. [...] An accommodation can be reached by which Britain and Germany can dwell together in friendship.*²⁷⁶

Daily Expressin reaktio kyseiseen puheeseen oli siis hyvin toisenlainen kuin *Guardianin*. Ero on jälleen kuitenkin selitettävissä lehtien erilaisille poliittisilla motivaatioilla. *Guardian* alkoi olla yhä turhautuneempi myöntyväisyyspolitiikkaan, kun taas *Daily Express* oli saanut uskonsa takaisin myöntyväisyyspolitiikkaan ja sitä kautta myös eristäytymispolitiikkaansa. Selvästi jännitteet Euroopan politiikassa saivat *Daily Expressinkin* jälleen huolestuneeksi, sillä vain muutama kuukausi Münchenin sopimuksen jälkeen oli jälleen tarve löytää ratkaisu, jolla Iso-Britannia ja Saksa pystyisivät elämään sopuisasti Euroopassa. Kuitenkin *Daily Express* halusi yhtä asiaa yhä voimakkaammin eli uudelleenaseistamista. Tässäkin asiassa lehti alkoi uskoa hallituksen etenevän

²⁷⁵ "Which Way?" 9.11.1938, DE, s.12 [pääkirjoitus].

²⁷⁶ "Good Sense" 20.12.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

oikeaan suuntaan, vaikka parantamisen varaa vielä olikin.²⁷⁷ Kokonaisuudessaan *Daily Express* lähetti lukijansa rauhallisin mielin uuteen vuoteen.

*Look forward to 1939— the year of peace and plenty. Take the advice of the Daily Express. The confidence behind this statement is firm and sure.*²⁷⁸

Münchenin konferenssin jälkeinen aika muodosti mielenkiintoisen kokonaisuuden *Daily Expressin* sivuilla. Merkittävimmäksi asiaksi nousee lehden hetkellinen lipsahdus uskossaan ja tämän uskon palautuminen takaisin vanhaan vuoden loppua kohden. Uskon lipsahdus on merkittävä, koska se osoittaa, että *Daily Expressin* oli edelleen reaktiokykyinen tapahtumiin. Sen usko omaan linjaansa ei ollut täysin ehdoton. Tutkimukseni kannalta tämä on merkittävää, koska linjan täysin muuttumattomana säilyminen ei ole syvemmän analyysin arvoinen. Hetkellinen lipsahdus myös osoittaa, että halutessaan lehti pystyi kritisoimaan hallitusta hyvin voimakkein sanoin.

Uudelleenaseistaminen oli tutkimilleni lehdille suurin yhteinen asia. Molemmat halusivat uudelleenaseistamista voimakkaasti, joskin ehkä hieman eri syistä. *Daily Express* halusi Ison-Britannian valmistautuvan enemmän puolustautumiseen, joten onkin ymmärrettävää, että vuoden loppua kohti liikuttaessa *Daily Expressin* vaatimukset alkavat menettää terävintä kärkeään, koska hallitus valmistautui nimenomaan puolustussotaa silmällä pitäen. *Guardian* taas halusi uudelleenaseistamisen myös mahdollistavan tehokkaan pelotteen, Saksaa vastaan puolustautumisen lisäksi. Tähän brittihallitus ei halunnut valmistautua, eikä sillä oikeastaan ollut resurssejakaan kilpailla Saksan kanssa tehokkaasti. Lehtien ulkopoliittinen linja oli *Daily Expressin* uskon puutteen aikaan lähes identtinen, mutta vuoden loppua kohden se erkaantui taas voimakkaasti, uudelleenaseistamista lukuun ottamatta. Keskustelukulttuuri Münchenin konferenssin jälkimainingeissa säilyi vilkkaana. Myöntyväisyyspolitiikka sen sijaan nousi yhä voimakkaammin keskiöön ja siitä lehdillä oli edelleen hyvin toisistaan poikkeavat mielipiteet.

Kokonaisuudessaan vuosi 1938 oli melkoisen tapahtumarikas. Vuoden loppua kohden Saksakin rauhoittui ainakin konkreettisista teoista, mutta Münchenin sopimuksen jälkeiset kuukaudet eivät olleet briteille, etenkin pääministeri Chamberlainille, helppoja. Pääministeri Chamberlain säilytti uskonsa rauhaan vahvana ja tätä uskoa vahvisti joulukuussa käydyt neuvottelut Mussolinin kanssa. Mussolini vakuutteli pääministeri Chamberlainia akselivaltojen rauhanomaisista aikeista ja lupasi,

²⁷⁷ Ks. esimerkiksi "We must be Strong" " 20.12.1938, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

²⁷⁸ "Our Slogan" 17.12.1938, DE, s. 8 [pääkirjoitus].

että tulevaisuudessa voitaisiin aloittaa keskustelut mahdollisista aserajoituksista. Pääministeri Chamberlain uskoi edelleen asiaansa, mutta hänen hallituksensa ja jopa sisäpiirinsä jäsenet eivät olleet yhtä optimistisia. Hitler jatkoi puheissaan agitointia ja jatkoi samalla myös sotavalmisteluja, mikä ei helpottanut brittihallituksen sisäisiä ristiriitoja. Alkoi näyttää yhä selvemmin siltä, että Münchenin sopimus oli vain rauhaisa välinäytös ennen seuraavaa kriisiä ja Chamberlainin asema maan poliittisessa johdossa heikkeni, koska Münchenin sopimus liitettiin usein henkilökohtaisesti häneen.²⁷⁹ Vuosi 1939 toisi mukanaan suuria mullistuksia.

6.2 Uusi vuosi, vanhat kujeet

Alkuvuosi 1939 oli melko hiljainen, mikä olikin hyvin pitkälti ainoa hyvä asia joka vuodesta 1939 löytyi. Pinnan alla jännitteet kuitenkin säilyivät ja alkoivat pikkuhiljaa nousta pintaan. Jo joulukuun puolivälissä brittihallituksen sisällä liikkui vahvoja huhuja, että Saksa aikoi hyökätä länteen lähitulevaisuudessa. Tammikuussa, heti pääministerin palattua neuvotteluistaan Mussolinin kanssa, Ison-Britannian salainen palvelu raportoi hallitukselle Hitlerin aikovan hyökätä Alankomaihin lähitulevaisuudessa. Huhut osoittautuivat jälleen paikkansapitämättömiksi, mutta ne kertovat omaa kieltään jännittyneestä ilmapiiristä, jossa Iso-Britannia joutui toimimaan. Lisäksi ilmapiiri oli omiaan lisäämään hallituksen sisäisiä ristiriitoja, joista suurin koski edelleen uudelleenaseistamista.²⁸⁰

Jännitystä ei helpottanut myöskään Hitler, joka ei tuntunut olevan yhtään ystävällisempi Tšekkoslovakiaa eikä Isoa-Britanniaakaan kohtaan. Pääministeri Chamberlainin osalta aika oli synkkää, koska yhä selvempää oli, ettei Münchenin sopimus tulisi takaamaan rauhaa Euroopassa. Tammikuun lopulla 1939 pääministeri piti puheen, jossa vetosi Hitleriin sanoen: *"I feel that the time has now come when others should make their contribution."*²⁸¹ Pääministeri saikin vastakaikua sanoilleen Hitlerin pitämässä puheessa, jossa hän puhui pitkästä rauhasta Euroopassa. Kyseinen viittaus pitkään rauhaan oli Ison-Britannian Berliinin suurlähetystön mukaan viime hetken lisäys puheeseen reaktiona Chamberlainin vetoomukseen.²⁸²

Sanoi Hitler mitä hyvänsä, ei sillä Tšekkoslovakian kannalta ollut merkitystä, koska maan kohtalo oli jo Saksan suunnitelmissa sinetöity. Välittömästi Münchenin konferenssin jälkeen Hitler oli

²⁷⁹ Adams 1993, s. 134 ja Parker 1993, s. 188.

²⁸⁰ Adams 1993, s. 135–136.

²⁸¹ Lainattu Parker 1993, s. 195.

²⁸² Parker 1993, s. 194–195.

muodostanut suunnitelmansa Tšekkoslovakian varalle. Suunnitelmien tarkoitus oli luonnollisesti Tšekkoslovakian lopullinen tuhoaminen. Saksa oli jatkanut levottomuuksien lietsomista Tšekkoslovakian alueella eli vaikka vuosi oli vaihtunut uudeksi, Saksalla oli edelleen vanhat kujeet mielessään.²⁸³

Molempien lehtien sivuilla alkuvuosi 1939 oli hiljainen, kenties sen vuoksi, että lehdet eivät halunneet pahentaa tulenarkaa tilannetta. Aivan samoin lehdet olivat toimineet toukokuun kriisissä 1938.²⁸⁴ Mutta aivan kuten toukokuun kriisissä, rauhallisuus ei tarkoittanut sitä, ettei lehdillä olisi ollut sanottavaa maailman tapahtumista. Näennäisestä rauhallisuudesta huolimatta *Guardianin* sivuilla oli havaittavissa kaikuja tulevasta Saksan aggressiosta ja Tšekkoslovakian tilannekin sai jälleen huomiota.

*In spite of the enormous difficulties, the new State might have settled down quickly if it had not been for disputes with her neighbours and, above all, for the constant and overwhelming pressure of Nazi Germany. [...] As a result there have been constant clashes and incidents along the borders, in spite of the conciliatory policy of the Czech Government. [...] And Czech people, still democratic and tolerant in spite of bitter experience, cannot easily be brought to hate the Jews, to abuse the names of Maseryk and Benes, or to recant as faults what they know to be the virtues of their race.*²⁸⁵

Tšekit olivat siis edelleen Saksan kovan painostuksen kohteena ja *Guardianin* silmissä heikommassa asemassa olevia uhreja. Lehti näki, ettei tšekkien tahtoa murrettu aivan helposti. Lopulta *Guardian* ei katsonut Münchenin sopimuksen muuttaneen mitään Tšekkoslovakian osalta ja lehti ei myöskään hellittänyt myöntyväisyyspolitiikkaa koskevaa kritiikkiään.

*What does appeasement mean in the light of the history of the last few months? What does Mr. Chamberlain understand by it? [...] President Roosevelt makes a declaration of hostility to the ideas of the great dictators. Mr. Chamberlain endorses it.[...] Mr. Chamberlain's interpretation of appeasement is inconsequent and bewildering.*²⁸⁶

²⁸³ Bell 1986, s. 248–249.

²⁸⁴ Gannon 1971, s. 230.

²⁸⁵ "Saved for What?" 19.1.1939, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

²⁸⁶ "Has the Government a Policy?" 26.1.1939, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

Turhautuminen *Guardianin* sivuilta on selvästi havaittavissa. Myöntyväisyyspolitiikka oli ehkä saanut sisältöä, mutta *Guardian* katsoi sisällön olevan vain antautumista diktatuurien vaatimuksille. Kuten usein on jo mainittu, ongelma ei sinänsä ollut itse myöntyväisyyspolitiikka, vaan kuten tässä tapauksessa pääministeri Chamberlainin määritelmä siitä. Myös pääministeri Chamberlainin usko omaan politiikkaansa horjui hetkellisesti, kun hän jo mainitussa Birminghamissa pitämässään puheessa vetosi Hitleriin, jotta tämä kantaisi kortensa kekoon rauhan eteen. Itse puhe ei *Guardianissa* herättänyt huomionarvoisia reaktioita. Huonosta tilanteesta huolimatta *Guardian* jatkoi edelleen uskoa tšekkien pystyvän vastustamaan Saksan painostusta, ainakin toistaiseksi. Tilanne alkoi kiristyä lähestyttäessä Tšekkoslovakialle kohtalokasta maaliskuuta.

*The statement made by Herr Kundt, the leader of the German minority in Czecho-Slovakia, yesterday would appear to have a rather sinister significance. [...] He declared that the situation of the Germans in Czecho-Slovakia was becoming "untenable" and complained of Czech "ruthlessness." [...]. This is no doubt what Herr Kundt characterises as Czech "ruthlessness," and his words would seem to show that Berlin will stop at no ruthlessness in turning Czecho-Slovakia not merely into a vassal State but into a German colony and the Czechs into a helot population.*²⁸⁷

Jälkiviisaana on helppo todeta, että yllä oleva sitaatti ennustaa hyvin kuukauden päästä tapahtuvan Tšekkoslovakian valtion häviämisen. Sitaatti on erittäin mielenkiintoinen myös sen vuoksi, että se osoittaa lehden silmissä kehityksen Tšekkoslovakiassa jatkuneen samana kuin ennen Münchenin konferenssia. Sudeetit valittivat edelleen tšekkien kovista otteista ja vaativat parannusta oloihinsa.

Vaikka *Guardian* uutisoi Tšekkoslovakiasta vuoden 1939 alussa melko vähän, ei se kadonnut missään vaiheessa lehden sivuilta kokonaan. Myöntyväisyyspolitiikka alkoi lehden silmissä olla yhä suuremmissa määrin hävitty asia. Lehti näki Tšekkoslovakian tilanteen koko ajan huonona. Se ei säästellyt myöntyväisyyspolitiikkaa, eikä myöskään pääministeri Chamberlainia, sanansa säilältä. Kokonaisuudessaan lehti pystyi raportoimaan Tšekkoslovakian tilanteen yllättävänkin tarkasti ja ennakoimaan myös valtion synkän tulevaisuuden.

Tšekkoslovakian tilanne säilyi hiljaisena *Daily Expressinkin* sivuilla. Lehti jatkoi samoilla linjoilla kuin loppuvuodesta, eli pinnalla oli esimerkiksi uudelleenaseistaminen. Samalla kun *Guardian*

²⁸⁷ "Czecho-Slovakia under Germany's heel" 15.2.1939, TMG, s. 11 [diplomaattinen kirjeenvaihtaja].

arvosteli vahvasti pääministeri Chamberlainin myöntöväisyysspolitiikkaan, *Daily Express* arvosteli vahvasti tämän edeltäjää lordi Baldwinia siitä, että hän oli laiminlyönyt Ison-Britannian uudelleenaseistamisen. Syytös oli mielenkiintoinen ja väkisinkin tulee mieleen, että lehti yritti hellittää painetta nykyisen pääministerin harteilta.²⁸⁸ *Daily Express* riensi pääministerin avuksi myös entisen Chamberlainin hallituksen ulkoministerin Anthony Edenin arvostellessa voimakkaasti myöntöväisyysspolitiikkaa.

*Mr. Anthony Eden [...] used the expression, "There can be no more one-way traffic down Appeasement Avenue." Mr. Eden is an interesting figure." He is in retirement, but the evil he has done lives after him. It was Anthony Eden, of course, who started the oneway traffic.*²⁸⁹

Daily Expressin syytös oli mitä mielenkiintoisin. Entinen ulkoministeri saa syytökset niskaansa myöntöväisyysspolitiikan aloittamisesta. Melko koomisen syytöksestä tekee myös se, että myöntöväisyysspolitiikka muodostui pääasialliseksi syyksi, miksi Eden erosi hallituksesta helmikuussa 1938.²⁹⁰ On myös huomionarvoista, että *Daily Express* ei tässä yhteydessä puolustanut myöntöväisyysspolitiikkaa. Suhtautuminen oli sinänsä ymmärrettävää, koska myöntöväisyysspolitiikka oli koko ajan joutumassa yhä huonompaan maineeseen. Tilanteeseen vaikuttivat esimerkiksi Italian edesottamukset ja Espanjan sisällissota. Nämä aiheet myös saivat *Daily Expressissä* Tšekkoslovakiaa ja myöntöväisyysspolitiikkaa enemmän palstatilaa. Tšekkoslovakia uutisointi *Daily Expressissä* oli todella alhaisella tasolla. Vasta maaliskuussa se alkoi saada palstatilaa pääkirjoituksissa.

*Have you heard — the crisis will be on March 1?" That is the tip they have whispering in the City. [...] Don't lose any sleep over these prophecies forecasting crises is an old-established pastime, even though the prophecies seldom come true. [...] The rumour-mongers have been particularly busy ever since the Czecho-Slovak tension last January was continuously Jittery with rumours which never materialised.*²⁹¹

Lehti ei siis ottanut tai ainakaan halunnut ottaa tosissaan Tšekkoslovakian pinnan alaisia jännitteitä. Ero *Guardianin* tarkkaan kriisin erittelyyn on huomattava. Kokonaisuudessaan *Daily Expressin*

²⁸⁸ "Can we be relieved" 11.1.1939, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

²⁸⁹ "One-way Traffic" 13.2.1939, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

²⁹⁰ Parker 1998, s. 120–121.

²⁹¹ "Where is the Crisis?" 1.3.1939, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

vuodenvaihteen jälkeinen uutisointi myöntyväisyyspolitiikasta ja etenkin Tšekkoslovakiasta oli todella vähäistä. *Guardian*kin uutisoi aiheesta vähemmän kuin vielä loppuvuonna, mutta *Daily Expressin* uutisoinnin vähyys on todella huomattavaa. Ehkä tärkein havainto vuodenvaihteen jälkeisestä uutisoinnista *Daily Expressin* sivuilla onkin nimenomaan tämä hätkähdyttävä uutisoinnin vähäisyys. Syynä tähän voi hyvinkin olla muiden aiheiden kuten Espanjan sisällissodan ajankohtaisuus, mutta se ei silti selitä Tšekkoslovakian tilanteen lähes täydellistä katoamista.

Huomattavaa on myös, ettei *Daily Express* ollut enää myöntyväisyyspolitiikan väsymätön puolustaja. Lehti puolusti kyllä pääministeri Chamberlainia tai paremmin sanottuna yritti vierittää syyn tilanteen huonosta kehittymisestä muiden niskoilille. Verrattaessa *Guardiana* ja *Daily Expressiä*, lehtien välinen ero on huomattava. *Guardian* uutisoi edelleen Tšekkoslovakiasta ja ennakoி pahinta. *Guardianin* pahaenteisen tuomionrummun paukutuksen rinnalla *Daily Expressin* hiljaisuus oli erikoista. Ehkä *Daily Express* vaikenEE, koska tilanne ei kehittynyt sen edustamalle politiikalle myönteisesti. Jälkikäteen ajateltuna *Guardian* erosi selvästi tarkkanäköisyytensä vuoksi. Se ennakoი Tšekkoslovakian kohtaloa tarkasti. *Daily Express* sen sijaan yritti loppuun saakka saada kriisin katoamaan ja se katosikin, ainakin *Daily Expressin* sivuilta.

Tšekkoslovakialle loppusyksy ja alkuvuosi olivat synkkää aikaa. Se ei saanut rauhaa Saksalta missään vaiheessa eikä myöskään naapureiltaan.. Puola ja Unkari lohkoivat siitä paloja, Slovakia sai itsehallinnon ja jäljelle jäänyt saksalaisvähemmistö lietsoi levottomuuksia. Saksa alisti Tšekkoslovakian käytännössä vasallivaltiokseen. Tšekkoslovakialle ei jäänyt tilanteessa paljon vaihtoehtoja, sillä Hitler sanoi suoraan tšekkien uudelle Berliinin suurlähettiläälle tuhoavansa Tšekkoslovakian vuorokaudessa, mikäli se ei noudattaisi Saksan tahtoa. Tammikuun vaihduttua helmikuuhun, tilanne näytti kuitenkin rauhoittuneen ensimmäistä kertaa kuukausiin. Pääministeri Chamberlainkin oli yhä optimistisempi rauhan säilymisestä. Hän uskoi Hitlerin menettäneen tilaisuutensa ja demokratioiden kasvavan voimakkaammiksi koko ajan. Hän toivoi vain lisää aikaa, jotta tilanne rauhoittuisi pysyvästi. Kuitenkin Chamberlainilla oli yhä enemmän ongelmia oman hallituksensa kanssa ja hän ei tuntenut, että olisi voinut enää luottaa edes aikaisemmin todennäköisenä seuraajanaan pitämään varakreivi Halifaxiin. Chamberlain toivoi vielä kahta vuotta maansa johdossa, sillä siinä ajassa hän uskoi pystyvänsä takaamaan rauhan. R.J.Q. Adams kuvaa hyvin sitä, miten pääministerin toive kaikui kuuroille korville sanomalla, että ei rauha eikä

pääministerikään kestänyt enää kahta vuotta. Tšekkoslovakia ei kestäisi enää edes kuukautta, sillä maaliskuussa 1939 saksalaiset marssivat Prahaan päättäen nuoren valtion olemassaolon.²⁹²

6.3 Myöntyväisyyspolitiikan loppu

Münchenin sopimuksen jälkeen Ison-Britannian ja Saksan välit huononivat nopeasti. Hitler alkoi näyttää yhä avoimempaa vihamielisyyttä brittejä kohtaan. Chamberlain oli toivonut Münchenin sopimuksen avaavan tien uusiin sopimuksiin Saksan kanssa, joiden avulla Eurooppa pystyttäisiin vakauttamaan, mutta hänen toiveensa osoittautuivat turhiksi. Saksa ryhtyi valmistautumaan sotaan kiihtyvällä voimalla loppuvuonna 1938, jotta se pystyisi muutaman vuoden kuluttua käymään täysipainoista sotaa Euroopassa. Lyhyen tähtäimen suunnitelmiin Saksalla kuului kuitenkin Tšekkoslovakian lopullinen tuho. Hitler oli aloittanut valmistelut miehitystä varten jo lokakuussa 1938, mutta itse miehitys tapahtui vasta maaliskuussa 1939.²⁹³

Aivan kuten Itävallan tapauksessa, myös Tšekkoslovakian kohtalo aikaistui Hitlerin suunnitelmissa, johtuen maan sisäisistä oloista. Maaliskuun kuudentena päivänä Tšekkoslovakian presidenttinä Benešia seurannut Emil Hacha erotti autonomisen Ruthenian hallituksen ja toimi samoin Slovakian hallituksen kohdalla muutamaa päivää myöhemmin. Syykin oli selvä eli kyseisillä alueilla oli jatkuvia levottomuuksia, joiden seurauksena maaliskuun 10. päivänä Tšekkoslovakiaan julistettiin poikkeustila. Näiden toimien tarkoituksena oli epätoivoinen yritys vakauttaa maan olot ja pelastaa mitä sen itsenäisyydestä oli jäljellä, mutta Hitler päätti toimia nopeasti. Hitler kutsui Slovakian erotetun pääministeri Josef Tison neuvotteluihin Berliiniin. Entiselle pääministerille annettiin kaksi vaihtoehtoa: joko Slovakia julistautuisi itsenäiseksi tai heidät jätettäisiin kohtaamaan seuraukset eli invaasio. Slovakian entiselle pääministerille ei jäänyt tilanteessa vaihtoehtoja ja Slovakia julistautui itsenäiseksi. Isossa-Britanniassa ei oltu varmoja oliko kyseessä Slovakian vilpittön halu luoda omaa tulevaisuuttaan vai oliko Saksalla sormensa pelissä.²⁹⁴

Hitler ei jäänyt tuhlaamaan aikaa vaan kutsui Berliiniin seuraavaksi tšekkien johdon. Hän julisti, että Tšekkoslovakia tultaisiin miehittämään seuraavana päivänä ja Tšekkoslovakia voisi joko antautua tai se tultaisiin murskaamaan. Saadessaan vastaansa uhkavaatimuksen, jossa Hitler lupasi, että kuusisataa pommikonetta tuhoaisi Prahan välittömästi, jos tšekit eivät suostuisi hänen vaatimuksiinsa, Tšekkoslovakian presidentille ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin asettaa maansa

²⁹² Adams 1993, s. 138 ja Bell 1986, s. 245–246.

²⁹³ Bell 1986, s. 248–249

²⁹⁴ Adams 1993, s. 138.

kohtalo Hitlerin käsiin. Neljältä aamuyöllä maaliskuun 15. päivänä hän allekirjoitti sopimuksen, joka päätti Tšekkoslovakian olemassaolon. Saksan joukot saavuttivat nopeasti Prahan ja jo 15. päivän iltana Hitlerkin saavutti pääkaupungin. Ensimmäisen maailmansodan raunioista nousseen Tšekkoslovakian valtio oli kulkenut tiensä päähän.²⁹⁵

Hitlerin uusin valloitus oli yllättynyt brittihallituksen. Berliinin suurlähettiläs Henderson oli raportoinut läpi helmikuun, ettei Saksalla ollut uusia aluevaltaussuunnitelmia. Siinä vaiheessa, kun brittihallitus sai varmasti tietää Tšekkosloveniassa tapahtuvasta kehityksestä, oli jo liian myöhäistä toimia, vaikka he olisivat jotain halunneetkin tehdä. Hallitus tapasi melkoisessa sekasorrossa miehityksen ollessa käynnissä. Ainoa merkittävä päätös, jonka brittihallitus pystyi tekemään oli, ettei turvatakuista, joita ei koskaan virallisesti oltu edes annettu, pidettäisi kiinni. Chamberlain kohtasi samana päivänä parlamentin, joka ei luonnollisesti ollut asioiden saamasta käänteestä tyytyväinen. Chamberlain tyytyi toteamaan, että Saksa on rikkonut Münchenin sopimuksen ja sanansa, mutta tässä vaiheessa hänellä ei ollut mitään konkreettisia toimia mielessään.²⁹⁶

*The Czecho-Slovak Republic, which was created twenty years ago by the Allied Powers and for which only six months ago Mr. Chamberlain foresaw a happy and peaceful future as an independent State, to-day no longer exists.[...] In reality Czecho-Slovakia has been destroyed by Nazi Germany as necessary step towards hegemony in Central Europe.*²⁹⁷

Guardianin arvio tilanteesta oli synkkä. Uljaat tšekit olivat taistelleet Saksaa vastaan niin kauan kuin pystyivät, mutta lopulta Saksa sai tahtonsa läpi. Hitler oli toiminut taitavasti: Demokratiat olivat olleet valheellisen turvallisuuden tunteen vallassa ja surkeimpana kaikista oli ollut Ison-Britannian hallitus, joka oli julistanut uuden rauhan ja turvallisuuden aikaa. Seuraava askel Saksan hegemonian saavuttamiseksi Keski-Euroopassa oli lehden mukaan otettu ja kuten olemme huomanneet, se ei tullut lehdelle yllätyksenä. *Guardianin* tuomio tilanteesta oli synkkä eli Tšekkoslovakia oli hylätty Saksan armoille Münchenin sopimuksessa.

[...] our own Government was actually announcing the dawn of a new and peaceful era. [...] The truth is that Czecho-Slovakia was abandoned to Germany at Munich [...].

²⁹⁵ Adams 1993, s. 138, Bell 1986, s. 249 ja Parker 1998, s. 197–199.

²⁹⁶ Adams 1993, s. 139–140.

²⁹⁷ "Another Victory" 15.3.1939, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

If we would not fight then, we cannot fight now; the present crisis is rather an opportunity to reflect with shame on the past and to prepare with energy for the future.

298

Guardianin reaktio Tšekkoslovakian kohtaloon oli selvä eli vääräys oli tapahtunut ja länsimaiden tulisi katsoa peiliin. Tšekkoslovakia oli tehnyt viimeisen uhrauksensa eli antanut itsenäisyytensä, mutta mielenkiintoista on, että *Guardianin* mielestä tapaus ei kuitenkaan oikeuttanut sotaa. Paremminkin sanottuna *Guardianin* mukaan sota Tšekkoslovakian vuoksi tulisi liian myöhään. Sen sijaan brittihallitus sai tuttuun tapaan aimo annoksen sapiskaa, sillä *Guardianin* mukaan se ei ollut ollut ajan tasalla Keski-Euroopan tilanteesta. Jälleen kerran lehti näkee Ison-Britannian kokeneen myös moraalisen tappion. Vaikka lehden mielestä Tšekkoslovakian kohtalo oli jo sinetöity Münchenissä, jälkiviisaus oli turhaa ja jäljellä oli vain valmistautuminen tulevaisuuteen. Oli Tšekkoslovakian miehitys sodan arvoinen tai ei, *Guardian* halusi, että brittihallitus tekisi kaikkensa auttaakseen Tšekkoslovakian valtion rauniossa kärsiviä ja sieltä pakoon yrittäviä.

If Mr Chamberlain has any credit with Nazi Germany for his policy of appeasement, for his forbearance of towards aggression, now surely is the time to drawn upon it. It for once the British Government asserts its influence in Berlin, it may not prevail upon the German Government to show mercy (for that is impossible) but it may at least help some to escape from persecution. ²⁹⁹

Lehti toivoi hallitukselta toimia hädässä oleville ja jos myöntöväisyyspolitiikka oli saanut Saksalta yhtään kiitollisuudenvelkaa osakseen, nyt oli aika käyttää sitä hyväksi. Tšekkoslovakian tuho saikin brittihallituksen reagoimaan, vaikka reaktio rajoittui lähinnä muodolliseen protestiin. Iso-Britannia ei aikonut pitää kiinni Tšekkoslovakialle antamistaan turvatakuista, sillä ei ollut enää olemassa valtiota, jonka turvallisuutta taata ja eihän takuita koskaan ollut virallisesti edes annettu. Prahan miehitys sai kuitenkin brittihallituksen muuttamaan politiikkaansa, sillä kenellekään hallituksen sisäpiirissä ei ollut enää epäselvää, että Euroopan kohtalo tultaisiin ennemmin tai myöhemmin ratkaisemaan voimakeinoin. Chamberlain piti maaliskuun 17. päivänä puheen, jossa hän kyseenalaisti Saksan toimet ja vakuutti Saksan olevan väärässä, jos se luulisi Ison-Britannian rauhantahtoisuuden tarkoittavan, että se seuraisi vierestä sodan syttymistä. Yksityisesti Chamberlain

²⁹⁸ "Another Victory" 15.3.1939, TMG, s. 10 [pääkirjoitus]. Kts. myös "The Gift of Prophecy" 15.11.1938, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

²⁹⁹ "Vae Victis" 17.3.1939, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

ei ollut edelleenkään vakuuttunut, että Hitler välttämättä haluaisi sotaa, mutta tunsi kuitenkin ettei voinut enää luottaa Saksan johtajaan.³⁰⁰

Mitä Prahan miehitys lopulta tarkoitti myöntyväisyyspolitiikalle? Lyhyesti sanottuna sen loppua. Vaikka Chamberlain olisi kenties halunnut pitää kiinni politiikastaan, oli muun hallituksen linja sekä julkinen mielipide kääntynyt viimeistään nyt niin pahasti sen vastaiseksi, ettei edes pääministeri voinut enää pitää siitä kiinni. Myös *Guardian* halusi ulkopoliittikkaan muutosta ja tuntui myös saavan haluamansa jo mainitun Chamberlainin 17. maaliskuuta pitämän puheen perusteella, jossa petetty pääministeri puhui Ison-Britannian linjan kovenemisestä.³⁰¹

*The Prime minister's speech last [...] marks decisive change on our national policy. [...] This [...] can only mean that at long last the Government is turning to the common-sense policy of organising the peace-loving nations against further aggression. [...] He feels that he has been betrayed, that the bases on which his whole structure of "appeasement" rested have been wantonly shattered, that solemn undertaking have been disregarded, and that the man he had hoped to win has proved himself a brazen perjurer. [...] But we must all be glad that at last British policy is becoming honest, that we have given up make-believe, and that we can express the faith that is in us without fear of being charged with "fouling our own nest." For Mr. Chamberlain this is only the beginning. His policy is dead [...]. But one thing is certain. His speech last night came nearer to expressing the feeling of his countrymen than any he has yet made. If he goes back on it he, and perhaps we, are doomed.*³⁰²

Guardian silmissä myöntyväisyyspolitiikka kuoli Tšekkoslovakian valtion mukana. Kuitenkin sen haamu leijui vielä ilmassa tai ainakin päättämättömyys siitä, minkälaiseksi hallituksen uusi politiikka muodostuisi. Varmaa lehden silmissä oli, että perusteet jolla myöntyväisyyspolitiikka oli maannut, olivat nyt viimeistään sortuneet. Jo joulukuussa lehti oli uutisoinut, ettei Hitlerillä ollut aikomustakaan pelata myöntyväisyyspolitiikaksi kutsuttavaa peliä ja nyt oli tullut aika Ison-Britanniankin vaihtaa pelinappulansa. *Guardianin* mukaan yksi asia oli selvä: Myöntyväisyyspolitiikkaan ei ollut paluuta tai ainakin paluu siihen merkitsisi lopun alkua Isolle-Britannialle. Brittihallitus harkitsi useita toimia, kuten jo aikaisemmin mainitun Churchillin ja

³⁰⁰ Adams 1993, s. 140–141.

³⁰¹ Bell 1986, s. 252–253.

³⁰² "The Warning" 18.3.1939, TMG, s. 12 [pääkirjoitus].

*Guardian*inkin ehdottoman "suuren allianssin" muodostamista sekä luonnollisesti uudelleenaseistamisen kiihdyttämistä.³⁰³ Epätietoisuus uudesta linjasta säilyi kuitenkin vielä ja maaliskuun lopussa *Guardian* halusi brittihallitukselta selvää linjavetoa.

*Mr. Chamberlain had next to nothing to say yesterday about the new policy which the Government is supposed be pursuing. [...] Much was destroyed with Czecho-Slovakia; much both of spirit and of the material means for resistance to tyranny was lost. But there is still hope and a fair prospect if we kept our faith and if also we had a Government that would translate it into the decided action which so many countries do not now expect from us but nevertheless would welcome.[...] That the Government of this country must generically build a "peace front" is not be doubted. But whether it can be done by this Government and under the present leadership is another question altogether.*³⁰⁴

Pääministerin ja hänen hallituksensa johtamiskyky joutuu jälleen lehden silmissä huonoon valoon. Lehti ei sinänsä tuomitse hallituksen pyrkimyksiä, mutta epäilee vahvasti löytyykö nykyiseltä hallitukselta voimaa tai tahtoa muutoksen tekemiseen. *Guardian* kuitenkin sai haluamansa selvyyden Ison-Britannian linjaan, kun Iso-Britannia ja Ranska antoivat yhdessä turvallisuustakuut Puolan itsenäisyydelle maaliskuun viimeisenä päivänä. Samalla hallitus päätti maavoimien kasvattamisesta sodanajan vahvuuteen, joka oli 170 000, antaen vielä valtuudet määrän kaksinkertaistamiseen tarvittaessa. Päätös oli lähinnä ele Ranskaa kohtaan, joka vaati briteiltä sitoutumista myös mahdollisia mantereella käytäviä taisteluita varten. Tässä vaiheessa brittihallitus ja etenkin pääministeri Chamberlain olivat vielä haluttomia säätämään lakia asevelvollisuudesta. Ehkäpä Sommen muistot painoivat vielä raskaasti mielissä. Kuukauden kuluttua hallitus kuitenkin taipui ja säätö lain yleisestä asevelvollisuudesta.³⁰⁵

Kokonaisuudessaan *Guardianin* näkemys hallituksen toimista Prahan miehityksen jälkeen, ei anna brittihallituksesta järin mairittelevaa kuvaa. *Guardian* näki hallituksen toimien ja Münchenin sopimuksen olleen päävastuussa Tšekkoslovakian tuhosta. Itse Tšekkoslovakian lopullisesta sortumisesta *Guardian* ei ollut kovin yllättynyt, mikä oli ymmärrettävää, koska *Guardian* oli jo alkuvuodesta 1939 nähnyt Tšekkoslovakian ongelmien voivan lopulta johtaa sen tuhoon.

³⁰³ Adams 1993, s. 142.

³⁰⁴ "The Government and its Policy" 29.3.1939, TMG, s. 10 [pääkirjoitus].

³⁰⁵ Adams 1993, s. 145–146.

Tšekkoslovakian tuhon seurauksena *Guardian* vaati entistä voimakkaammin hallitukselta voimakasta ulkopoliittikkaa. Aktiivisuus Keski-Euroopan asioissa, joka oli *Guardianin* mielestä ollut aikaisemmin mahdollisesti vielä riittävä toimi Euroopan säästämiseksi suursodalta, ei ollut enää riittävää ainakaan myöntyväisyyspolitiikkaan liittyen, eikä siitä enää edes puhuttu. *Guardian* vaati maailmaa ja etenkin brittihallitusta huomaamaan, ettei Saksa pysähtyisi myönnytyksillä vaan oli aika koota "rauhaa rakastavat" valtiot liitoksi aggression pysäyttämiseksi ja lisäksi Ison-Britannian tulisi aseistautua kunnolla Saksaa vastaan.

Entä sitten Richard Cockettin väittämä *Guardianin* epäkriittisestä asenteesta myöntyväisyyspolitiikkaan? Kuten olen osoittanut, *Guardian* oli uutisoinnissaan usein asiallinen ja kuten jo mainittua siltä lopulta puuttui konkreettinen vaihtoehto myöntyväisyyspolitiikalle, mutta sitä tuskin voi kuvata epäkriittiseksi. Cockett väittää esimerkiksi, että vuoden 1938 toukokuusta lähtien *Guardian* vältti kaikenlaisten uutisten julkaisua, jotka voisivat kärjistää Tšekkoslovakian tilannetta. Toki *Guardianin* asenne oli välttää tilanteen turhaa kärjistämistä, mutta esimerkiksi koko kesän ajan *Guardian* ei säästellyt vaivojaan syylistäessään Saksaa Tšekkoslovakian tilanteen kärjistämisestä. Etenkin Münchenin konferenssin jälkeen kritiikki sekä brittihallitusta että Saksaa vastaan oli todella voimakasta. Myös Gannonin näkemys kokonaistilanteesta poikkeaa radikaalisti Cocketista. Gannon näki *Guardian* olleen pääsääntöisesti hallituksen ja myöntyväisyyspolitiikan sekä natsien vastustaja.³⁰⁶ Itse en näkisi pitkällä aikavälillä *Guardianin* suoraan vastustaneen myöntyväisyyspolitiikkaa, mutta olleen kyllä jatkuvasti kriittinen sitä kohtaan. Itse politiikka ei ollut ongelma *Guardianille*, sillä sekin halusi välttää uuden suursodan, mutta politiikan sisältö tai paremmin sanoen sisällön puute oli lehdelle ongelma. Lehti halusi aktiivisia toimija ja kuten tämäkin tutkimus on osoittanut, ajoittain *Guardian* oli tyytyväinen hallituksen toimiin, silloin kun ne sen mielestä olivat olleet aktiivista politiikkaa rauhan eteen, eivätkä vain antautumista diktatuurien uhkauksille.

Brittihallituksen pyyntöjä ja suostutteluja lehdistölle ei voi kiistää, mutta Cockettin näkemys Chamberlainin hallituksesta lehdistön lähes täydellisenä alistajana on ylläammuttu. Cockett on nähnyt hallituksen toimet jopa demokratian kumoajana.

³⁰⁶ Gannon 1971, s. 247.

*If a democracy can be defined as healthy, continuing clash of opinion, then Chamberlain government, through its close control of the press, certainly succeeded in subverting democracy during the years 1937–1940.*³⁰⁷

Jo tämä tutkimus, otantansa niukkuudesta huolimatta, osoittaa selvästi että kriittisyyttä hallitusten toimia kohtaan ei brittilehdistöstä puuttunut. Lisäksi näiden kahden käsittelemäni lehden mielipiteet eroavat ajoittain hyvinkin radikaalisti toisistaan, joten mielipiteiden yhteentörmäyksistäkään ei ollut puutetta. Huomioon on myös otettava, että brittilehdistö oli tunnettu itsesensuuristaan kriisien aikana. Esimerkiksi toisen maailmansodan aikana hallitus puuttui vain neljä kertaa lehtien mielipiteisiin.³⁰⁸ Kritiikkiä sai esittää sodan aikana, joten on vaikea kuvitella, että brittihallitus olisi kontrolloinut lehdistöä rauhan aikana voimakkaammin kuin sodan aikana. *Guardianin* uutisointi myöntäväisyyspolitiikasta oli tapahtumiin reagoivaa eli sen uutisointi brittihallituksen toimista oli vaihtelevaa riippuen kyseessä olleesta tilanteesta, aktiivisuutta keuhuttiin kun taas passiivisuus tuomittiin.

Prahan miehityksen aattona *Daily Express* suhtautui tilanteeseen rauhallisesti. *Guardianin* tapaista huolta tilanteen vakavuudesta ei ollut havaittavissa. Lehti näki kuitenkin edelleen selvästi, ettei Tšekkoslovakian kohtalo oikeuta sotaa, vaikka tšekit tuntisivat joutuneensa pakon edessä alistumaan vahvemmalle naapurilleen ja ehkä oikeutetustikin tunsivat tulleen petetyksi.

*But it is not the duty or responsibility of the British Government to defend these countries. There will be no war on this account. There will be no September crisis atmosphere this March, no autumn jitters in the spring. The issue of war was settled at Munich when the Sudeten territory was conceded to the Germans. And it had been obvious for many months that Czechoslovakia was a vassal State of Germany.*³⁰⁹

Mielenkiintoinen on *Daily Expressin* näkemys, jossa sotaa ei tule, koska asia on selvitetty jo Münchenin konferenssissa. Näin sodalle ei ollut enää tarvetta. Kuitenkin lehti aliarvioi pahasti jännittynyttä ilmapiiriä. Tilanne oli aivan yhtä vakava kuin se oli ollut syksylläkin. Münchenin sopimuksellekaan lehti ei antanut enää paljoa arvoa vaikka näkikin sen edelleen rauhan takaajana.

³⁰⁷ Cockett 1989, s. 189.

³⁰⁸ Balfour 1979, s. 66.

³⁰⁹ "No War" 14.3.1939, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

Münchenin sopimuksessa Tšekkoslovakian itsenäisyys oli taattu Ison-Britannian ja Ranskan taholta, mutta näille takuille *Daily Express* viittaa kintaalla.

*Yet we promised to defend it after Munich with its Czechs, its Slovaks, its Croats and its' Magyars. That promise was absurd. We sent money to the hotchpotch State. The Daily Express warned the nation that it would go straight to Germany. The nation can learn from its folly. There must be no more foolish commitments abroad, or foolish gifts of money either.*³¹⁰

Suurimpana virheenä *Daily Express* piti turhina annettuja turvallisuustakuista ja rahalainoja Tšekkoslovakialle. Lehden tyyni suhtautuminen on jo sinänsä mielenkiintoista, mutta myös jotkin lehden käsittelemät aiheet herättävät mielenkiintoa. Lehti raportoi Prahassa tapahtuvista muutoksista, esimerkiksi liikenteen muuttamisesta oikeanpuoleiseksi ja juutalaisten kohtaloa koskevasta jutustelusta kahviloissa. Vaikka tunnelmaa kuvataan pääpiirteittäin painostavaksi, ei se välity lehden reportaaseista.³¹¹ Kauan ei kuitenkaan tarvinnut odottaa, kun *Daily Expressin* näkemys muuttuu synkemmäksi. Vaikka lehti edelleenkin näki, ettei Ison-Britannian tulisi sekaantua Keski-Euroopan asioihin, koska käytännössä Münchenin sopimus oli antanut Keski-Euroopan Saksan käsiin, niin nyt siltä kuitenkin herui myötätuntoa tšekeille.

*The Czechs are in bondage to Germany. Faced with menaces and threats on all sides, they throw in the towel. It is a sad, bad, wretched moment. Millions of people will come under the heel of foreign masters whose political system they loathe. Their liberty is stripped from them. And with such speed does misfortune overtake them that the blow must be harder to endure. A few short months ago the Czechs were a proud and dominant people holding their heads high among the nations of Europe. Now they are less than the Slovaks.*³¹²

Kontrasti edelliseen uutisointiin on huomattava. On mielenkiintoista huomata, että vaikka *Daily Express* näki, ettei Ison-Britannian tule puolustaa turvallisuustakuista huolimatta tšekkejä, niin lehti suhtautuu tšekkien tilanteeseen yllättävänkin myötätuntoisesti. *Daily Expressin* katsoi tulevaisuuteen ja antoi kolme kohtaa, joista Ison-Britannian tulisi ottaa opiksi Tšekkoslovakian

³¹⁰ "A divided nation" 14.3.1939, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

³¹¹ "Will They Call it Bohemia" 14.3.1939, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

³¹² "Bondage" 15.3.1939, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

kohtalosta. Ensimmäiseksi Tšekkoslovakian rodullinen monimuotoisuus teki valtion pitkäaikaisen säilymisen mahdottomaksi ja Münchenin sopimuksessa säilynyt Tšekkoslovakian valtio oli vain näköharhaa. Toiseksi Ison-Britannian ei tulisi lainata rahaa Keski-Euroopan valtioille alueen poliittisen epävakauden takia. Syypääksi hallituksen sijasta höllälle lainanannolle löytyy lehden mielestä osasta lehdistöä, joka voimakkaasti oli tukenut lainan antoa. Lainananto oli ollut osa hallituksen taktiikkaa yrittää rauhoittaa Keski-Eurooppaa. Vielä kesällä 1939 brittihallitus harkitsi lainojen antamista Saksalle tämän tyynnyttämiseksi.³¹³ Kolmanneksi Ison-Britannian tulisi jatkossa pidättäytyä antamasta turvallisuustakuita muille valtioille. Nämä kolme kohtaa ovat lehdeltä täysin linjassa sen aikaisemman linjan eli eristäytymispolitiikan kanssa. Sympatiasta huolimatta lehti siis toivoi Ison-Britannian jatkavan samalla linjalla kuin aikaisemmin, joskin Münchenin sopimuksen hairahdukset unohtaen.³¹⁴

Mielenkiintoista on huomata lehden linjan kehittyminen muutaman päivän aikana melko välinpitämättömästä uutisoinnista sympaattiseen ja sympaattisesta kauhistelevaan. Tšekkoslovakian noustessa seuraavan kerran pinnalle lehden uutisoinnissa, oli sävy muuttunut siis huomattavasti synkemmäksi.

*Fascinated and horrified, the British people look upon the succession of terrible events in Eastern Europe. The German troops march through Bohemia. Hitler snatches Slovakia, which lie allowed for an hour or two to indulge the illusion of independence. Behind his soldiers come the grim squads of the Gestapo. Thousands of Czech citizens are arrested. Spies around. Terror stalks. The Jews shrink into the gathering shadows of an abominable future.*³¹⁵

Uutisoinnin äkillinen muutos on ehkä selitettävissä, kun ajatellaan lehden pitkän ajan linjaa rauhan säilymisestä. Tšekkoslovakian miehitys teki ison lommon lehden mainostamalle rauhallisen Euroopan pitkäaikaiselle kehitykselle. Näin lehden aikaisempi uutisointi sodattomasta Euroopasta sai myös melkoisen kolhun, joten miksei lehden uutisointikin. Yksi asia ei kuitenkaan muuttunut Prahan miehityksestä huolimatta. Ankaran arvostelun kohteena ollut pääministeri Chamberlainia lehti puolusti edelleen, osoittaen sormella mieluummin Hitleriä.

³¹³ Parker 1998, 264–266.

³¹⁴ "Mirage" 15.3.1939, DE, s. 12 [pääkirjoitus] ja "Giving Money Away" 15.3.1939, DE, s. 12 [pääkirjoitus] ja "Another Folly" 15.3.1939, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

³¹⁵ "Reign of Terror" 17.3.1939, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

*Mr. Chamberlain took a wise course in making the Munich bargain. He is under no necessity of defending that bargain. But he is also under no necessity of defending Hitler, who has broken the bargain.*³¹⁶

Daily Express antoi pääministerille synnin päästön liittyen Tšekkoslovakian tilanteeseen. Mielenkiintoisena kontrastina *Guardianiin*, *Daily Express* ei missään vaiheessa nosta esiin minkäänlaisia moraalisia näkökantoja annettuihin turvallisuustakuisiin ja Tšekkoslovakian tuhoutumiseen liittyen. Jos *Guardian* koki, että Iso-Britannia koki moraalisen tappion Tšekkoslovakian kohtalon takia, niin *Daily Expressillä* ei vastaavanlaisia epäilyksiä ole. Yhdessä synkkenevän uutisoinnin kanssa myös lehden neuvot hallitukselle vahvistuvat. Vanhan tutun teeman eli uudelleenaseistamisen rinnalle nousi nyt myös pakollinen asepalvelus, jonka lehti myös sai kuukauden päästä. Mielenkiintoinen tämä asia on, koska esimerkiksi aiemmin edellisenä kesänä lehti oli vielä kampanjoinut pakollista asevelvollisuutta vastaan.³¹⁷ Kaikesta synkkyydestä huolimatta lehti koki, ettei Eurooppa joutuisi suursodan kouriin Tšekkoslovakian kohtalon takia, ei ainakaan vielä.

*Here is the question which every man asks his companion and every woman addresses to her neighbour: "Is there going to be war?" The Daily Express answers: No. Not now. Why do we make that reply, and how do we justify it? Because we believe that there will not be any further manoeuvres in Europe likely to involve us in an armed conflict.*³¹⁸

Daily Expressin usko siihen, ettei ainakaan Iso-Britannia joutuisi sodan kurimuksiin, säilyi vakaana. Myöntyväisyyspolitiikka loisti poissaolollaan lehden uutisoinnista liittyen Prahan miehitykseen. Vaikka lehti antoi hallitukselle neuvoja siitä, miten sen tulisi toimia, ei se kuitenkaan missään vaiheessa tuominut myöntyväisyyspolitiikkaa. Vasta pääministeri Chamberlainin pitäessä linjanmuutos puheensa, jonka *Guardian* oli ottanut positiivisesti joskin varauksella vastaan, *Daily Expressin* käsittelee jälleen Ison-Britannian ulkopoliittista linjaa.

Probably the swiftest change of policy we have ever known occurred last weekend within the sight of us all. It was the change from the policy of appeasement and a

³¹⁶ "Breach of Faith" 17.3.1939, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

³¹⁷ Esimerkiksi "Use this Interval" 20.3.1939 s. 12 [pääkirjoitus] ja "Empire Defence" 20.3.1939 s. 12 [pääkirjoitus].

³¹⁸ "No War Now" 20.3.1939, DE, s. 12 [pääkirjoitus].

*rejection of collective security to the policy of abolishing appeasement and putting collective security in its place.*³¹⁹

Daily Express nosti esiin kollektiivisen turvallisuuden ehkä turhankin voimakkaasti. Kansainliitto oli jo käytännössä kuopattu ja todennäköisesti Chamberlain tarkoitti joidenkin strategisesti tärkeiden rajojen Saksan ympärillä olevien rajojen vahvistamista aggressiota vastaan. Chamberlain ei edelleenkään uskonut sodan väistämättömyyteen ja piti edelleen Italiaa ja Mussolinia avaimena Saksan pidättelemiseen, aivan kuten oli tapahtunut Münchenin konferenssissa.³²⁰ *Daily Express* suhtautuu linjanmuutokseen varovaisen positiivisesti, mutta ei käytännössä ota siihen voimakkaasti kantaa. Tämä on erittäin mielenkiintoista, koska myöntöväisyyspolitiikka, jota lehtikin oli pääsääntöisesti tukenut viimeisen vuoden ajan, tuli päätökseensä. Ulkopoliitiikan käsittely alkoi kuitenkin vähetä huomattavasti lehden sivuilta Prahan kaikujen vaietessa, joten ehkä lehden kannalta myönteisesti suuntautuneen politiikan loppumisella oli vaikutusta asiaan. Lehti seisoi vahvasti pääministeri Chamberlainin takana ja oli valmis edelleenkin tukemaan myös myöntöväisyyspolitiikkaa. Huhtikuussa pelättiin uusia vaatimuksia Saksalta liittyen Danzigin käytävään.

*Now, if these claims are to be put forward, and the issue fairly joined, we ask for nothing better than that the control and direction of our foreign policy should be under the authority of Mr. Chamberlain. For such demands, though some are unacceptable, can be the subject of negotiation providing that there is a genuine, will for settlement on the part of Germany [...].*³²¹

Lehden usko pääministeri Chamberlainiin säilyi vahvana Tšekkoslovakian kohtalosta ja Münchenin sopimuksen epäonnistumisesta huolimatta. Lisäksi lehti oli edelleen valmis myönnetyksiin Saksa kohtaan. Myöntöväisyyspolitiikka oli ehkä kadonnut sanana lehden sivuilta, mutta sen henki oli edelleen vahvasti elossa. Tämä oli tietenkin ymmärrettävää, koska *Daily Express* ei missään vaiheessa ollut hylännyt omaa eristäytymispoliittista linjaansa ja siihen myöntöväisyyspolitiikan varjot sulautuivat edelleen erinomaisesti. Myöntöväisyyspolitiikkaa ei ehkä mainittu, koska siitä oli tullut epäsuosittua, mutta toisin kuin *Guardian*, joka viimeistään Prahan miehityksen jälkeen oli valmis kuoppaamaan sen lopullisesti, *Daily Express* piti sitä edelleen hengissä.

³¹⁹ "Reversal" 22.3.1939, DE, s.10 [pääkirjoitus].

³²⁰ Parker 1996, s. 204–205.

³²¹ "Follow Your Leader" 24.4.1939, DE, s. 10 [pääkirjoitus].

Daily Expressin kohdalla Richard Cockettin väittämät hallituksen ohjauksesta voidaan sanoa pitävän paremmin paikkansa kuin *Guardianin* osalta. Myös lordi Beaverbrook myönsi, että hallitus oli pyytänyt lehteä uutisoimaan esimerkiksi Münchenin sopimuksesta myönteisesti, mutta on muistettava, että lähes koko maailman reaktio oli enemmän tai vähemmän positiivinen Münchenin sopimukseen sen alkuvaiheessa.³²² Kuitenkaan ei pidä unohtaa, että *Daily Express* oli ollut myöntöväisyysspolitiikan kannattaja jo keväästä alkaen, koska se sopi yhteen sen oman eristäytymispolitiikan kanssa. Cockett ei teoksessaan harkitse pitkäjänteistä kehitystä eikä lehden omaa toimituslinjaa, vaan vetää hieman liian suoria johtopäätöksiä hallituksen ohjauksesta. Ottaen huomioon *Daily Expressin* aikaisemman uutisoinnin Tšekkoslovakian kriisistä, *Daily Express* olisi hyvinkin voinut uutisoida esimerkiksi Münchenin sopimuksesta myönteisesti ilman hallituksen ohjaustakin. Lisäksi on tärkeää muistaa, että *Daily Express* esitti myös ajoittain kritiikkiä hallitusta kohtaan. Niinkin lyhytaikaista kun tämä kritiikki oli, ei sen merkitystä tulisi laiminlyödä. Tärkeimpänä seikkana hallituksen ohjailun ja *Daily Expressin* välillä tulee lehden oma linja eristäytymispolitiikasta. Se pääsääntöisesti kritisoi hallitusta nimenomaan niistä aiheista, jotka eivät sopineet eristäytymispolitiikkaan, kuten esimerkiksi uudelleenaseistamisesta. Uudelleenaseistaminen ei kuulunut Chamberlainin myöntöväisyysspolitiikkaan olennaisena osana, mutta Beaverbrookin ja *Daily Expressin* eristäytymispolitiikassa se oli tärkeässä roolissa. Kuitenkin kriisin käydessä kuumimmillaan, esimerkiksi ennen ja jälkeen Münchenin konferenssia, Cockett on mielestäni oikeassa sanoessaan *Daily Expressin* olleen hallituksen talutusnuorassa. On muistettava, että tässä nuorassa olemisen palveli myös lehden omaa näkemystä.

Kokonaisuutena Prahan miehityksen aika *Daily Expressin* sivuilla on erittäin mielenkiintoinen. Lehden uutisoinnin muutos lähes täydestä välinpitämättömyydestä synkkyuden keskelle oli huomattava. Sinänsä tämä oli ymmärrettävää ottaen jälleen huomioon lehden aikaisemman linjan. Lehti oli koko ajan uskonut, ettei Tšekkoslovakian kriisi tule johtamaan sotaan ja halusi ilmiselvästi uskoa tähän loppuun saakka. Huomionarvoista on myös myöntöväisyysspolitiikan vähäinen käsittely. Lehti ei edelleenkään tuominnut sitä, mutta ei myöskään aggressiivisesti puolustanut. Ison-Britannian hallituksen linjan muutoksen lehti otti tyynesti vastaan, vaikka uusi linja ei sopinutkaan eristäytymispolitiikkaan enää kovinkaan hyvin. Uuden linjan myötä solmittu puolustussopimus Puolan kanssa sai lehden sivuilla vähän tilaa, vaikka lehti oli toistuvasti neuvonut hallitusta pitäytymään minkäänlaisten turvallisuustakuiden antamisesta. Asian vähäinen käsittely on sinänsä ymmärrettävää, koska se ei sopinut lehden linjaan ja ottaen huomioon, ettei Iso-Britannia

³²² Cockett 1989, s. 81–82.

ollut pitänyt kiinni Tšekkoslovakiallekaan annetuista takuista, ei ollut millään tavalla selvää, että se pitäisi kiinni Puolalle annetuista.

Verrattaessa *Guardianiin* muutama huomionarvoinen asia nousee esiin. Ensimmäiseksi on lehtien hyvin erilainen uutisointi Tšekkoslovakian tilanteen kehittymisestä. *Guardian* oli ennakoinut sen kohtaloa jo hyvissä ajoin ja uutisoi aiheesta myös vakavan synkeästi, kun taas *Daily Express* oli valmis pitämään toiveita yllä siitä, ettei tilanne ollut niin vakava kuin miltä näytti. Toiseksi on huomionarvoista nähdä ero liittyen Ison-Britannian ulkopoliittiseen linjanmuutokseen. *Guardian* otti sen vastaan avoimesti, joskin varauksella, ja piti myöntyväisyyspolitiikkaa nyt viimeistään kuopattuna. *Daily Express* otti linjan muutoksen vastaan melko välinpitämättömästi, antaen kuitenkin tukensa edelleen pääministerille. Lehti oli edelleen valmis tukemaan myöntyväisyyspolitiikkaa, vaikka termi katosikin lehden sivuilta. Myöskään pääministeri Chamberlain ei olisi halunnut hylätä politiikkaansa, mutta tässä vaiheessa hänellä ei oikeastaan ollut vaihtoehtoja. Kokonaisuudessaan lehdet olivat uskollisia aikaisemmin muodostuneille linjoilleen. Samoin lehdet pystyivät keskustelemaan tapahtumista omien, itse muodostamiensa, linjojen puitteissa. Myöntyväisyyspolitiikasta ja Tšekkoslovakian tilanteesta oli siis mahdollista uutisoida niin kuin lehdet halusivat. Se, että lehtien omat linjat eivät automaattisesti tuominneet myöntyväisyyspolitiikkaa, ei tee keskustelukulttuurista yhtään sen vapaampaa. Etenkin *Guardian* säilytti kriittisen asenteensa läpi koko vuoden, mutta tämä ei tarkoittanut, että lehti olisi automaattisesti aina kritisoinut brittihallitusta, vaan lehden kritiikki oli suhteessa hallituksen harjoittamiin toimiin. Aivan kuten *Daily Expressillä* hallituksen toimet suhteutettiin pääsääntöisesti niiden vaikutuksista eristäytymispolitiikkaan.

Mielenkiintoinen huomio löytyy myös yhtäläisyyksistä Gannonin teoksen *The British Press and Germany* ja tämän tutkimuksen väliltä. Gannon saavuttaa teoksessaan hyvin yleistävän johtopäätöksen, jossa hän osoittaa, että konservatiivisten lehtien mielestä Isolla-Britannialla ei ollut oikeutta puuttua ystävällismielisten valtioiden sisäisiin asioihin, kun taas liberaalilehdistö oli huomattavasti kriittisempi.³²³ Vaikka johtopäätös koskikin uutisointia Saksasta, on helppo todeta, että yleisellä tasolla sama pitää paikkansa myös niin Tšekkoslovakiaa kuin myöntyväisyyspolitiikkaakin koskevassa uutisoinnissa. Liberaalia lehdistöä edustava *Guardian* oli huomattavasti kriittisempi kuin konservatiivista lehdistöä edustava *Daily Express*. Samoin *Daily Express* oli myöntyväisyyspolitiikan tukija, kun taas *Guardianin* suhtautuminen siihen oli

³²³ Gannon 1971, s. 290–291.

monimutkaisempi. Tämän tutkimuksen puitteissa Gannonin yleistykseen sisältyy kuitenkin ongelma eli vaikka molempien käsittelemieni lehtien uutisointi oli melko stabiilia, ei linja ollut täysin sama koko vuoden ajanjakson sisällä. Etenkin *Guardian* oli hyvin reaktiivinen, kun taas *Daily Express* piti kiinni omasta eristäytymispolitiikastaan hyvin tiukasti loppuun asti.

Kokonaisuudessaan myöntyväisyyspolitiikka oli *Guardianin* mielestä ollut väärää politiikkaa aina Münchenin sopimuksesta asti, mutta nyt sen oli siirryttävä historiaan tai muuten Iso-Britannia oli varmasti tuomittu. *Daily Express* sen sijaan pitäytyi eristäytymispolitiikassaan ja ainakin myöntyväisyyspolitiikan henki säilyi hengissä sen sivuilla. Lopulta myöntyväisyyspolitiikka siirtyi kuitenkin historiaan, vaikka pääministeri Chamberlain ei edelleenkään ollut menettänyt kaikkea uskoaan siihen. Iso-Britannia takasi Puolan itsenäisyyden ja alkoi aktiivisesti etsiä liittolaisia akselivaltojen aggression pysäyttämiseksi. Nämä toimet eivät olleet riittävät, vaan noin puolivuotta myöhemmin Eurooppa ajautui uuden maailmansodan kauhujen keskelle.

VII. Puolittaista politiikka ja erinomaista eristäytymistä

Anschlussista Prahan miehitykseen kuljetun tien jälkeen, on ajankohtaista kysyä: miten paljon Ison-Britannian lehdistöllä oli liikkumavaraa, kun se keskusteli myöntyväisyyspolitiikasta? Vastauskin on hyvin yksinkertainen eli brittilehdistöllä oli paljon liikkumavaraa, kun se keskusteli myöntyväisyyspolitiikasta. Kokonaisuudessaan lehtien hyvin erilaiset linjat myöntyväisyyspolitiikasta, ja motivaatio näiden linjojen takana, kertovat hyvin voimakkaasti lehtien mahdollisuuksista keskustella myöntyväisyyspolitiikasta tutkimallani ajanjaksolla. Jos myöntyväisyyspolitiikkaan liittyvässä keskustelussa voi löytyä kaksi näinkin erilaista linjaa, kuin mitä *The Manchester Guardianilla* ja *The Daily Expressillä* oli, niin on luontevaa olettaa, että lehdistöllä oli vapaus kirjoittaa myöntyväisyyspolitiikasta hyvin vapaasti eli niillä oli paljon liikkumavaraa keskusteltaessa myöntyväisyyspolitiikasta.

Lehtien linja ei kuitenkaan ollut yksinkertainen. Ongelmaksi muodostuu, etenkin *Guardianin* kohdalla nimenomaan se, mikä oli myöntyväisyyspolitiikkaa? Kuten jo mainittua kirjallisuus ymmärtää myöntyväisyyspolitiikan laajasti alkaen jo 1930-luvun alusta ja huipentuen nimenomaan vuosina 1938–1939. Ongelma muodostuu siitä, että myöntyväisyyspolitiikka ymmärretään tällaisena laajana yksitahoisena politiikkana. Ongelmaa syventää vielä se, että myöntyväisyyspolitiikan ajatellaan olevan yksi yhtenäinen kokonaisuus, johon suhtaudutaan joko

positiivisesti tai negatiivisesti. Myöntyväisyyspolitiikan huono maine on vahvistanut kyseistä yksinkertaista ajattelumallia.

Guardianin uutisointia ajatellen, on mahdotonta pitää myöntyväisyyspolitiikkaa yhtenä yhtenäisenä kokonaisuutena. *Guardianin* uutisointi myöntyväisyyspolitiikasta oli hyvin reaktiivista. Se oli riippuvainen maailman tapahtumista ja brittihallituksen toimista. *Guardianin* silmissä myöntyväisyyspolitiikka oli huonoa politiikkaa, kun se oli passiivista perääntymisen politiikkaa. Näin oli esimerkiksi sekä Anschlussin että Münchenin konferenssin tapahtumien käsittelyssä. Anchlussin jälkeen brittihallitus oli passiivinen, esittäen vain muodollisia protesteja, mutta lopulta jääden toimeettomaksi. Sama toistui myös Münchenin sopimuksen kohdalla, vaikka hieman eri tavalla. Brittihallitus oli aktiivinen toimija kriisin ratkaisussa, mutta vaikka se ei edes olisi osallistunut Münchenin konferenssiin, lopputulos olisi ollut sama: Saksa sai haluamansa. *Guardian* koki tällaisen passiivisuuden olleen huonoa politiikkaa, joten tässä yhteydessä *Guardianin* linja myöntyväisyyspolitiikasta oli negatiivinen eli se piti sitä huonona politiikkana.

Guardianin suhtautuminen brittihallituksen ulkopoliittikkaan edellä mainittujen kriisien aikana oli erittäin tuomitseva. Tuomittavaksi *Guardian* koki nimenomaan brittihallituksen konkreettisten toimien puutteen, eli jo mainitun passiivisuuden. *Guardian* vaati Isoa-Britanniaa osallistumaan Keski-Euroopan asioihin ja jos se ei niihin osallistuisi tai sen osallistumisella ei olisi lopulta merkitystä, oli politiikka myös huonoa. Tähän kiteytyi nimenomaan useasti mainittu "aktiivinen" ulkopoliittikka. Toukokuun kriisistä alkanut ja Münchenin konferenssiin loppunut aktiivinen kausi jäi vähälle kritiikille. Päinvastoin, kyseisenä ajanjaksona brittihallitus sai avointa hyväksyntää toimistaan aktiivisena kriisin ratkaisijana. Tämä aktiivinen politiikka oli *Guardianin* mielestä hyvää politiikkaa, mutta se oli yhä myös osa myöntyväisyyspolitiikkaa. Näin ollen *Guardianin* suhtautuminen myöntyväisyyspolitiikkaan ei ollut tasaisen negatiivista tai positiivista vaan se oli reaktiivista eli *Guardianin* linja oli riippuvainen hallituksen toimista.

Guardianin osalta sen linja myöntyväisyyspolitiikasta oli siis aktiivisuuden ja passiivisuuden vuoropuhelua. Täytyy kuitenkin huomata, että vaikka *Guardianin* uutisointi myöntyväisyyspolitiikasta oli reaktiivista niin itse termi "appeasement" liitettiin vahvemmin passiiviseen politiikkaan. Hyvän esimerkin tähän aktiivisen ja passiivisen politiikan vuoropuheluun luo pikainen silmäys toiseen samaan aikaan käynnissä olleeseen kriisiin eli Espanjan sisällissotaan. Kesällä 1938 *Guardian* uutisoi myös tästä kriisistä laajasti, ja esimerkiksi kun Tšekkoslovakian uutisoinnista termi "appeasement" loisti poissaolollaan, esiintyi se Espanjan sisällissotaa koskevassa

uutisoinnissa jatkuvasti. Tilanne oli myös samanlainen: *Guardian* kritisoi rajusti halitusta passiivisuudesta, kun esimerkiksi brittiläisiä rahtialuksia upotettiin Espanjan rannikoilla. Tätä passiivisuutta kutsuttiin myöntäväisyyspolitiikaksi. Eli termin "appeasement" esiintyi *Guardianin* uutisoinnissa useimmiten hallituksen passiivisilla kausilla, kuten Anschlussin ja Münchenin konferenssin jälkeen toistuvasti kuvaten brittihallituksen ulkopoliittikkaa. Kuvaamalla aktiivisuuden kaudella näin ei ollut. Voidaan ajatella, että *Guardian* olisi erottanut aktiivisen politiikan itse myöntäväisyyspolitiikasta erilliseksi. Ottaen kuitenkin huomioon, että brittihallitus harjoitti kokoajan myöntäväisyyspolitiikkaa, aktiivisempaa tai passiivisempaa sellaista, on kyseisenlaisen johtopäätöksen tekeminen pelkästä termin käytöstä hieman liian yksioikoista. On huomattava, että *Daily Expressissä* kyseenlaista vaihtelevaa termin käyttöä ei ollut havaittavissa. *Daily Expressin* osalta termin käyttö vähenee pääkirjoituksista Prahan miehityksen jälkeen, mutta muuten sen käyttö on tasaista.

Vaikka *Guardianin* linja myöntäväisyyspolitiikasta oli reaktiivinen, niin jonkinlainen kokonaiskäsitys sen linjasta tulee kuitenkin tehdä. Kokonaisuutena voidaan sanoa, että se oli tuomitseva. Myöntäväisyyspolitiikka oli huonoa politiikkaa tai parhaimmillaankin vain "puolittaista politiikkaa". Parhaiten myöntäväisyyspolitiikan linjan voisi kuvailla *Guardianin* marraskuisella uutisoinnilla, jossa se totesi nimenomaan myöntäväisyyspolitiikan estävän brittihallitusta tekevän mitään muuta kuin esittämästä hillittyjä sanallisia protesteja. *Guardianin* linja myöntäväisyyspolitiikasta oli siis negatiivinen, mutta se ei ollut yksiulotteinen. Tämä kokonaiskäsitys on muodostunut koko tutkimaltani vuoden ajanjaksolta ja pitkällä kehityksellä *Guardian* piti myöntäväisyyspolitiikkaa huonona. Se olisi kuitenkin voinut olla hyvääkin politiikkaa, minkälaisena lehti sitä ajoittain pitikin. Ongelma oli, että myöntäväisyyspolitiikka oli *Guardianin* silmissä liian yksipuolista. Lyhyet aktiivisuuden kaudet eivät riittäneet, vaan aktiivisuuteen olisi pitänyt lisätä uudelleenaseistaminen ja suoraan sanoen selkärankaa brittihallitukselle. Kun myöntäväisyyspolitiikan sisältö kuitenkin pääsääntöisesti muodostui perääntymisen politiikasta, niin se oli kokonaisuutena lehden mielestä huonoa politiikkaa.

Huolimatta *Guardianin* negatiivisesta kokonaislinjasta myöntäväisyyspolitiikkaa kohtaan, ei sillä ole esittää sille konkreettista vaihtoehtoa. Myöntäväisyyspolitiikka oli kokonaisuus, jota oli helppo kritisoida. *Guardianin* vaatima aktiivisuus sen sijaan oli lopulta epämääräistä eli se ei sisältänyt toimintaohjeita. Vaikka *Guardian* esimerkiksi vaati uudelleenaseistamista sekä halusi Ison-Britannian ottavan johtavan roolin kriisin ratkaisemiseksi, ei sillä ollut tarjota vaihtoehtoja

kokonaisratkaisua myöntyväisyyspolitiikan tilalle. Samaan ongelmaan ovat törmänneet useat myöntyväisyyspolitiikan kriitikot.

Guardian linkitti myöntyväisyyspolitiikan ja Tšekkoslovakian kohtalon myös hyvin voimakkaasti yhteen. Vaikka olisi liioiteltua sanoa myöntyväisyyspolitiikan aiheuttaneen Tšekkoslovakian tuhon, *Guardianin* silmissä se selvästi edesauttoi asiaa. Tšekkoslovakian uutisointi kävi läpi melkoisen vuoristoradan *Guardianin* sivuilla ja Tšekkoslovakia nähtiin uhrina ja sellaisena se myös pysyi koko käsittelemäni ajanjakson. Saksa oli ongelmien taustalla, mutta myös Iso-Britannia oli vastuussa tilanteesta. *Guardian* näki hyvänä, että Iso-Britannia alkoi yhä aktiivisemmin hakea ratkaisua kriisiin, mutta samalla brittihallitus otti kannettavakseen vastuun lopputuloksesta. Lopputulos taas oli *Guardianin* toiveita ajatellen lähes huonoin mahdollinen.

Tätä taustaa vasten *Guardianin* reaktio Münchenin sopimukseen ei ollut yllättävä. Se oli häpeällinen Isolle-Britannialle. *Guardianin* pahimmat pelot kävivät toteen eli Tšekkoslovakia menetti elinkelpoisuutensa. Samalla *Guardian* menetti viimeistään uskonsa Chamberlainin hallitukseen. Ottaen tämän huomioon, ei ollut yllättävää että *Guardian* pystyi tarkasti ennakoimaan Tšekkoslovakian kohtalon puoli vuotta myöhemmin. Mielenkiintoinen näkökulma, jonka *Guardian* myös toistuvasti nosti esiin, oli Ison-Britannian kärsimä moraalinen tappio liittyen Tšekkoslovakian kohtaloon. Vastaavia moraalisia pohdintoja ei löytynyt *Daily Expressin* sivuilta. Tätä taustaa vasten ei ole vaikeaa nähdä, että *Guardian* piti brittihallitusta ja sen harjoittamaa myöntyväisyyspolitiikkaa ainakin osasyllisenä Tšekkoslovakian kohtaloon. Lopulta, vaikka *Guardian* piti myöntyväisyyspolitiikkaa huonona ja asetti Ison-Britannian kannettavaksi Münchenin häpeän ja myös osavastuun Tšekkoslovakian tuhosta, piti se lopputulosta parempana kuin sen vaihtoehtoa eli toista maailmansotaa. *Guardianin* osalta on sanottava, että siltä todellakin löytyi linja ja ääni liittyen myöntyväisyyspolitiikkaan ja Tšekkoslovakian kriisiin

Daily Expressin linja oli huomattavasti yksinkertaisempi kuin *Guardianin*. Sekin sisälsi reaktiivisia elementtejä, mutta säilyi läpi koko vuoden ajan yllättävän tasaisena. Jos *Guardianin* linja myöntyväisyyspolitiikasta oli riippuvainen sen sisällöstä ja hallituksen toimista, samaa ei voida sanoa *Daily Expressistä*. *Daily Expressin* linja oli läpi vuoden melkein kokoajan positiivinen. Tälle linjalle löytyy kuitenkin helposti selitys. Positiivinen linja linkittyy vahvasti lordi Beaverbrookin ja täten myös *Daily Expressin* omaan ulkopoliittiseen ajatteluun eli eristäytymispolitiikkaan.

Näin ollen ei oikeastaan voida sanoa, että *Daily Express* olisi ollut varaukseton myöntyväisyyspolitiikan kannattaja. Se kannatti myöntyväisyyspolitiikkaa, koska se sopi hyvin yhteen sen oman linjan kanssa, joka näkyy selvästi myös käsittelemässäni materiaalissa. "Splendid isolation" sopi hyvin yhteen myöntyväisyyspolitiikan kanssa. Sen pääasiallinen sisältö eli Ison-Britannian pitäminen erillään muun maailman konflikteista ja imperiumin asettaminen etusijalle oli hyvin yhteneväistä myöntyväisyyspolitiikan kanssa. Myöntyväisyyspolitiikan tarkoituksena oli lopulta saada aikaan pysyvä rauha Euroopassa tai ainakin lykätä uutta mahdollista suursotaa, jotta Iso-Britannia pystyisi valmistautumaan siihen paremmin. Molempien poliittisia ajattelumalleja palveli sodaton Eurooppa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että myöntyväisyyspolitiikka ja erinomainen eristäytyminen olisivat olleet täysin sama asia. Tässä historian hetkessä ne kuitenkin palvelivat toisiaan.

Näin *Daily Expressin* linja myöntyväisyyspolitiikasta on yllättävän selvä. Se jatkoi myöntyväisyyspolitiikan puolustamista vielä Prahan miehityksen jälkeenkin, ei ehkä suoraan mutta myöntyväisyyspolitiikan sisällöt ovat selvästi löydettävissä lehden sivuilta. Tässä mielessä *Daily Express* oikeastaan poikkeaa hallituksen politiikasta, joka Prahan miehityksen jälkeen yritti jättää myöntyväisyyspolitiikan taakseen, vaikka pääministeri Chamberlain yrittikin ehkä pitää sitä vielä hengissä. Verrattaessa *Guardianiin*, *Daily Expressin* linja oli todella selkeä, mutta siitäkin löytyy passiivisuuden ja aktiivisuuden vuoropuhelua. Päinvastoin kuin *Guardianilla*, *Daily Expressin* kritiikki kohdistui brittihallituksen aktiivisuuteen. Lehtien välinen kontrasti muodostui siis erittäin selkeäksi. Tämä kontrasti selittyy nimenomaan lehtien erilaisilla motiiveilla. Brittihallituksen aktiivisuus ei sopinut eristäytymispolitiikkaan, joten luonnollisesti *Daily Express* suhtautui siihen negatiivisesti.

On myös tärkeää huomata, että vaikka *Daily Express* suhtautui positiivisesti myöntyväisyyspolitiikkaan, ei sekään jättänyt sitä täysin kritiikittä. Aktiivisuuden kritisoinen lisäksi lehti myös muutaman kerran kritisoi hallitusta avoimesti. Näin tapahtui esimerkiksi Münchenin konferenssin jälkeen ja vaikka nämä kritiikit katosivatkin nopeasti lehden sivuilta, ei niitä voi jättää huomiotta. Ne kertovat omaa kieltään lehden toimituksellisista ristiriidoista, mutta osoittavat myös, että *Guardianin* tavoin *Daily Express* oli reaktiivinen linjavedoissaan. *Daily Expressin* reaktiivisuus ei ehkä ollut niin voimakasta kuin *Guardianin*, mutta oli selvästi havaittavissa. Hallitus joutui myös jatkuvan kritiikin kohteeksi esimerkiksi liittyen uudelleenaseistamiseen. Uudelleenaseistamisen kannattaminen oli yhteistä molemmille lehdille, mutta *Daily Express* kannatti sitä voimakkaammin. Tämä myöntyväisyyspolitiikan epäsuora

kritiikki selittyy jälleen lehden omalla eristäytymispolitiikalla. Uudelleenaseistaminen kuului olennaisesti eristäytymispolitiikkaan, mutta ei myöntyväisyyspolitiikkaan. Tämä kertoo omaa kieltään siitä, että eristäytymispolitiikka oli lehdelle ensisijainen ja myöntyväisyyspolitiikka oli keino sen toteuttamiselle.

Esitetty havainto *Daily Expressin* osalta muodostuukin tutkimukseni tärkeimmäksi. Liian usein *Daily Expressin* on leimattu myöntyväisyyspolitiikan kannattajaksi ilman perehtymistä lehden motiiveihin. *Daily Expressillä* oli oma äänensä myöntyväisyyspolitiikasta ja se oli ehdottomasti positiivinen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että lehti olisi ollut täysin kritiikitön sitä kohtaan, vaan se oli sen kannattaja, koska katsoi sen olevan keino oman politiikkansa saavuttamiseksi. Tämä jää usein kirjallisuudessa huomioimatta.

Daily Expressin suhtautuminen myöntyväisyyspolitiikan vaikutuksista Tšekkoslovakian kohtaloon poikkesi huomattavasti *Guardianista*. Toisin kuin *Guardian*, joka piti myöntyväisyyspolitiikkaa ainakin osasyllisenä Tšekkoslovakian kohtaloon, *Daily Express* piti syypäänä vain ja ainoastaan Hitleriä. Osittain tämä johtuu siitä, että *Guardian* käsitteli Tšekkoslovakian kriisiä paljon nimenomaan Tšekkoslovakian näkökulmasta, kun taas *Daily Expressin* näkökulma on lähinnä Ison-Britannian. Pääasiallinen teema lehdellä pysyy lähes koko ajan samana: Ison-Britannian täytyy pysyä poissa Keski-Euroopan asioista. Tämä näkyy esimerkiksi käsittelytavassa, eli *Guardianin* analysoidessa kriisin syitä ja esittäessä myös moraalisia velvoitteita Tšekkoslovakian puolustamiseksi, *Daily Express* kuuluttaa Keski-Euroopan ongelmien olevan sen omia, ei Ison-Britannian. Päinvastoin *Daily Express* maalailee synkkiä pilviä taivaalle, mikäli Iso-Britannia työntäisi näppinsä Keski-Euroopan kiehuvaan pataan. *Daily Express* oli julistaja; *Guardian* selittäjä. Lehden toimituksellisen linjan lisäksi käsittelytavan eroja selittää se, että *Daily Express* tiesi mitä halusi, mutta *Guardian* ei. Näin ollen ei ole yllätys, että *Daily Express* ei välittänyt Tšekkoslovakian kohtalosta. *Daily Express* ei halunnut asettaa minkäänlaisia moraalisia velvoitteita Ison-Britannialle Tšekkoslovakian kohtalosta, joten se ei myöskään halunnut nähdä myöntyväisyyspolitiikkaa syypäänä Tšekkoslovakian tuhoon.

Daily Express halusi rauhan säilyvän Euroopassa hinnalla millä hyvänsä, eikä Tšekkoslovakia ollut sodan arvoinen, vaikka kuinka kärsisikin vääryyttä Saksan käsissä. Vasta Prahan miehityksen jälkeen *Daily Expressiltäkin* alkoi herua enemmän sympatiaa Tšekkoslovakian kohtalolle. Tärkeää on kuitenkin jälleen huomata, että *Daily Expressin* uutisointi Tšekkoslovakiasta on selitettävissä eristäytymispolitiikalla. Tšekkoslovakian kohtalo oli toissijainen, tärkeämpää oli imperiumin etu, johon sota ei sopinut. Kokonaisuutena *Daily Expressin* uutisointi Tšekkoslovakian kohtalosta ja

myöntyväisyyspolitiikan vaikutuksesta sen kohtaloon voidaan tiivistää siihen, että Tšekkoslovakia oli uhrattavissa eristäytymispolitiikan alttarilla, ilman omantunnon tuskia.

Kokonaisuudessaan lehtien hyvin erilaiset linjat myöntyväisyyspolitiikasta ja motivaatio näiden linjojen takana, kertovat hyvin voimakkaasti lehtien mahdollisuuksista keskustella myöntyväisyyspolitiikasta tutkimallani ajanjaksolla. Jos myöntyväisyyspolitiikkaan liittyvässä keskustelussa voi löytyä kaksi näinkin erilaista linjaa ja mielipidettä, on luontevaa olettaa, että lehdistöllä oli liikkumavaraa kirjoittaa myöntyväisyyspolitiikasta oman linjansa mukaisesti. Ottaen myös huomioon, että *Guardian* edusti vasemmisto-liberaalia ajattelua ja *Daily Express* konservatiivista ajatusmaailmaa, ei ole yllättävää, että lehdet uutisoivat tilanteesta erilaisilla tavoilla. Jos lehdet eivät olisi pystyneet uutisoimaan myöntyväisyyspolitiikasta haluamallaan tavalla, niiden mielipiteiden voisi olettaa olevan huomattavasti lähempänä toisiaan. Näin ei ole myös vaikeaa huomata, että Richard Cockettin väitteet lehdistöstä hallituksen käsikassarana eivät pidä paikkaansa. Tai vaihtoehtoisesti hallituksen ohjailu oli vähintäänkin tehotonta, jos esimerkiksi *Guardianin* uutisoinnin kaltaisen kritiikin esittäminen oli hyväksyttävää. Kumpikaan lehti ei ollut sokea kritiikissään tai hyväksymisessään liittyen brittihallituksen ulkopoliittiseen linjaan. Niiden oma linja oli tärkein tekijä niiden raportoinnin takana. *Daily Expressin* kohdalla tämä johti myöntyväisyyspolitiikan hyväksymiseen ja jopa sen asian ajamiseen, mutta ei hallituksen pyynnöstä, vaan koska se itse niin halusi. Lehden uutisoinnin taustalla oli halu ajaa eristäytymispolitiikan etua eli se sai ja pystyi uutisoimaan tapahtumista niin kuin itse halusi. Se, että sen pyrkimykset olivat yhteneväiset brittihallituksen kanssa, ei estänyt sitä olemasta kriittinen, vaan se ei kokenut tarvetta olla kriittinen, paitsi valitsemistaan aiheista. Vielä selvemmin tämä toteutuu *Guardianin* kohdalla. *Guardianin* reaktiivinen uutisointi osoittaa hyvin selvästi, että lehdistön keskustelu oli vaihtelevaa. Se esitti kritiikkiä silloin, kun se halusi sitä esittää, kehui kun se sille sopi. Keskustelu myöntyväisyyspolitiikasta oli aktiivista ja siinä oli reilusti liikkumavaraa. Lopputuloksena brittilehdistö pystyi siis keskustelemaan myöntyväisyyspolitiikasta ja Tšekkoslovakiasta niin kuin itse halusi. Se, miten se siitä uutisoi, riippui täysin siitä, miten myöntyväisyyspolitiikka ja Tšekkoslovakia asettuivat sen omaan ajatusmaailmaan ja tavoitteisiin.

Tämä johtopäätös on tehty vain kahden lehden perusteella, joten myöntyväisyyspolitiikassa ja lehdistössä on vielä runsaasti tutkittavaa. Tähänkin tutkimukseen olisi antanut huomattavasti lisänäkökulmia esimerkiksi päätoimittaja Crozierin ja toimittajien välinen kirjeenvaihto sekä vastaavasti lordi Beaverbrookin kirjeenvaihto toimittajiensa kanssa. Kyseistä kirjeenvaihtoa on ainakin *Guardianin* osalta säilynyt runsaasti sen omassa arkistossa. Otannan laajentaminen tarjoaisi

hedelmällisen näkökulman jatkotutkimukselle, sillä samankaltaisten havaintojen tekeminen laajemman aineiston perusteella luonnollisesti vahvistaisi tämän tutkimuksen tuloksia. Vaikka tässä tutkimuksessa on tietoisesti käytetty vain kahta lehteä laajemman näkökulman saavuttamiseksi, laajempi konteksti asettaisi tämänkin tutkimuksen paremmin kontekstiinsa ajan lehdistöä tutkittaessa. Lisäksi itse myöntyväisyyspolitiikka käsitteenä vaatii lisätutkimusta, koska sen ymmärtäminen yhdeksi yhtenäiseksi kokonaisuudeksi on ongelmallista. Kuten tämäkin tutkimus on osoittanut, aiempi tutkimus kärsii liian laajoista otannoista. Tutkimuksessa on paljastunut lukuisia hienovaraisia nyansseja, jotka laajemmassa otannassa jäävät väkisinkin huomaamatta. Tästä hyvänä esimerkkinä on Franklin Reid Gannonin teos *The British Press and Germany 1936–1939*. Teos on aiheen hyvä perusteos, mutta jättää *Daily Expressin* vähäiselle käsittelylle, koska pitää sen suhtautumista itsestään selvänä, eikä esimerkiksi käsittele mielestäni tarpeeksi *Daily Expressin* motivaatiota valitsemansa linjan takana. Vielä viimeisen kerran on myös todettava, että väitteet brittilehdistön kävelemisestä hallituksen talutusnuorassa ovat vähintäänkin yliammuttuja, joten sekään ei tee jatkotutkimusta epäedulliseksi, paremmin se tekee siitä tarpeellista. Myöntyväisyyspolitiikalle muodostunut huono maine luo selvästi ennakko-oletuksia tutkimuksessa. Tämä näkyy selvästi esimerkiksi Richard Cockettin tutkimuksessa, jossa hän vetää hyvin suoran linkin hallituksen lehdistöohjauksesta, harkitsematta lehtien mahdollisia muita motiiveja toiminnalleen ja lehdistä löytyviä hienovaraisia nyansseja. Hänen saavuttamansa johtopäätökset ovat tämän vuoksi hyvin yleistäviä ja eivät osittain edes pidä paikkaansa. Kokonaisuutena myöntyväisyyspolitiikan esiintyminen aikalaislehdistössä tarjoaa paljon mielenkiintoisia lisätutkimusmahdollisuuksia.

Lopuksi on sanottava, että *The Manchester Guardianilla* ja *The Daily Expressillä* oli selvästi oma linjansa ja äänensä myöntyväisyyspolitiikasta. *Guardianin* ääni puhui puolittaisesta politiikasta eikä se kokonaisuutena puhunut siitä positiivisesti. *Daily Expressin* ääni oli monta kertaa voimakkaampi. Ehkä juurikin sen vuoksi, että *Daily Expressillä* oli minkä vuoksi ääntänsä käyttää. Se käytti sitä myöntyväisyyspolitiikan hyväksi, mutta vain sen vuoksi, että se palveli myös eristäytymispolitiikkaa. Lehdillä oli kiistatta oma äänensä ja ne käyttivät ääntänsä haluamallaan tavalla.

LÄHDELUETTELO

I ALKUPERÄISLÄHTEET

Lehdistö

The Daily Express (DE) 12.3.1938–22.3.1939.

The Manchester Guardian (TMG) 14.3.1938–24.4.1939.

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Adams, R.J.Q (1993). *The British Politics and Foreign Policy in the Age of Appeasement, 1935–1939*. Iso-Britannia: Macmillan.

Adamthwaite, Anthony (1983). *The British Government and the Media 1937–1938*. *Journal of Contemporary History*, Vol. 18, No. 2, s. 281-297.

Alasuutari, Pertti (1999). *Laadullinen tutkimus*. Jyväskylä: Vastapaino.

Aulach, Harindar (1983). *Britain and the Sudeten Issue, 1938: The Evolution of a Policy*. *Journal of Contemporary History*, Vol. 18, No. 2, s. 233-259.

Ayerst, David (1971). *Guardian: Biography of a Newspaper*. Iso-Britannia: Collins.

Balfour, Michael (1979). *Propaganda in War, 1939–1945*. Iso-Britannia: Routledge & Kegan.

Bell, P.H.M. (1986). *The Origins of the Second World War in Europe*. Hong Kong: Longman.

Bruegel, J.W. (1973). *Czechoslovakia before Munich*. Iso-Britannia: Cambridge University Press.

Cockett, Richard (1988). *Twilight of truth: Chamberlain, appeasement and the manipulation of the press*. Lontoo: Weidenfeld and Nicolson.

Dimuccio, Ralph B. A (1998). *The Study of Appeasement in International Relations: Polemics, Paradigms, and Problems*. *Journal of Peace Research*, Vol. 35, No. 2, s. 245-259.

Douglas, Roy (1983). Chamberlain and Appeasement. Teoksessa Mommsen, Wolfgang J. & Kettenacker, Lothar (toim.), *The Fascist Challenge and the Policy of Appeasement*. Lontoo : Allen & Unwin.

Eskola, J. (2001). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. Jyväskylä: PS-kustannus, s. 133–157.

Foster, Alan (1982). *The Times and Appeasement: The Second Phase*. Journal of Contemporary History, Vol. 16, No. 3, The Second World War: Part 2, s. 441-465.

Gannon, Franklin Reid (1971). *The British Press and Germany 1936–1939*. Iso-Britannia: Clarendon Press.

Hick, Geoffrey (2011). 'Appeasement' or consistent Conservatism? British foreign policy, party politics and the guarantees of 1867 and 1939. Historical Research, Vol. 84, No. 225, s. 513–534.

Hicks, Marianne (2008). 'No War this Year' Selkirk Panton and the editorial policy of the *Daily Express*, 1938-39. Media History, Vol. 14, No 2, s. 167–183.

Hughes, R. Gerald (2013). The Ghosts of Appeasement: Britain and the Legacy of the Munich Agreement. Journal of Contemporary History, Vol. 48, No. 4, s. 688–716.

Hodgson, Guy (2007). Sir Neville Henderson, Appeasement and the Press: Fleet Street and the build-up to the Second World War. Journalism Studies, Vol. 8, No 2, s. 320–334.

Lukes, Igor (1996). The Czechoslovak Partial Mobilisation in May 1938: A Mystery (almost) Solved. Journal of Contemporary History, Vol. 31, No. 4, s. 699-720.

McEwen, John (1982). *The National Press during the First World War: Ownership and Circulation*. Journal of Contemporary History, Vol. 17, No. 3, s. 459-486.

Neville, Peter (2005). *The Origins of the Second World War Revisited*. European History Quarterly, Vol. 35, s. 569–582.

Ovendale, Ritchie (1975). *'Appeasement' and the English Speaking World*. Cardiff: University of Wales Press.

Parker, R.A.C (1993). *Chamberlain and appeasement: British policy and the coming of the Second World War*. Basingstoke : Macmillan.

Ripsman, Norris M. & Levy, Jack, S. (2011). *Wishful Thinking or Buying Time? The Logic of British Appeasement in the 1930s*. International Security, Vol. 33, No. 2, s. 148-181.

Roi, Michael (2008). *Introduction: Appeasement: Rethinking the Policy and the Policy-Makers*. Diplomacy and Statecraft, Vol. 19, s. 383–390.

Scuton, Roger (2007). *The Palgrave Macmillan Dictionary of Political Thought*. Iso-Britannia: Palgrave Macmillan (3p.).

Temple, Mike (1996), *The British Press*. Englanti: Open University Press.

Tuomi, J. & Sarajärvi A. (2003). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Tammi.

Wood, Alan (1965), *The True History of Lord Beaverbrook*. Lontoo: Heinemann.

Liitteet

Liite 1: Pilakuva Daily Express 12.10.1938, s. 12.

